

πολιτιστικά δράμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 13

ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Κ.Ε.Π.Α. Δ. ΒΕΡΟΙΑΣ

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Τον Βεροιάς

ιανουάριος-φεβρουάριος-μάρτιος '96

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ.

Κόλλβατσης Κυριαζής, Πρόεδρος
Ουσουλτζόγλου - Γεωργιάδου Χαρούλα, Αντιπρόεδρος
Βαφείδης Κων/νος, Αντιδήμαρχος
Κουρουζίδης Γιάννης, Μέλος
Σοφινίδης Εμμανουήλ, Μέλος
Χιονίδης Γεώργιος, Μέλος
Ταρατσίδης Δημήτριος, Μέλος
Δραγκόλας Παύλος, Μέλος
Αναστασίου Νίκος, Μέλος

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Καμπούρης Γιάννης, Διευθυντής
Ταρατσίδης Δημήτρης, Λογιστήριο
Στάντζος Αθανάσιος, Γραμματέας
Νικολόπουλος Νίκος, Τεχνική Υποστήριξη
Βέρρος Δημήτρης, Γενικών Καθηκόντων
Μηνάς Κοντολέων, Γενικών Καθηκόντων
Κότσαλου Βούλα, Βιβλιοθηκονόμος
Στεργιόπουλος Δημήτρης, Μαθητικό Κέντρο

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Δήμου Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία

Α. Αντωνιάδη 19, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 22.967 - 62.548, FAX (0331) 27.914

- Αντωνιάδεις Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Α. Αντωνιάδη 19, τηλ. 62.548

- Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου", Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 24.879

- Κέντρο Νεολαίας, Αντ. Καμάρα 9, τηλ. 28.277

- Μαθητικό Κέντρο, Κωτουνίου 16, τηλ. 36.380

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία

Α. Αντωνιάδη 19, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 29.295, FAX (0331) 27.914

Ετήσια συνδρομή (4 τεύχη): 3.000 δρχ. Νομικά πρόσωπα, Οργανισμοί

: 1.500 δρχ. Φυσικά πρόσωπα

Τιμή τεύχους: 500 δρχ.

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 13

ιανουάριος-φεβρουάριος-μάρτιος '96

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕΤΟΠΟΚΑ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Επιστύλιο τέμπλου με θέματα του Δωδεκαόριου. Από το ναό της Αγίας Άννας. Η Γέννηση του Χριστού. Αρχές 15ου αιώνα.

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 13

ιανουάριος-φεβρουάριος-μάρτιος '96

Υπεύθυνες Σύνταξης:

Τυφοξύλου Ευθαλία

Λάμπρη Χαρά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΧΟΛΙΑ.....	σελ. 5
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ:	
N. Μουτσόπουλος: Προτάσεις και εναλλακτικές λύσεις για προβλήματα αναπλάσεων ιστορικών κέντρων και παραδοσιακών οικισμών.....	6-12
Δ. Κουκούδης: Το κείμενο μιας αφίσας για ένα συνέδριο.....	13-15
Χ. Σκούπρας: Συμπεράσματα από ένα σεμινάριο-προτάσεις.....	16-17
Μ. Παϊσίδου: Η παλαιολόγια εικονογραφία.	
Τεχνική και τεχνοτροπία στη Βέροια.....	18-22
N. Καλογήρου: Το νέο θέατρο-Πολιτιστικό κέντρο της Βέροιας.....	23-24
Γ. Μύρης: Φιλοσοφικά και άλλα χειρόγραφα του Θεοφίλου Βερροιαίου, Επισκόπου Σερβίων και Κοζάνης.....	25-30
Β. Κοτσάλου-Πάπαρη: Όταν το μουσείο πηγαίνει στο... σχολείο.....	31-33
Χ. Ουσουλτζόγλου-Γεωργιάδου: Η Καμεράτα στη Βέροια.....	34
ΘΕΑΤΡΟ:.....	35-38
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ.....	39
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ.....	41-42

* Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.
* Το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα

Έχω σηκώσει χέρι καταπάνου στα βουνά τα μαύρα
και τα δαιμονικά του κόσμου τούτου. Έχω πει στην
αγάπη "γιατί" και την έχω κυλήσει στο πάτωμα.
Έγιναν οι πόλεμοι και ξανάγιναν και δεν έμεινε ούτ'
ένα κουρέλι να το κρύψουμε βαθιά στα πράγματά μας
και να το λησμονήσουμε. Ποιός ακούει; Ποιός άκου-
σε; Δικαστές, παπάδες, χωροφύλακες, ποιά είναι η
χώρα σας; Ένα κορμί μου μένει και το δίνω. Σ' αυ-
τό καλλιεργούμε, όσοι ξέρουν, τα ιερά, όπως οι κη-
πουροί στην Ολλανδία τις τουλίπες. Και σ' αυτό
κολύμπι...
Ροές της θάλασσας και σεις των άστρων μακρινές
επιρροές - παρασταθείτε μου!

Μαρία Νεφέλη

Οδυσσέας Ελύτης

Από τη Συντακτική Επιτροπή

σχόλια

Κι όμως κάτι αλλάζει. Μπαίνει ο καινούργιος χρόνος. Αυτή είναι μια συνηθισμένη αλλαγή. Την περιμένουμε, την υποδεχόμαστε με χαρές και πανηγύρια. Κάθε χρόνο. Γιατί ελπίζουμε ότι μόλις αλλάζει ο χρόνος κάτι καινούργιο θα συμβεί που η αισιοδοξία μας το θέλει ευχάριστο. Και κάθε χρόνο ζούμε τις μικρές μας αλλαγές, ευχάριστες και δυσάρεστες.

Ρητά σχετικά άφθονα: "Κάθε πέρσι και καλύτερα". Ευχές άφθονες, κοινές, τετριμμένες με κεντρικό μήνυμα, ειρήνη, υγεία, ευτυχία. Κάθε χρόνο τα ίδια. Απαράλλαχτα. Ελπίδα σε εναλλαγή με μια μικρή μελαγχολία εκεί κάπου μεταξύ 10.30 μ.μ. με 12 που αλλάζει ο χρόνος. Κι ενώ θέλουμε απεγνωσμένα να διώξουμε τον προηγούμενο χρόνο με τις λύπες που μας έφερε (τις χαρές τις ξεχνάμε πολύ εύκολα) κάπου εκεί την ώρα που ετοιμάζεται για αναχώρηση μας πιάνει εκείνο το "κάτι" που λέει ας τον κρατήσουμε λίγο ακόμα. Ό,τι και να ήταν τον ξέραμε, μας είναι οικείος. Εκείνος όμως ειρωνικά κυλάει αμείλικτος (και πανδαμάτωρ ίσως) και με μια εκδικητική υπεροχή δίνει τη θέση του στον καινούργιο χρόνο που έρχεται. "Σας την έσκασα" μας λέει φεύγοντας. "Αντε να σας δω τι θα κάνετε με τον επόμενο που έρχεται. Που την έλευσή του την επιθυμείτε διακαώς αλλά συγχρόνως τη φοβάστε γιατί οι αλλαγές σας τρομάζουν όσο και σας έλκουν. Τολμήστε λοιπόν ανθρωπάκια βολεμένα να κάνετε το βήμα. Ο χρόνος όπως και να τον έχετε ονομάσει θα είναι πάντα πάνω από σας, έξω από σας, μακριά απ' τα πλαίσια στα οποία θέλετε να τον στριμώξετε".

Αυτό που έρχεται τον ονομάζουμε συμβολικά 1996. Και επενδύουμε και σ' αυτόν γιατί δεν μπορούμε να κάνουμε κι αλλιώς. Γιατί το κουτί της Πανδώρας, αφού άφησε όλα τα κακά να βγουν και να κατακλύσουν τον κόσμο, κράτησε μέσα του κάτι. Την ελπίδα: Ευλογία και κατάρτα μαζί. Αλλά δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς.

Κι όμως - για να ξαναγυρίσουμε από κει που αρχίσαμε - κάτι αλλάζει. Προς το καλύτερο. Σίγουρα η στήλη των σχολίων δεν ασχολείται ούτε με ζώδια ούτε με προβλέψεις. Απλώς "μυρίζεται" αυτή τη αλλαγή μέσα από τα ανήσυχα βλήματα των ανθρώπων. Αυτών που καθέννας ξεχωριστά αλλά και όλοι μαζί νιώθουν ότι δεν πάει άλλο.

Η Ελλάδα - καλύτερα ο ελληνισμός - τραβάει μπροστά με το δικό της ιδιαίτερο τρόπο. Με διάφορες ταχύτητες. Άλλες τραβούν μπροστά κι άλλες πίσω. Μας κούρασε η πολλή άνεση γιατί μείναμε μόνο σ' αυτή. Μας κούρασαν και μας κόρεσαν όλα όσα μας δίνονται έτοιμα πριν ακόμη τα ζητήσουμε. Μας έπνιξε η τεχνολογία και η διευκόλυνση που προσφέρει στην κάθε μας κίνηση.

Γιατί άραγε μας οδήγησαν σε αδιέξοδο όλα αυτά; Μα γιατί ίσως κάτι έμεινε ακαλλιέργητο. Κι αυτό είναι τ' αυλάκια του μυαλού μας. Και χαθήκαμε μέσα στον υλικό πολιτισμό και στην υλιστική νοοτροπία που άρχισε να φορτώνει την ψυχή μας μετά το δεύτερο μισό

αυτού του αιώνα. Και τώρα προς το τέλος του χαθήκαμε στην πληροφορία. Μπλέξαμε στην απέραντη πληροφόρηση που κατάντησε παραπληροφόρηση, αφού δεν μπορεί να ελεγχθεί. Μείναμε στην επιφάνεια και μας έφυγε η ουσία.

Και ευτυχώς το κατ'αλάβημα. Αυτό είναι το μήνυμα. Κάτι συμβαίνει, κάτι αλλάζει που πρέπει να το "πιάσουμε", να το "μυριστούμε", ν' "αρπαχτούμε" από πάνω του. Γιατί πρέπει να κερδίσουμε τον χαμένο χρόνο. Αυτόν που έφυγε και μας κοιτάει χλευαστικά. Γιατί εκείνος ξέρει τα λάθη μας και δεν είναι χαμένος. Μόνο που πρέπει να ψάξουμε, ν' ανησυχήσουμε περισσότερο, να παλέψουμε, να δώσουμε το αίμα μας. Γιατί όπως λέει ο ποιητής

"η αλήθεια - έτσι δε λένε; - είναι οδυνηρή

κι έχει ανάγκη να ξέρεις απ' το αίμα σου

έχει ανάγκη απ' τις λαβωματιές σου

απ' αυτές και μόνο θα περάσει - εάν περάσει

κάποτες η ζωή που μάταια έψαχνες

με το σφύριγμα του ανέμου και τα ξωτικά

και τις κόρες με τους ήλιους πάνω στα ποδήλατα...

Είμαστε άραγε ικανοί; Γιατί έτοιμοι δεν είμαστε. Έχουμε όμως όλες τις καλές ελπίδες να ετοιμαστούμε. Αρκεί να έχουμε τα μάτια μας ανοιχτά. Γιατί αλλιώς:

Προς τι, προς τι να 'σαι άνθρωπος

ο βαθμός της πολυτέλειας μες στο ζωϊκό βασίλειο

τι μπορεί να σημαίνει

εξόν κι αν έχεις ώτα ακούειν

μη φοβού ά μέλλεις πάσχειν.

Μόνο με τέτοιες αποφάσεις και τέτοια ετοιμότητα μπορεί να κάνουμε κάτι όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά.

Η στήλη των σχολίων με την αρχή του δίσεκτου έτους κάνει αυτή την προτροπή. Ναι είναι δίσεκτο το έτος. Δεν εξαρτάται από μια επιπλέον μέρα για να αφεθούμε στην προκατάληψη και να ζητήσουμε και πάλι άλοθι για τις "ατυχίες" και τα λάθη μας. Είναι καιρός να πάρουμε την τύχη μας στα χέρια μας και να προσπαθήσουμε. Δειλά στην αρχή και ίσως αποτυχημένα. Πίσω να μην κάνουμε μόνο. Όχι ας μην επαναλάβουμε την ιστορία. Αυτό δεν είναι μοιραίο. Είναι δημιουργήμα δικό μας. Και είμαστε εμείς που ήρθε η ώρα να πούμε το μεγάλο ναί. Ναι στην πρόοδο **"και με τα φλούδια και με τα κουκούτσια της"**.

Εμπρός λοιπόν για την **"επανάσταση φυτών και λουλουδιών"**. Εμπρός να ξαναβρούμε την ψυχή μας που τη χάσαμε μες τα μαλάματα και τα φτιασιδια της σύγχρονης τεχνολογίας.

Θα τον βρούμε το δρόμο. Αρκεί να ξεκινήσουμε.

παρουσιάσεις

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

Μουτσόπουλος Νικόλαος. Αρχιτέκτων Καθηγητής του Πολυτεχνείου Θεσ/νικης

Το συνέδριο που διοργανώθηκε ήταν μια ιδέα του Δημάρχου της πόλεως κ. Ι. Χασιώτη και των άξιων συνεργατών του σε θέματα πολιτιστικά. Στόχος του είναι να ακουστούν γνώμες, απόψεις, ιδέες, σύναφείς με το αντικείμενο που περιγράφεται στον τίτλο του συνεδρίου.

Το πρόβλημα απασχολεί σήμερα τη Βέροια, δηλαδή τις δημοτικές της αρχές και τους πνευματικούς ανθρώπους έντονα. Οι ίδιοι έχουν συνειδητοποιήσει ότι χάθηκε πολύτιμος χρόνος και συντελέστηκε μια μεγάλη καταστροφή. Κατεδαφίστηκαν όλα τα παλιά κτίσματα και αντικαστάθηκαν με σύγχρονες άμορφες πολυκατοικίες, οι οποίες όμως προσφέρουν στους κατοίκους (ουσιαστικά στο νέο πληθυσμό που ήρθε στη Βέροια μαγνητισμένος από τα πλεονεκτήματα που παρουσίαζε μια πόλη η οποία εισέπραττε τα οικονομικά οφέλη από την ανάπτυξη της υπαίθρου) τη στάθμη των ανέσεων που οι ίδιοι μπορεί να αποδεχτούν.

Κανένας δεν μπορεί να υποστηρίξει πως οι πόλεις πρέπει να μένουν χωρίς καμιά κτιριακή ανανέωση ή μετατροπές οι οποίες να μπορούν να εξυπηρετούν τις απαιτήσεις των καιρών και τις ανάγκες των κατοίκων. Εξαίρεση στον κανόνα αποτελούν οι ιστορικές απολιθωμένες πόλεις της Αναγεννήσεως οι οποίες με μεγάλες δυσκολίες και κατάλληλες μη εμφανείς μεταπλάσεις κατορθώνουν να ικανοποιούν τις νέες ανάγκες.

Αυτές όμως αποτελούν την εξαίρεση. Το πρόβλημα παραμένει για τις υπόλοιπες. Οι ειδικοί επιστήμονες μέχρι σήμερα είχαν επικεντρώσει την προσοχή τους στους κανόνες της διατήρησης των ιστορικών πόλεων και οικισμών. Και έχουν επιτελέσει στον τομέα αυτό ένα τεράστιο έργο. Μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ο οποίος άφησε πίσω του ερείπια, έπρεπε να ληφθούν μέτρα για την επίλυση του προβλήματος.

Οι μεγάλες ιστορικές πόλεις είχαν καταστραφεί ολοσχερώς.

Όλα τα κράτη θέλησαν, ευθύς αμέσως με τεράστιες θυσίες να αναστηλώσουν τις παλιές τους ιστορικές πόλεις. Για όλους αυτούς (Πολωνούς, Γερμανούς, Ρώσους κ.α.) οι απολιθωμένες μορφές των ιστορικών πόλεων τους ήσαν συνδεδεμένες με την ίδια την ιστορία τους και κάτι περισσότερο με την εθνική τους φυσιογνωμία. Ετσι καταπιάστηκαν να αναστηλώνουν ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα από τα θεμέλια με βάση όποια στοιχεία είχαν στη διάθεσή τους με περισσότερη ή λιγότερη αυθεντικότητα.

Μ' αυτόν τον τρόπο ικανοποίησαν το "εθνικό τους φιλότιμο", ξαναζωντάνεψαν την παράδοσή τους που ο μισητός εχθρός είχε κατεδαφίσει.

Δεν κατόρθωσαν όμως να αναστηλώσουν τη παλιά ζωή, ούτε βέβαια τους ανθρώπους.

Οι ενέργειες αυτές, όσο και να δέχτηκαν κριτικές, είχαν δικαιωθεί απόλυτα στις συνειδήσεις των πολι-

Αρχιτεκτονικές
παρεμβάσεις
στα
ιστορικά κέντρα
των πόλεων

Interventions
architecturales
dans
les centres historiques
des villes

Η ΕΥΖΑΪΤΗ
ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ

ΒΕΡΟΙΑ

τών οι οποίοι είχαν αποκλειστικά και την ευθύνη και το δικαίωμα για την επιλογή των τρόπων διαφύλαξης της δομημένης εθνικής τους κληρονομιάς. Η γιγαντιαία αυτή προσπάθεια αναστηλώσεως των κτισμάτων στις βομβαρδισμένες πόλεις σε πολλές περιπτώσεις, όπως συνέβη στη Γερμανία, περιοριζόταν στην αποκατάσταση των όψεων. Οι εσωτερικοί χώροι

παρουσιάσεις

μεταπλάθονταν σύμφωνα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της εποχής, εξοπλισμένες με τα πλέον σύγχρονα συστήματα θέρμανσεως και αερισμού. Και εξακολουθούν να εξυπηρετούν τη σύγχρονη ζωή και τις ανάγκες των ενοίκων. Εδώ βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα ηθικό και αισθητικό πρόβλημα. **Είναι νόμιμη η θελημένη αντίφαση μορφής και περιεχομένου;**

Πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι την καταδίκασαν. Τις περισσότερες φορές όμως η αντιπρόταση τους περιοριζόταν στη γενική ανάπλαση όλου του οικιστικού ιστού και ανάθεση της ευθύνης νομοθετήσεως των όρων δομήσεως στα πολεοδομικά γραφεία. Στην περίπτωση αυτή νέα μορφολογία θα ακολουθήσει το "συρμό" της εποχής (όπως συνήθως ορίζεται από τα διεθνή αρχιτεκτονικά περιοδικά).

Καμιά βέβαια μέριμνα για ανάμνηση του ιστορικού παρελθόντος. Πλέον έντιμο θα ήταν αν εφαρμοζόταν και μια γενική πολεοδομική ανάπλαση, ώστε να εξυπηρετηθούν ουσιαστικά όλες οι ανάγκες επικοινωνίας. Αυτό όμως θα προσέκρουε σε πλήρη αναδασμό της γης γεγονός δυσχερέστατο το οποίο θα αντιμετώπιζε αλυσίδα, οικονομικών συμφερόντων και ιδίως σε θέματα ιδιοκτησίας.

Σε πολλές περιπτώσεις αναπλάσεως οικοδομικών τετραγώνων στις όψεις των κτισμάτων διακρίνονται μνήμες μορφολογίας του παρελθόντος και κάποτε χρησιμοποιούνται στοιχεία της ιστορικής ρυθμολογίας. Είναι επίσης ολοφάνερη η πρόθεση του νομοθέτη να κρατηθούν τα νέα κτίσματα σε χαμηλούς τόνους από απόψεως ύψους. Αυτή είναι η μέση λύση. Η άλλη λύση, η ακραία, θα ήταν μαζί με τη νέα αναδιάρθρωση της πολεοδομίας και η απελευθέρωση όποιας δεσμεύσεως υφών και όγκων. Τα αποτελέσματα των πειραμάτων είναι γνωστά σε όλους.

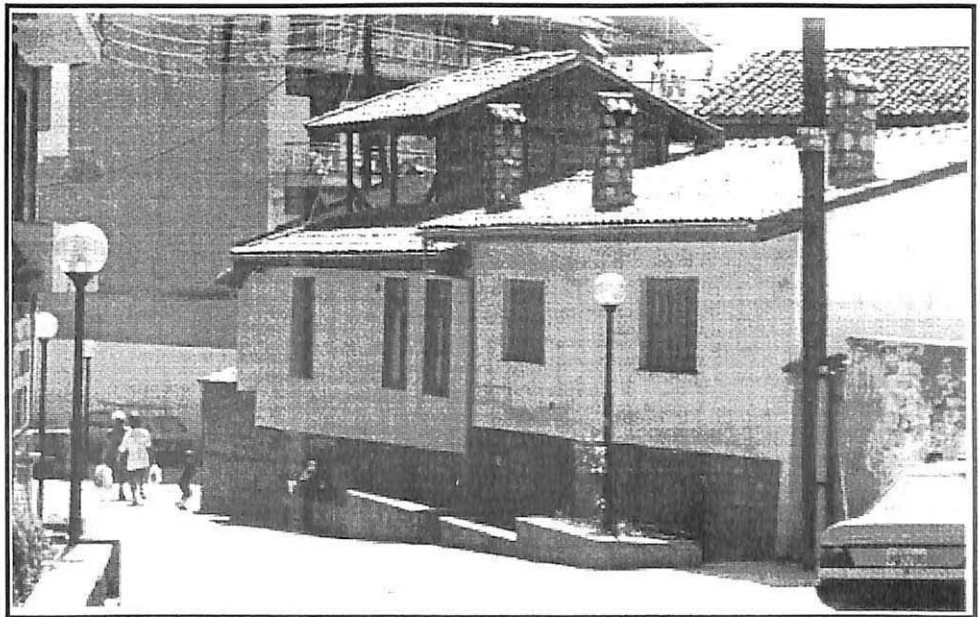
Οι ιστορικές πόλεις που έχουν ακολουθήσει τη συντηρητική οδό συνεχίζουν να βιώνουν. Έχουν αναπτύξει έναν ιστορικό τουρισμό επαυξάνοντας τα οικονομικά οφέλη της βιομηχανίας και της βιοτεχνίας και εξακολουθούν να βαρύνονται με τα προβλήματα των ιστορικών πόλεων από την άποψη των ανέσεων και γενικά από τα προβλήματα των ιστορικών κτισμάτων με μια άλλη αντίληψη διαστάσεων χώρων και ιδίως εσωτερικής επικοινωνίας, γιατί βασίζονται σε μια τελείως διαφορετική διάρθρωση της κοινωνίας η οποία δέχεται υπερβολικά ανεπτυγμένο σε ποσοστό βοηθητικό προσωπικό.

Σχετικά με τους παραδοσιακούς οικισμούς οι αρχές της UNESCO και του I.CO.MO.S., που αναφέρονται στη διατήρηση της αυθεντικότητας των διατηρητέων κτισμάτων, γνώρισαν μια ευρύτατη διάδοση και βοήθησαν στη διάσωση του ιστορικού πλούτου των εθνών.

Οι αρχές αυτές εφαρμόστηκαν όμως, κατά περίπτωση, διαφορετικά στα διάφορα κράτη. Έτσι προέκυψαν διαφορετικοί τρόποι - μέθοδοι αναστηλώσεως και αναπλάσεως των ιστορικών κτισμάτων που οφείλονται εν πολλοίς στο διαφορετικό τρόπο κατανοήσεως και εφαρμογής του όρου "διατηρητέο".

Παλιότερα οι αρχές του Χάρτη της Βενετίας επικεντρώνονταν σε μεμονωμένα κτίσματα, περισσότερο σ' εκείνα που ευκολότερα αποδίδεται ο όρος "μνημείο". Με το θέμα αυτό δεν θα ασχοληθώ, γιατί ανήκει αποκλειστικά σε αρμοδιότητες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και όλοι είμαστε σύμφωνοι για την επιλογή τους, όπως και για τις ενέργειες και τις διαδικασίες για την αναστήλωσή τους.

Παραμένει όμως πάντα ανοιχτό το μεγάλο πρόβλημα για τους αρχαιολόγους μέχρι ποιο σημείο μπορεί να φθάσει ή σε ποιο σημείο θα πρέπει να περιοριστεί

Οδός Κοντογεωργάκη.

η αναστήλωση. Πρόβλημα με το οποίο θα αποφυγούμε προσεκτικά να ασχοληθούμε εδώ.

Με την ίδρυση του CIAV (Gomite International d'Architecture Vernaculaire) τα πράγματα άλλαξαν. Είχε επέλθει στο μεταξύ το πλήρωμα του χρόνου και είχε αρχίσει να γίνεται κατανοητό πως το δικαίωμα χαρακτηρισμού ως "διατηρητέου" δεν το είχαν μόνο τα μνημεία, αλλά και κάθε αξιόλογο κτίσμα του παρελθόντος, από τα ερείπια ενός κάστρου μέχρι το πιο ταπεινό προσκυνητάρι σε μια διασταύρωση εθνικού δρόμου, από ένα μοναστήρι μέχρι το ταπεινό σπίτι

παρουσιάσεις

ενός χωριού χτισμένο με τα πιο ταπεινά οικοδομικά υλικά, το οποίο όμως είναι πολύτιμο και όχι μόνο ως "κτίσμα συνοδείας", αλλά και για τις πολύτιμες παρακαταθήκες που διατηρούσε από "τυπολογική" και μορφολογική άποψη.

Ετσι άνοιξαν οι νέοι δρόμοι αντιμετώπισης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των λαών. Σιγά - σιγά έγινε κατανοητό σε ευρύτατα στρώματα του λαού πως όλα αυτά τα κτίσματα, όσο και αν επέζησαν μέχρι τις ημέρες μας τραυματισμένα και κακοποιημένα, έχουν δικαίωμα να επιζήσουν και πρέπει να επιβιώσουν για να διδάσκουν τις μέλλουσες γενεές για τις αξίες του παρελθόντος. Εγινε επίσης κατανοητό πως ένα ταπεινό σπιτάκι πρέπει να διατηρηθεί, γιατί σ' αυτό γεννήθηκε και έζησε ένας εθνικός ήρωας που πρόσφερε τη ζωή του για την απελευθέρωση της πατρίδας.

Πολλά κράτη, ιδιαίτερα της βαλκανικής που μας ενδιαφέρει, επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους και με μεγάλες προσπάθειες, ακόμα και με θυσίες, κατόρθωσαν να διαφυλάξουν την αρχιτεκτονική τους κληρονομιά. Η Βουλγαρία υπήρξε η χώρα που κατόρθωσε να διασώσει σε μεγαλύτερη κλίμακα ολόκληρες συνοικίες με παραδοσιακά κτίσματα από το Μελένικο (Melenic), την Τριάβνα (Triavna), τη Τζέ-ραβνα, το Βελίκο Τύρνοβο (Veliko Tрноvo), τη Με-σημβρία, και τη Σωζόπολη μέχρι τη Φιλιππούπολη. Σ' αυτό βοήθησε και το κοινωνικό σύστημα που επικρατούσε τότε στη χώρα. Ακόμα και στην Αλβανία, η οποία διαθέτει περιορισμένες οικονομικές δυνάμεις, κατορθώθηκε έργο σοβαρό και υπεύθυνο που αγκάλιασε ένα μεγάλο τμήμα του Αργυροκάστρου (Gyrokaster) όπως και αρκετούς άλλους οικισμούς και μεμονωμένα μνημεία. Μεγάλη βοήθεια γ'α την Αλβανία υπήρξε η επιβίωση παραδοσιακών αυθεντικών οικοδομικών συνεργείων (όπως παλιά ισνάφια των Βορειοηπειρωτών και Ντεμπρελίδων τεκτόνων).

Και στη Γιουγκοσλαβία έγινε ένα εντυπωσιακό έργο αναστηλώσεως ιστορικών και εθνικών μνημείων, ιδιαίτερα μοναστηριών. Ανάμεσα στις άλλες αναστηλώσεις μνημονεύω αυτή του Ιστορικού Κέντρου της Αχρίδας.

Στην Τουρκία, όπου επικρατούν οικονομικές συνθήκες αντίστοιχες με τις δικές μας, η συστηματική ολική αναστήλωση ιστορικών κέντρων δεν έχει προχωρήσει, όπως άλλωστε και σ' εμάς. Ένας ουσιαστικός ανασταλτικός παράγοντας είναι το καθεστώς της ατομικής ιδιοκτησίας και η αδυναμία προσαρμογής ενός συστήματος παροχών και οικονομικών διευκολύνσεων, όπως είδαμε να εφαρμόζεται στην περίπτωση αναπλάσεως του Marais στο Παρίσι. Ενδιαφέροντα όμως παραδείγματα είδαμε στη Σαφράμπολη (Saframolu) στην Κούλα (Kula), στην Κιουτάχεια (Kutahia) και αλλού.

Θα πρέπει να σημειώσουμε επίσης πως στην Τουρκία διατηρούνται ακόμα άθικτα σε πολλές περιπτώσεις οικιστικά σύνολα, όπως στην Καππαδοκία, το Τοκάτ, στις Κυδωνιές (Ayvali) κ.α. Στην Ελλάδα οι καταστροφές και οι τραυματισμοί των παραδοσια-

κών οικισμών οφείλονται στους σεισμούς, στον εμφύλιο πόλεμο, στην απότομη οικοδομική άνοδο που συνέβη την τελευταία εικοσαετία, χωρίς να προηγηθεί μέριμνα θεσπίσεως ειδικών οικοδομικών διατάξεων σε χαρακτηρισμένους ως διατηρητέους οικισμούς ή ιστορικά κέντρα πόλεων.

Αρχισε λοιπόν μια ανεξέλεγκτη ανοικοδόμηση, βασισμένη μάλιστα σε ευνοϊκούς όρους υψών και ειδικότερα στηριγμένη στο σύστημα της "αντιπαροχής", και γέμισε ο τόπος με πολυκατοικίες και στις μεγάλες πόλεις και στα επαρχιακά κέντρα τα οποία ακολουθούν κατά πόδας και αντιγράφουν τα αμαρτήματα αστικών κέντρων. Και έτσι χάσαμε σπουδαία ιστορικά κέντρα, τη Θεσσαλονίκη, την Καστοριά, τη Βέροια, την Έδεσσα, τη Φλώρινα, τις Σέρρες, αλλά και τους παραδοσιακούς οικισμούς της Μακεδονίας και όλης της Ελλάδος. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία με υπεράνθρωπες προσπάθειες κατόρθωσε, όσο ήταν δυνατό να συγκρατήσει τις πιέσεις των ισχυρών, να διατηρήσει την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των νησιών (Σύρος, Πόρος, Σαντορίνη, Υδρα, Ελυμπος της Καρπάθου, Μήλος, Μύκονος, Σκόπελος και αρκετών των Κυκλάδων). Χάθηκαν όμως τα περισσότερα.

Σώζονται χάρις σε υπεράνθρωπες προσπάθειες και πρωτοβουλίες ιστορικοί οικισμοί όπως η Μονεμβασιά, ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η Μάνη, η ορεινή Αρκαδία, οι οικισμοί της Πίνδου και της Ροδόπης κ.ά.

Οι τρόποι, οι μέθοδοι και οι αρχές για την αναστήλωση μεμονωμένων ιστορικών μνημείων και διατηρητέων κτισμάτων είναι γνωστοί και θεσμοθετημένοι. Και είναι πολλά αυτά τα κτίσματα. Δεν είναι όμως ποτέ αρκετά ώστε να συγκροτήσουν μια υπεύθυνη εικόνα της ιστορικής παραδόσεως και της φυσιογνωμίας της μεταβυζαντινής μας αρχιτεκτονικής, αυτήν που συνήθως αποκαλούμε λαϊκή. Ούτε, δυστυχώς, είναι δυνατόν. Οι ανάγκες των ιδιοκτητών και των ενοίκων πάντοτε θα είναι επικρατέστερες στον αγώνα για τη διάσωση του παλαιού, σε οικισμούς μάλιστα που δεν είναι χαρακτηρισμένοι ως "ιστορικοί" ή "διατηρητέοι". Και οι οικισμοί αυτοί αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία του δομημένου παρελθόντος των λαών.

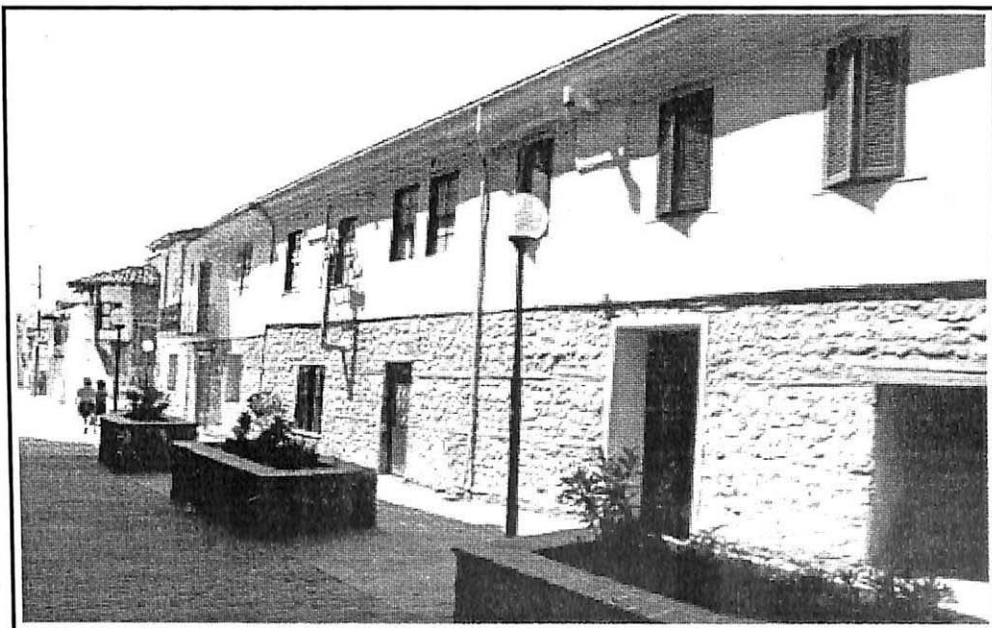
Επικεντρωμένοι όλοι μας στους τρόπους διασώσεως των ιστορικών κέντρων, των ιστορικών μνημείων και των κτισμάτων των χαρακτηρισμένων ως "παραδοσιακών", ποτέ δεν προβληματιστήκαμε τι θα απογίνουν τα υπόλοιπα κτίσματα που καθημερινά καταδαφίζονται και ανοικοδομούνται.

Στα θεμέλια κάθε κατεδαφισμένου παραδοσιακού κτίσματος που δεν έτυχε κανενός χαρακτηρισμού θρηνούμε και την απώλεια ενός ακόμα απολεσθέντος τεκμηρίου. Δεν είναι δυνατόν να χαρακτηρισθούν όλα τα κτίσματα μιας χώρας ως ιστορικά ή ως διατηρητέα. Αυτό θα αποτελούσε επικίνδυνη "ουτοπία". Θα έπρεπε όμως σοβαρά να προβληματιστούμε για το τι είδους κτίσμα θα προκύψει μετά την κατεδάφιση του προηγούμενου. Συνήθως εμφανίζονται κτί-

παρουσιάσεις

σματα που ακολουθούν αδιάφορους κανόνες και υλικά της χαρακτηριζόμενης σύγχρονης Αρχιτεκτονικής. Στο πλείστον κακόμορφα ή αδιάφορα. Κάποτε διαφαίνεται η προσωπικότητα του δημιουργού (μηχανικού, υπομηχανικού ή αρχιτέκτονα) υπό τη μάσκα του post-modern. Αλλοτε διακρίνεις μέτρια αντίγραφα γνωστών αρχιτεκτονικών περιοδικών. Επίσης εμφανέστατες γίνονται οι προσπάθειες μορφοκρατικής αντιγραφής νεκρών ιστορικών ρυθμών και προτύπων. Όλα αυτά όμως δεν μπορούν να δημιουργήσουν τη φυσιογνωμία του οικισμού, παρά μια δειγματοληψία τεκτονικών απόψεων.

Αλλοτε η ρυθμολογία δημιουργούσε αποδεκτά μέχρι τις μέρες μας σύνολα και προοπτικές θέες, όπως της rue de Rivoli στο Παρίσι ή της Αριστοτέλους στη Θεσσαλονίκη. Μέχρι σήμερα εκτός από τις όποιες αμφιλεγόμενες απαντήσεις δίνουν η Brasilia και η Chandigar, δεν έχουμε άλλη απάντηση. Δεν θα πρέπει να αποκρύψουμε όμως τις απόψεις κριτικών της Αρχιτεκτονικής οι οποίοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να αφήνεται παντελώς ελεύθερη η αρχιτεκτονική δημιουργία "και ό,τι ήθελεν προκύψει". Τα αποτελέσματα αυτής της "αμήχανης" θέσεως, η οποία προέκυψε σε αντίθεση προς τον "ιστορισμό", βρίσκονται μπροστά μας και κρίνονται.

Δεν θα πρέπει να α- **Οδός Κοντογεωργάκη.**

γνοήσουμε τη γενική άποψη του κόσμου ο οποίος "βιώνει" αυτή τη σύγχρονη αρχιτεκτονική, όπως τη γνωρίζουμε από τηλεοπτικά galops ή στρογγυλές τράπεζες γενικά είναι καταδικαστική απέναντι στις προτεινόμενες λύσεις της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Αντίθετα με το νοσταλγικό τρόπο με τον οποίο αναφέρονται σε μνήμες του παρελθόντος, οι οποίες όμως βασίζονται ουσιαστικά στις εξωτερικές τους εμπειρίες από τη γνωριμία τους με τα εναπομένοντα αρχιτεκτονικά παραδείγματα του παρελθόντος. Το γεγονός αυτό θα πρέπει να μας προβληματίσει. **Τι όμως πρέπει να γίνει, τι μέτρα πρέπει να ληφθούν:** α. για τα υποβαθμισμένα ιστορικά κέντρα πόλεων, όπως η Βέροια και β. για τους ανεπαρκώς αλλοιωμένους οικισμούς που κάποτε διέθεταν μια συγκεκριμένη χαρακτηριστική αρχιτεκτονική φυσιογνωμία, όπως η Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης. Αναφέρθηκα σε συγκεκριμένα παραδείγματα ώστε να μπορέσουμε να έχουμε θετικότερες απαντήσεις και κρίσεις.

α. Ως προς τον ιστορικό πυρήνα της Βέροιας το ότι διασώθηκε ως εκ θαύματος από τη γενικότερη

μανία κατεδαφίσεως που για δεκαετίες επικράτησε στη Βέροια οφείλεται σε μεγάλο μέρος στον κορεσμό των οικιστικών αναγκών και στην εξισορρόπηση του πνεύματος γενικής αλλοιώσεως με την αντίσταση των συναισθημάτων τύψεως απέναντι σε ένα πατριωτικό έγκλημα. Και ανήκει τιμή σ' όλους αυτούς που αγωνίσθηκαν για τη διάσωση.

Εάν δεν προϋπάρχουν συνολικές προκαταρκτικές μελέτες για την αντιμετώπιση του προβλήματος εξυγιάνσεως, αναπλάσεως και αναβιώσεως ενός ιστορικού κέντρου μαζί με πολεοδομικές μελέτες εντάξεώς του στον πολεοδομικό ιστό της σύγχρονης πόλεως (που ιδρύθηκε στο πλείστον επάνω στον ιστορικό

κάνναβο), μετά την αναστήλωση προκύπτει έντονο το πρόβλημα των νέων κατάλληλων χρήσεων και της διάρκειας συντηρήσεως των αναστηλωθέντων.

Η επιτυχία της επιλύσεως βασίζεται ουσιαστικά στη σωστή εφαρμογή μιας μελέτης η οποία θα έχει στόχο να εντάξει το αναστηλωνόμενο ιστορικό τμήμα στις κατάλληλες πολιτιστικές και λειτουργικές ανάγκες της σύγχρονης πόλης. Στην περίπτωση όπου γραμμικά πρόκειται να επεκταθεί η περιοχή του ιστορικού κέντρου και προς την εβραϊκή συνοικία η μελέτη αυτή είναι ιδιαίτερα πολύτιμη. Εάν δεν υπάρχει πρόβλεψη, θα πρέπει να έχουμε υπόψη τις εμπειρίες μας από τον αναστηλωθέντα ιστορικό πυρήνα της Φιλιππουπόλεως (Plovdiv) όπου τα αναστηλωθέντα κτίσματα (σε απουσία των παραδοσιακών τους ιδιοκτητών) και χωρίς σαφή διάκριση χρήσεως, αλλά με αόριστους χαρακτηρισμούς, όπως φιλοξενίας περιπτωσιακών δραστηριοτήτων, γερνάμε πολύ γρήγορα και ήδη έχουν ανάγκη νέας αναστηλώσεως των αναστηλωθέντων.

παρουσιάσεις

β. Μια αντεπανόρθωτα αλλοιωμένη περιοχή ήταν η Ανω Πόλη της Θεσσαλονίκης. Οι κάτοικοι ήταν αδύναμοι για να ανοικοδομήσουν τα σπίτια τους λόγω πενίας. Το οδικό δίκτυο σε κακά χάλια και πολλές περιοχές δεν ήταν προσπελάσιμες από αυτοκίνητο. Η παθολογία των κτισμάτων σε άθλια κατάσταση, κατασκευές ελαφρές, με ευτελή υλικά, μπαγδατόπηχες (bagdati) και τσατμάδες (ctama) αλλοιωμένες.

Σημείωση 1η: Η επιστημονική αναστήλωση παρόμοιων κατασκευών είναι ιδιαίτερα δαπανηρή. Λογικός ο προβληματισμός, γιατί το κράτος να σπαταλήσει υπέρογκα ποσά προς όφελος ιδιωτών για κτίσματα ελάχιστονης σημασίας.

Σημείωση 2η: Αν δεν ελαμβάνετο με τον ταχύτερο τρόπο μια απόφαση, γρήγορα θα επεκτεινόταν η αλλοίωση και στο ανώτερο τμήμα της πόλεως, εφόσον ισχύουν παντού οι ίδιοι πολεοδομικοί κανονισμοί.

Η καταστροφή με την ανέγερση πολυόροφων κτισμάτων δεν είχε προχωρήσει, όπως στο κατώτερο τμήμα, εξαιτίας της απότομης κλίσεως του εδάφους και λόγω της μη αρτιότητας των οικοπέδων. Η αφορμή για την πρόταση λύσεως των προβλημάτων ήταν οι σεισμοί του 1978, οι οποίοι προξένησαν πολλές ζημιές σε μνημεία, αλλά όχι ιδιαίτερες στις παραδοσιακές κατασκευές της Ανω πόλεως, εξαιτίας της παραδοσιακής ξύλινης ελαφρής αρθρωτής κατασκευής τους.

Η περιοχή χαρακτηρίστηκε ως "διατηρητέα", για να μπορέσει να τύχει των αντίστοιχων ευεργετικών πλεονεκτημάτων.

Στην ουσία ορισμένος αριθμός κτισμάτων μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως διατηρητέα. Ο αριθμός αυτός, αρχικά ευρύτατος, ξεπερνούσε τα 150 κτίσματα, σιγά - σιγά συρρικνώθηκε, για πολλούς λόγους, στα 18. Και είναι αυτά για τα οποία δεν εκδηλώθηκε καμιά μέριμνα για την προστασία τους. Είναι βέβαιο ότι θα καταδαφισθούν από τη φθορά του χρόνου και των καιρικών συνθηκών και αυτοματα θα απελευθερωθούν από το χαρακτηρισμό "διατηρητέο".

Αυτές είναι οι δυνατότητες άλλωστε της πολιτείας και συγκεκριμένα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας η οποία αγωνίζεται μεν για τη διασωση των μνημείων του παρελθόντος, ως εκ της φύσεως όμως των μνημείων του ίδιου αυτού ιστορικού παρελθόντος είναι μοιραίο να υποτιμώνται τα νεότερα μπροστά στην παρουσία και την αίγλη της κλασικής αρχαιότητας.

Ετσι είχε η κατάσταση μέχρις όπου αναλάβανε την ευθύνη των μέτρων για τη διάσωση της Ανω Πόλεως.

Στο πρόβλημα της Επάνω πόλεως δυο απόψεις έχουν εκφραστεί εκ των υστέρων:

1η Να χαρακτηριστούν όλα τα κτίσματα ως διατηρητέα και να αναστηλωθούν (από ποιόν όμως;)

2η Να αφεθούν ελεύθεροι οι κάτοικοι να χτίσουν όπως νομίζουν (δηλαδή οι αρχιτέκτονες).

Η πρώτη άποψη είναι ανέφικτη, γιατί το κράτος, όπως άλλωστε περίτρανα αποδείχθηκε και όπως ήταν

φυσικό, δεν μπόρεσε να αναστηλώσει ούτε τα 18 κτίσματα τα οποία χαρακτηρίστηκαν τελικά ως διατηρητέα και τα περισσότερα απ' αυτά έχουν ήδη καταρρεύσει, όχι να ασχοληθεί με τα 4000 κτίσματα της Επάνω πόλεως.

Οι κάτοικοι, ένας φτωχός πληθυσμός, ούτε μπορούσε να επιχειρήσει μια επιστημονική αναστήλωση με τα ίδια παραδοσιακά υλικά, ουσιαστικά ξύλο και πηκούλες (τσατμά), ούτε ήθελε να συνεχίσει να κατοικεί σε τέτοιες κατασκευές τις οποίες γνώρισε και έζησε στην έσχατη φάση του βίου τους όπου βρίσκονταν ασυντήρητες σε άθλια κατάσταση. Απαιτούσαν και είχαν το δικαίωμα να ζήσουν με ορισμένες στοιχειώδεις ανέσεις, όπως και οι άλλοι κάτοικοι αυτής της πόλεως και όχι κλεισμένοι σε ένα πανάθλιο geto, επειδή το επιθυμούσαν ορισμένοι "αισθαντικοί", οι οποίοι αρέσκονταν τα ηλιοβασιλέματα να οδηγούν νοσταλγικά τα βήματά τους στα στενά λιθόστρωτα (Kaldirim) της Επάνω Πόλεως.

Σ' αυτούς που προτείνουν τη δεύτερη λύση θα είχαμε να απαντήσουμε πως και με τη θέση τους αυτή αναλαμβάνουν απόλυτα την ευθύνη των κατασκευασμάτων που έχουν κατακλύσει τη χώρα και που το ένα είναι χειρότερο από το άλλο.

Αλλωστε το ουσιαστικότερο πρόβλημα δεν ήταν οι μορφές, αλλά ο οικοδομικός κανονισμός που συνθέσαμε και ο οποίος τελικά διαφύλαξε την Ανω Πόλη από την ολοκληρωτική της αλλοίωση με την εισβολή των πολυόροφων άμορφων και κακόμορφων κτισμάτων, όπως αυτά που ήδη είχαν κατασκευαστεί μέχρι τις παρυφές της και την πολιορκούσαν στενά.

Σ' εκείνες τις δίσεχτες ώρες έπρεπε να σταθούμε αντιμέτωποι με τα προβλήματα και με νηφάλιο νου να τα αντιμετωπίσουμε ρεαλιστικά. Έπρεπε οπωσδήποτε και η κλίμακα της Επάνω Πόλεως να κρατηθεί και οι άνθρωποι να βοηθηθούν να ανοικοδομήσουν τα σπίτια τους.

Η εντολή την οποία έλαβε η ομάδα των εθελοντών επιστημόνων ήταν ρητή. Έπρεπε να γίνουν μελέτες (ρυθμιστικές ρυμοτομικές και ειδικός οικοδομικός κανονισμός), ώστε να μπορέσουν οι κάτοικοι να χτίσουν αμέσως. Ο χρόνος που ορίστηκε ήταν ελάχιστος, μονάχα τέσσερις μήνες.

Μοναδική ελπίδα η συνεργασία της πανεπιστημιακής ομάδας με τους συναδέλφους του Υπουργείου Δημοσίων Έργων. Και η συνεργασία υπήρξε γόνιμη και το κλίμα υποδειγματικό και το πνεύμα προσφοράς προς τους συμπολίτες, τους κατοίκους της Ανω Πόλεως, μοναδικός γνώμονας που θέρμανε τις ψυχές των εκλεκτών νέων επιστημόνων. Και χρειάστηκε πίστη και σκληρή εργασία και θυσιές σ' όλη τη διάρκεια της δουλειάς. Τα πιο ευαίσθητα σημεία της μελέτης ήταν εκείνα όπου ο παραδοσιακός κάρναβος ερχόταν σε επαφή και περιέβαλλε τα ιστο-

παρουσιάσεις

ρικά μνημεία, δημιουργώντας ένα αποδεκτό, από την άποψη της αρχιτεκτονικής κλίμακας και ατμόσφαιρας, περιβάλλον. Επίσης η γειτονία του τμήματος εκείνου της πόλεως με τα σημεία όπου ήδη έχουν εισχωρήσει οι κακόμορφες και έξω από κάθε κλίμακα πολυκατοικίες, χτισμένες στα ίδια οικοπέδα όπου οι παλιές διόροφες οικοδομές, με τα χαγιάτια, τα αίθρια, τους κήπους, στα ίδια λιθόστρωτα δρομάκια. Τώρα πια ανήλιαγα διαμερίσματα αντικατέστησαν τις ολόφωτες παλιές κατοικίες.

Επρεπε να γίνει ό,τι ήταν δυνατό για να προστατευθεί ο κόσμος, τα παιδιά, από ένα παρόμοιο απάνθρωπα δομημένο περιβάλλον. Χρειάστηκε επίπονη καταγραφή όλων των οικοδομών της Επάνω Πόλεως, σημείο προς σημείο, κτίσμα προς κτίσμα. Τα τοπογραφικά συνεργεία ακούραστα κατέγραφαν δίπλα μας κάθε λεπτομέρεια και επαλήθευαν και ενημέρωναν τις παλιότερες τοπογραφικές πινακίδες.

Ακολούθησε προσεκτική μελέτη του οδικού δικτύου, καταγράφηκε η ποιότητά του, μελετήθηκαν διανοίξεις νέων δρόμων, επελέγησαν και διαμορφώθηκαν κατάλληλοι ελεύθεροι χώροι. Η μελέτη, χωρίς υπερβολικές απαλλοτριώσεις, προέβλεψε χώρους για σχολεία, για παιδικές χαρές, αξιοποιώντας, ιδίως, οικόπεδα του δημοσίου.

Το κυκλοφοριακό πρόβλημα απασχόλησε ιδιαίτερα τους πολεοδότες της Ομάδας και οι προτάσεις ήταν ικανοποιητικές. Οι εξυπηρετήσεις δεν καταστρέφουν τον κήρυκα των παραδοσιακών πεζοδρόμων και τα αναπτύγματα των παραδοσιακών όψεων. Η μελέτη σεβάστηκε και ανέδειξε ορισμένες πορείες προς τα κύρια κέντρα ιστορικού ενδιαφέροντος, γιατί αποτελούν τους πυρήνες που γύρω τους δημιουργούνται οι συνοικίες (mahala) με την ιδιόμορφη προσωπικότητά τους.

Σε ορισμένες περιοχές, πιο ευαίσθητες, όπου επικρατεί ιδιαίτερη γραφικότητα, προβλέπεται η διατήρησή τους με κατάλληλη εκμετάλλευση του οικοπέδου και με επιλογή των μορφολογικών στοιχείων που αρμόζουν.

Σε άλλες περιοχές, περισσότερο αλλοιωμένες, η μελέτη υπήρξε πιο συντηρητική, διατηρώντας, όσο είναι δυνατόν, μια κλίμακα όγκων που με κάποιες γε-

νικές αρχές στη στέγαση και ανοίγματα θα βοηθήσει στη διατήρηση της κλίμακας στην Επάνω Πόλη. Εξω από τους βασικούς δρόμους κυκλοφορίας των τροχοφόρων που θα εξυπηρετήσουν κάθε περιοχή της Επάνω Πόλεως, μελετήθηκε ένα δίκτυο πεζοδρόμων, όπου ο νοσταλγικός διαβάτης θα μπορεί να χαρεί την παλιά αυθεντική ατμόσφαιρα. Και οι δρόμοι αυτοί με τις ιδιαίζουσες φυγές θα οδηγούν πάντα κάπου.

Για να διευκολυνθεί το έργο των μελλοντικών επιμέρους μελετητών και για να εξοικονομηθεί χρόνος εκδόθηκε ένα Λεύκωμα με κάποιες προτάσεις, όπου απεικονίζεται η υπάρχουσα κατάσταση ορισμένων οικοδομών με τις βασικές αρχές της μελέτης και ορισμένες προτάσεις επιλύσεως νέων κτισμάτων.

Επρεπε τα σπίτια της Επάνω Πόλεως να μην υστερούν σε τίποτα σε ανέσεις από τα διαμερίσματα της Θεσσαλονίκης. Προσπαθήσαμε να υπερέχουν και αυτό γιατί διατηρήσαμε όλες τις αρχές της ανθρωπίνης κλίμακας που υπήρχαν και ζούσαν ακόμη στον

Αρχοντικό Σαράφολου.

ιστό της Ανω Πόλεως.

Πιστέψαμε ότι οι νέες οικοδομές, χτισμένες με σύγχρονα υλικά και τεχνικές, θα έπρεπε να θυμίζουν κάτι από τις παλιές οικείες μορφές της αγαπημένης Επάνω Πόλεως που δεν έπρεπε να λησμονηθούν. Επιλέξαμε τις πιο αντιπροσωπευτικές, κατά τη γνώμη μας, αρχιτεκτονικές, δομικές και μορφολογικές λεπτομέρειες από κτίσματα που υπήρχαν. Οι αρχιτεκτονικές αυτές λεπτομέρειες έτσι συγκεντρωμένες θα διευκόλυναν όσους ήθελαν να αναστηλώσουν κάποια, περισσότερο παραδοσιακά κτίσματα. Θα βοηθούσαν, πιστεύαμε, και θα ενέπνεαν τους μελετητές στις νέες μορφές που θα επέλεγαν.

παρουσιάσεις

Σχετικά με την πρόταση του Ειδικού Οικοδομικού Κανονισμού που ισχύει για την ανοικοδόμηση της Επάνω Πόλεως προσπαθήσαμε να βοηθήσουμε τους μελετητές στη φάση της συνθέσεως, στην επιλογή των κατάλληλων μορφολογικών στοιχείων, ώστε να μην καταλήξουν σε τυποποιημένες λύσεις, όπως αυτές των πολυκατοικιών που βλέπουμε καθημερινά γύρω μας. Προσπαθήσαμε να τους βοηθήσουμε στην επιλογή και την εφαρμογή της τεκτονικής προεξοχής (sahnisin) και των χαγιατιών (hayat) που κοσμούν πραγματικά, με τις έντονες προεξοχές της στέγης με τα σκουρόχρωμα κεραμίδια, την αρχιτεκτονική των μαχαλάδων της Επάνω Πόλεως.

Όλα αυτά προσπάθησε να προβλέψει η μελέτη της Επάνω Πόλεως της Θεσσαλονίκης. Τα προβλήματα που προσπάθησε να λύσει είναι τα προβλήματα που ισχύουν σε πολύ ευρύτερες περιοχές στα Βαλκάνια και το Μικρασιατικό χώρο. Τα πολεοδομικά δεδομένα και οι μορφολογικές αξίες είναι κοινές. Είναι αυτές της μεγάλης Μεταβυζαντινής Αρχιτεκτονικής, όπως μεταπλάστηκε στη διάρκεια των πέντε αιώνων της οθωμανικής αρχής. Στα λείψανα της μεγάλης αυτής Αρχιτεκτονικής, όπως και όπου διατηρούνται από το Δούναβη μέχρι την Κρήτη και από τα παράλια του Ιονίου πελάγους μέχρι τον Καύκασο, αλλά και στη Μέση Ανατολή και τα Βορειοαφρικανικά παράλια, χρειάζεται μεγαλύτερος σεβασμός. Πρέπει να αγωνιστούμε να διατηρηθούν, για να μας διδάσκουν τις υψηλότερες αξίες του Αρχιτεκτονικού χώρου.

Επανερχομαι, τέλος, στο πρόβλημα που θέσαμε στην αρχή.

Το πρώτο σκέλος του προβλήματος είμαστε έτοιμοι να το αντιμετωπίσουμε από την άποψη τεχνικής γνώσεως. Αυτό που απαιτείται είναι η πολιτική βούληση των κυβερνήσεων.

Το δεύτερο όμως σκέλος είναι επίσης σημαντικό. Αφορά την επιλογή των μορφών, αλλά και της αρχιτεκτονικής κλίμακας. **Το ερώτημα, δηλαδή, είναι, με ποιά Αρχιτεκτονική μορφή τα έθνη θα συνεχίσουν τον ιστορικό τους βίο; Κάτω από ποιές μορφές θα πρέπει να αναγνωρίζονται;**

Δεν θα πρέπει να ενυπάρχει στις σύγχρονες κατασκευές τους και στις αντίστοιχες αρχιτεκτονικές μορφές η μνήμη, το άρωμα των υψηλών αρχιτεκτονικών μορφών του παρελθόντος και στις τυπολογικές αξίες του εσωτερικού χώρου, αλλά και στο αρχιτεκτονικό ύφος;

Στο πείραμα της Επάνω Πόλεως μπορεί να έγιναν και λάθη και αστοχίες. Τα λάθη αυτά δεν βαρύνουν τη μελέτη ούτε τον κανονισμό, αλλά αναφέρονται περισσότερο στο επίπεδο και την ποιότητα των αρχιτε-

κτονικών σπουδών, όπως και στις ικανότητες και το κύρος των Γραφείων ελέγχου των μελετών.

Ας είναι η ανακοίνωσή μου αυτή αφορμή για ανταλλαγή απόψεων και γόνιμων προτάσεων, για να οδηγηθούμε σε λύσεις περισσότερο ικανοποιητικές από αυτές που ισχύουν και εφαρμόζονται.

Βρισκόμαστε μπροστά στο παράδειγμα της Βέροιας. Ενώπιον των κακών λύσεων ενός βεβαρυμένου πολεοδομικού παρελθόντος και μπροστά στο φωτεινό παράδειγμα της βουλήσεως των Δημοτικών Αρχών της πόλεως για τη διάσωση ενός τμήματος του ιστορικού πυρήνα, της ιστορικής πόλεως της Βέροιας και μάλιστα της επεκτάσεώς του. Αξίζει να τους στηρίξουμε στην προσπάθειά τους και να τους βοηθήσουμε με ρεαλιστικές προτάσεις και συμβουλές από την πείρα μας.

Όλοι μας και ιδιαίτερα οι ξένοι προσκεκλημένοι μας έχουν μεγάλη πείρα και έχουν επωμισθεί μεγάλες ευθύνες απέναντι σε αντιστοιχα προβλήματα. Καιρός να καθίσουμε γύρω από ένα κοινό τραπέζι και να δώσουμε το φωτεινό παράδειγμα μιας πολυεθνικής συνεργασίας.

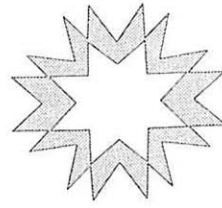
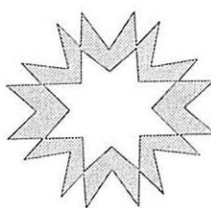
Η καταστροφή, η απώλεια και ενός κτίσματος, όπου γης, κάνει όλους μας φτωχότερους.

Όλοι αυτοί οι οικισμοί ανήκουν εξίσου σε όλους μας, γιατί διατηρούν αξίες υπερεθνικές.

Ας δώσουμε πρώτοι εμείς το παράδειγμα της συνεργασίας και της συναδελφοσύνης έξω από συμβατικά σύνορα, συμφέροντα και σκοπιμότητες. Ίσως μας ακολουθήσουν και οι κυβερνήτες.

Τελειώνοντας, ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου το Δήμαρχο, το Δημοτικό Συμβούλιο και όλους όσους κοπίασαν για το Συνέδριο αυτό, που μας έδωσε την ευκαιρία να συγκεντρωθούμε εδώ στην ιστορική πόλη της Βέροιας για να συζητήσουμε για πράγματα που αγαπούμε όλοι μας εξίσου.

*** Η εισήγηση παρουσιάστηκε στο διεθνές συνέδριο "Αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις" στα ιστορικά κέντρα των πόλεων Βέροια 2-3 Σεπτεμβρίου 1995.**

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΙΑΣ ΑΦΙΣΑΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Κουκούδης Δημήτριος. Αρχιτέκτων

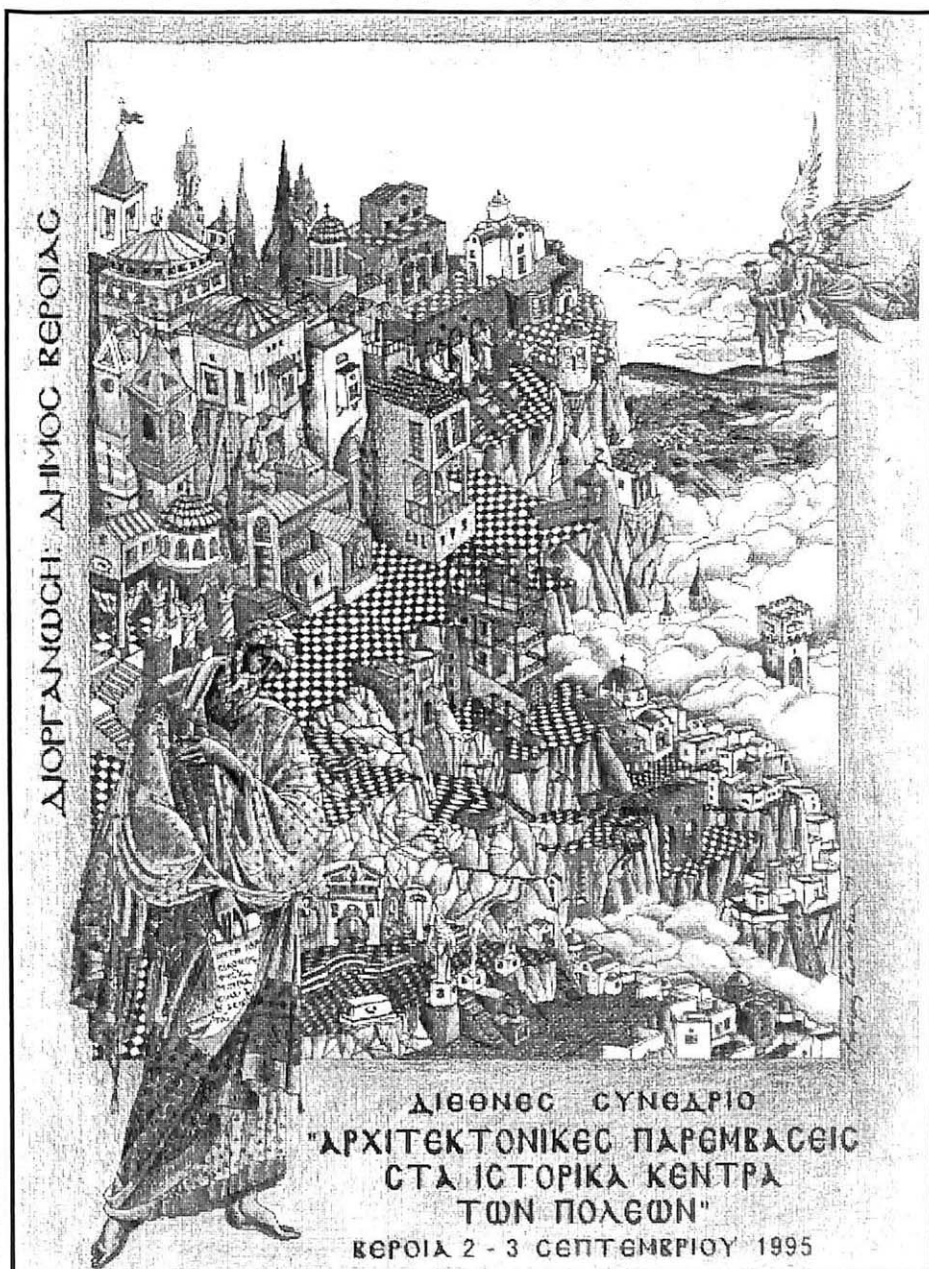
Αιτία για την γραφή αυτού του κειμένου ήταν η παρουσίαση της αφίσας του διεθνούς συνεδρίου που έγινε στη Βέροια στις 2-3 Σεπτεμβρίου και είχε σαν θέμα τις "Αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις στα ιστορικά κέντρα των πόλεων".

Δεν ξέρω πόσο επιτυχές και πόσο δόκιμο θα ήταν, να γράφει ο ίδιος ο δημιουργός ενός ζωγραφικού έργου για το ίδιο του το έργο, γιατί ό,τι ήταν να πει το 'χει ήδη ζωγραφίσει απεικονίζοντας έτσι τις λέξεις, τις σημασίες, και τις έννοιες με τον δικό του τρόπο και στην δική του εικαστική διάλεκτο. Δεν ξέρω πάλι αν και πως θα μπορούσαν να περιγράφουν οι συμπυκνωμένες έννοιες ενός σημειολογικού απεικονιστικού έργου με γραπτό ή προφορικό λόγο, ακόμα, δεν ξέρω αν τα λόγια και οι λέξεις μπορούν να συναγωνιστούν την δυναμική της εικόνας, που διαβάζεται και κατανόείται απ' τον καθένα, με την προσωπική του ματιά, και την μοναδικότητα της ψυχοσύνθεσης που έχει ο κάθε άνθρωπος, με τα βιώματα και την καλλιέργεια της γνώσης, την διαίσθηση και την παρατηρητικότητα ...ίσως και την καλλιτεχνική ικανότητα που θα μπορούσε να έχει ο θεατής.

Η συγκεκριμένη αφίσα δεν ξέρω αν είναι προϊόν κάποιου εικαστικού ρεύματος ή αν είναι καν προϊόν καλλιτεχνίας. Ξέρω όμως ότι είναι φορτισμένη με σημειολογικά στοιχεία και σκοπό έχει την δημιουργία συγκινήσεων και εντυπώσεων που θα ξεχνούσαν στην νύχηση όλη αυτή την αλυσιδωτή διεργασία της σκέψης. Η απορία και μόνο του "τι σημαίνει" αυτό ή το άλλο είναι η απαρχή της παραγωγής των σκέψεων και απ' εδώ αρχίζει το μυστικό και μυθικό παιχνίδι της εικόνας. Το παιχνίδι που οδηγεί τον καθένα σε ατελείωτες φυγές και συμπεράσματα όσο ατελείωτες είναι η νύχηση και η ψυχή του καθένα μας όταν βρίσκεται αντιμέτωπος με την ερμηνεία μιας εικόνας που μας

κέντρισε την προσοχή και μας πείσωσε στο να την ερμηνεύσουμε.

Βέβαια η ερμηνεία ενός εικαστικού έργου δεν είναι απαραίτητη. Πολλές φορές απαγορεύεται γιατί πε-

ριορίζει τον ορίζοντα των συναισθημάτων που απορρέουν απ' αυτό. Αρκεί και μόνον η συγκίνηση, αυτός ούτως ή άλλως είναι και ο σκοπός, η τέρψη, η ηδονή της όρασης. Η συγκεκριμένη αφίσα λοιπόν μην έχο-

παρουσιάσεις

ντας κανένα σκοπό μεγαλεπίβολο είχε μια επιθυμία: να σχολιάσει τις παρεμβάσεις των αρχιτεκτόνων στα ιστορικά κέντρα των πολεων και μάλιστα πόλεων που έχουν αλλοιωμένο ιστορικό περιβάλλον. Το ίδιο θέμα, και ύφος θα 'θελα να θυμίσω ότι έχει και μια προηγούμενη αφίσα μου για τον χορό των μηχανικών του έτους 1994.

Στην αφίσα λοιπόν του συνεδρίου επιχείρησα τον σαρκασμό των αρχιτεκτονικών παρεμβάσεων σε ιστορικές πόλεις από αρχιτέκτονες ή όχι. Δηλαδή από αρχιτέκτονες ή άλλους μηχανικούς ή και από άλλα επαγγέλματα που έχουν σχέση με το δομείν.

Ζωγράφισα έτσι όπως αντιλαμβάνομαι το τελικό αποτέλεσμα τόσων επεμβάσεων, εδώ και χρόνια σ' αυτό τον ολικό ιστορικό τόπο της Ελλάδας από προηγούμενες γενεές αρχιτεκτόνων αλλά και απ' τις σημερινές στις οποίες κατατάσσομαι και εγώ. Άρα η αφίσα μου έχει και την επιθυμία του αυτοσαρκασμού.

Το δραματικό αυτό αποτέλεσμα, όλων των κατά καιρούς επεμβάσεων, υποβόσκει πίσω απ' τα χαρούμενα και αισιόδοξα χρώματα και την συμπλοκή των εικόνων που συνθέτουν η μια την άλλη και αποτελεσμα την μια τελική.

Είναι μια φανταστική χώρα, ένα φανταστικό τοπίο απ' το οποίο απουσιάζει η ανθρώπινη δραστηριότητα και εσκεμμένα η ανθρώπινη μορφή βγαίνει έξω απ' το κυρίως θέμα και παραμένει θεατής, σκεπτόμενος και λυπημένος, με έντονη συστολή κρατώντας το συγκύλιο όπως οι άγιοι της ορθοδοξίας που μη έχοντας φωνή έχουν όμως γραφή, για να νοήσουμε εμείς οι θεατές του έργου το σκεπτικό τους και το ρητό λέει ότι: ΑΥΤΗ ΓΑΡ ΕΙΚΟΝΟΣ ΦΥΣΙΣ.

ΜΙΜΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΟΥ ΛΕΓΕΤΑΙ

Είναι ρητό της περιόδου των εικονομαχιών τότε που οι χριστιανοί μάλωναν για την λατρεία και την αξία των εικόνων τους και είναι ένα ρητό που θα μπορούσε να μεταφραστεί κυριολεκτικά ή μεταφορικά κατά το δοκούν τόσο για κάθε εικόνα όσο και για την συγκεκριμένη αφίσα, της οποίας αφίσα είναι και η προκάλυψη πίσω απ' την οποία κρύβονται τα νοήματα που προκύπτουν, άλλα ηθελημένα και άλλα άθελα - ευτυχώς.

Σ' αυτήν την εικόνα λοιπόν ο βυζαντινός τύπος του προσώπου έχει σχέση με τον χαρακτηρισμό της Βέροιας σαν βυζαντινή πόλη. Είναι λοιπόν ένας βυζαντινός ο οποίος κατοικεί στον όγκο μιας πολιτείας όπως αυτές που εικονίζονται στο πίσω μέρος των βυζαντινών εικόνων και αποτελούν τον φόντο και το τοπίο στο οποίο διαδραματίζονται τα κυρίως γεγονότα που είναι μπροστά σε πρώτο επίπεδο. Εδώ λοιπόν δεν διαδραματίζεται κανένα γεγονός, το κυρίως θέμα είναι το φόντο, το τοπίο γι' αυτό και απουσιάζει άλλη δραστηριότητα. Τα κτίρια, τα πολυεπίπεδα οικιστικά σύνολα είναι το κυρίως θέμα. Κι κανένας ήχος δεν παράγεται απ' αυτά παρά η σιωπή που βρυκολάκισσε

και ουρλιάζει στα στενά δρομάκια και στα πλατώματα ή αλλιώς "ο αέρας, η πνοή της πόλης".

Σ' αυτήν την έρημη με πρώτη ματιά - πόλη έρχεται απ' το πουθενά η μεταφυσική συγγνώμη του αγγέλου της μετάλειψης.

Ο άγγελος στέλνεται για να συγκροτήσει την ενάντια προς την δημιουργία πράξη της αρχιτεκτονικής. Ίσως να είναι και η προσωπική μου επιθυμία συγχώρεσης των αρχιτεκτονικών μου λαθών που εναντιώθηκαν στην αρμονία της κτίσης στην προσπάθεια να είμαι αρχιτέκτονας... όπως οι περισσότεροι από μας τους αρχιτέκτονες.

Η ευτυχία ή δυστυχία της αρχιτεκτονικής ιδιότητας. Η ικανότητα να συμπληρώνεις την κτίση ή να την καταστρέφεις μια περίεργη ακροβασία με σκοπό τι ανάγκες του ανθρώπου έτσι όπως αυτές εξελίσσονται με τα χρόνια.

Αυτές οι ανάγκες γίνονται συνεχώς και περισσότερες και οδηγούν τους αρχιτέκτονες στο ψάξιμο της κάλυψής τους. Εκεί το παιχνίδι αυτό απαιτεί την προσοχή που πολλές φορές χάνεται γιατί κερδίζει ο εγωϊσμός.

Ο εγωϊσμός που τείνει να φτάσει τα όρια της ύβρης του αγίου πνεύματος, δηλαδή την γνώση της αμαρτίας, της αστοχίας του ατοπήματος, του λάθους και την εμμονή συνεχώς σ' αυτήν την κατάσταση. 'Η αν θέλεται η ύβρις αυτή είναι η μανία του καθένα μας να προσπαθούμε να αλλάξουμε την προσωπικότητα του συνανθρώπου μας προς δικό μας όφελος, για την τροφή του δικού μας εγωϊσμού, παραβλέποντας "υβρίζοντας" έτσι την θεϊκή μοναδικότητα του ανθρώπου που είναι εικόνα και ομοίωση της θεότητας, δηλαδή του τελείου, που είναι τόσο τέλει και έχει την ικανότητα να βρίσκεται στον καθένα μας με διαφορετική εμφάνιση σώματος και ψυχής. Λοιπόν αυτό καταλήγει να γίνεται η αρχιτεκτονική επέμβαση, με μεταφορική έννοια -, όλων των προηγούμενων - στο πεδίο μιας πόλης. Μιας πόλης που και τα άψυχα κτίρια της νέα ή παλιά εκπέμπουν τον δικό τους ψυχισμό από την ένωση των οποίων προκύπτει το πρόσωπο μιας πόλης, το όμορφο ή το άσχημο, το άρρωστο ή το υγιές.

Η συγκεκριμένη πόλη της αφίσας έχει υποστεί απανωτές αλλοιώσεις σε διαφορετικούς χρόνους και σε διαφορετικά επίπεδα (έτσι γίνεται και στις περισσότερες πραγματικές πόλεις). Εγινε σε περίοδο χρηματικής ή πνευματικής ακμής, σε περιόδους ένδειας χρημάτων και πνεύματος, σε περιόδους γρήγορων και ξαφνικών επεμβάσεων, οδηγούμενες από κάποιες επιδοτήσεις που γρήγορα και αμέσως έπρεπε να απορροφηθούν και να εφαρμοστούν. Εγινε από διαφορετικούς ανθρώπους - διαφορετικές κυβερνήσεις - διαφορετικούς δημάρχους σε περίοδο ελευθερίας, σε περίοδο αυτοκρατορίας, σε περίοδο κατακτητών, σε περίοδο βιασύνης ή αδράνειας όπως γίνεται συνήθως.

παρουσιάσεις

Χτίστηκαν πράγματα από αρχιτέκτονες με γνώση ή όχι. Από άλλους μηχανικούς με γνώση ή όχι. Από απλούς τεχνίτες με γνώση ή όχι και από απλούς ιδιώτες με σύνεση ή όχι με οικονομική επιφάνεια καλή ή κακή. Όπως στις περισσότερες πόλεις της Ελλάδας.

Όπως της Βέροιας που εγωϊστικά υψώνεται πάνω απ' τον κάμπο της Ημαθίας, όπως αυτή η πόλη της αφίσας υψώνεται πάνω από ένα κάμπο στον οποίο τα χωράφια, τα χωριά και ο ουρανός που τα σκεπάζει ειρωνεύεται αυτό τον κολοσσό της άναρχης πολης που υψώνεται μπροστά μας. Μιας πολιτείας που πάει να χτίσει μέχρι τα ακρονύχια της και όταν δεν φτάνει το έδαφος, μπαλώνει, βάζει πασάλους, αντιρίζεις προεκτάσεις, ό,τι της προσφέρει "δόξα τω Θεώ" η τεχνολογία για να επεκταθεί καταργώντας κάθε έννοια σεβασμού της ανθρώπινης κλίμακας.

Δεν ξέρω γιατί άλλοι μου είπαν ότι είναι ενδιαφέρον το γεγονός να κυκλοφορείς ανάμεσα στα κτίσματα αυτής της πόλης της αφίσας με τις διαφορετικές οπτικές παραστάσεις. Ίσως και να 'ναι έτσι. Το εκθετήριο δηλαδή μιας αρχιτεκτονικής πράξης σε τόσες μορφές να έχει το ίδιο ενδιαφέρον με μια έκθεση τέχνης.

Σκεφτείτε να μπορούσαν οι αρχιτέκτονες να χτίζουν κατά το δοκούν σε μια παρθένα έκταση μια καινούργια πόλη συσσωρεύοντας εκεί όλα τα ρεύματα και τις τάσεις της αρχιτεκτονικής. Εκεί θα είχε ενδιαφέρον όσο το παιχνίδι των εντυπώσεων γινόταν όλο και πιο σκληρό, ανταγωνιστικό. Εδώ όμως μιλάμε για επεμβάσεις σε ιστορικά κέντρα πόλεων, στην ιστορία της, στο παρελθόν της, στην κεντρική μπαταρία, στην γεννήτρια της μορφολογίας, της τυπολογίας, της παράδοσής της. Εδώ τα πράγματα γίνονται όλο και πιο επικίνδυνα όσο οι ισορροπίες έχουν διαταραχθεί στο παρελθόν και όσο μεγαλύτερες αποστάσεις χρόνου έχουμε απ' την περίοδο ανέγερσης των κτισμάτων. Εδώ έχουμε να κάνουμε με αρχαιολογία. Έχουμε ν' αντιμετωπίσουμε με κάποιον τρόπο τα μνημεία που βρίσκονται εκεί που γίνονται οι επεμβάσεις. Είναι εύκολο να βρεις τρεις τουλάχιστον τρόπους προσέγγισης. Ο πρώτος λέει να επεμβείς και να χτίσεις κάτι εντελώς όμοιο μ' αυτό το μνημείο που βρίσκεται δίπλα σου.

Ο δεύτερος λέει να πάρεις μορφολογικά στοιχεία απ' το μνημείο και να χτίσεις κάτι νέο που θα είναι ειλικρινές όσον αφορά την εποχή του με μνήμες μορφολογικές της εποχής και της περιοχής όπου χτίζεις.

Ο τρίτος τρόπος λέει να χτίσεις με τον τρόπο της εποχής σου με την μορφολογία του χρόνου στον οποίο χτίζεις δείχνοντας κάθε μορφολογικό στοιχείο απ' το παρελθόν, κρατώντας έτσι τις πιο σαφείς αποστάσεις απ' τις εποχές και τα υλικά αλλά και την τεχνογνωσία λέγοντας με κάθε ειλικρίνεια ότι το κτίριο αυτό είναι έργο μιας συγκεκριμένης εποχής και όχι μιας παλαιότερης με νέα υλικά ή μιας νεότερης που θυμάται ό,τι την συμφέρει απ' το παρελθόν.

Υπάρχουν λοιπόν γενικά τρεις σχολές προσέγγισης, επέμβασης στα ιστορικά κέντρα. Ποιός απ' τους

παραπάνω τρόπους είναι ο σωστότερος έγκειται στην απόφαση του μελετητή, το αποτέλεσμα είναι που γράφει την ιστορία. Και η ιστορία σήμερα σε πλειοψηφία δεν είναι και τόσο ενθαρρυντική.

Στην συγκεκριμένη αφίσα υπάρχουν και οι τρεις αυτοί τρόποι επέμβασης σε σημείο να υπερδεύεις τις χρονολογίες κτίσεως με αποτέλεσμα όλη αυτή την αναρχία του δομείν. Βέβαια υπάρχει η δόση της υπερβολής που είναι χαρακτηρισμός του θεάτρου για να βγάλει τα συναισθήματα πιο γρήγορα και πιο έντονα. Υπάρχουν λοιπόν πολυεπίπεδες εγκαταστάσεις που μπορεί να σημαίνουν τις ιστορικές περιόδους ή της πολυεπίπεδες όσον αφορά τον τρόπο επέμβασης που παρ' ό,τι απ' την φύση δεν αλληλοπαραθέτονται με την λογική έχουν έναν ορθολογιστικό τρόπο επικάλυψης, την τεχνική της σκακιέρας. Οι αναφορές της είναι τόσο στον μελετημένο τρόπο της τεχνικής ενός παιχνιδιού όπως το σκάκι με προεκτάσεις ζωής, όσο και την σημειολογική ερμηνεία που έχουν τα δίχρωμα αυτά δάπεδα στην αρχιτεκτονική.

Είναι τα δάπεδα που στην αρχαιότητα υπήρχαν πριν απ' την είσοδο στα άδυτα των ναών και στο βυζάντιο πριν το ιερό. Ο λόγος είναι η χρωματική απεικόνιση του καλού και του καλού πάνω στο οποίο περπατάει ο άνθρωπος με πορεία προς την τελείωση.

Η σημειολογία των κτισμάτων δεν είναι άσχετη απ' την υπερβολή με την οποία σαρκάζονται οι επεμβάσεις των αρχιτεκτόνων και στον ευρύτερο χώρο ενός τόπου έξω απ' τα ιστορικά κέντρα.

Ο Κυκλαδίτικος για παράδειγμα οικισμός είναι τόσο αστείος όσο και ένα Κυκλαδίτικου τύπου κτίσμα σε μια ορεινή περιοχή της Ελλάδας, όπου η αρχιτεκτονική παράδοση της περιοχής δεν έχει καμία σχέση μ' αυτό το κτίσμα, που είναι αποτέλεσμα επιθυμίας ιδιοκτήτου ή κάποιου μηχανικού που θα μπορούσε να 'ναι και αρχιτέκτονας...

Ελπίζω με τα λόγια να μην αδικήσω τα συναισθήματα και τις εντυπώσεις κάποιων άλλων που δεν ένιωσαν τίποτα απ' όλα αυτά όταν ήρθαν σε επαφή με την εικόνα της αφίσας, αλλά με δικό τους εντελώς τρόπο. Θα 'μουν ευτυχής αν συνέβαινε κάτι τέτοιο γιατί έτσι θα ένιωθα ότι ξεπέρασα τα σύνορά μου.

Ελπίζω πάλι να έγινα κατανοητός σ' όσους θα 'θελαν επεξηγήσεις κρατώντας κάθε επιφύλαξη για την επιτυχία αυτού του κειμένου γιατί πιστεύω ότι η δυναμική της εικόνας συνθλίβει πολλές φορές τα κείμενα που την επεξηγούν διότι απλούστατα:

ΑΥΤΗ ΓΑΡ ΕΙΚΟΝΟΣ ΦΥΣΙΣ
ΜΙΜΗΣΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΟΥ ΛΕΓΕΤΑΙ.

παρουσιάσεις

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΕΝΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σκούπρας Χρήστος. Φιλολόγος

Ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Ν. Ημαθίας διοργάνωσε στις 7-8 Οκτωβρίου στη φιλόξενη Αντωνιάδαιο Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Εκπαιδευτικό σεμινάριο με θέμα "Η βυζαντινή Βέροια και οι ναοί της". Δυστυχώς κατά τη διάρκεια των εργασιών η απουσία εκπαιδευτικών, εκπαιδευτικών φορέων και πολιτών ήταν αισθητή. Η δικαιολογία που ακούστηκε είναι ότι το θέμα ήταν αρκετά εξειδικευμένο. Εμείς όμως πιστεύουμε ότι το σεμινάριο ήταν σίγουρα "πετυχημένο" στη σύλληψη και στη διοργάνωση του. Ακόμη παρακάτω θα ισχυριστούμε ότι μπορεί ν' αποδειχτεί και ωφέλιμο.

Ο στόχος του σεμιναρίου ήταν να έρθουν σε επαφή με το Βυζαντινό παρελθόν της πόλης της Βέροιας όσο το δυνατόν περισσότεροι εκπαιδευτικοί. Οι γνώσεις που αποκτήθηκαν μπορούν να μεταδοθούν στους μαθητές με διάφορες διδακτικές αφορμές. Οι γνώσεις αυτές μπορούν να οργανωθούν και να μεταδοθούν μέσα από ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Τι είναι όμως εκπαιδευτικό πρόγραμμα; Πως οργανώνεται και υλοποιείται μέσα στις σχολικές δραστηριότητες;

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε αρχαιολογικούς χώρους - διάβαζε βυζαντινές εκκλησίες της Βέροιας - μπορούν να προσφέρουν ένα εναλλακτικό είδος διδασκαλίας που άλλοτε μπορεί να είναι αυτοτελές άλλοτε παράλληλο και άλλοτε επάλληλο με το αναλυτικό πρόγραμμα. Η δημιουργική συμμετοχή εκπαιδευτικών και μαθητών σ' αυτή την διαδικασία, η βιωματική προσέγγιση και η αισθητική καλλιέργεια μπορούν ν' αποκτήσουν νέες διαστάσεις χάρη στη διδασκαλία "μέσα απ' τα μνημεία".

Υποδείγματα Εκπαιδευτικών προγραμμάτων μπορούμε να πληροφορηθούμε από πολλές πηγές. Από το 1987 λειτουργεί **Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Ακροπόλεως από την Α' Εφορεία Προϊστορικών και κλασσικών Αρχαιοτήτων** σε συνεργασία με την επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως. Την επιτυχία αυτών των προγραμμάτων μπορεί να πληροφορηθεί όποιος ενδιαφέρεται απ' το περιοδικό **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** τευχ. 52 Σεπτ. 1994 που έχει ως τίτλο **"Οι Εκπαιδευτικοί μιλούν για την Ακρόπολη"** (Υπάρχει και στη Δημόσια Βιβλιοθήκη της Βέροιας).

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών (ΥΠΠΟ) έχει δημιουργήσει το Κέντρο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων που υλοποιεί προγράμματα σε αρχαιολογικούς χώρους της Αττικής αλλά και της περιφέρειας.¹

Στα πλαίσια της συνεργασίας του ΥΠΕΠΘ και του ΥΠΠΟ ένας νέος κύκλος Εκπαιδευτικών προγραμμάτων με το όνομα **"Μελίνα"** έχει ως στόχο τη γνωριμία με τα μνημεία και τον πολιτισμό. Γνωρίζουμε ότι έχουν προωθηθεί και υλοποιηθεί προγράμματα κυρίως στη Νότια Ελλάδα. Ενδιαφέρον ακόμη παρουσιάζει και ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που εκπονείται από το ΥΠΠΟ και το υπουργείο Παιδείας με την ευθύνη του Ελληνικού τμήματος του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων με τίτλο **"Το σχολείο υιοθετεί ένα μνημείο"**.² Η βασική του

φιλοσοφία είναι να γνωρίσουν τα παιδιά ένα υποβαθμισμένο ή σχετικά άγνωστο μνημείο και με τις εργασίες τους να το αναδείξουν.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΒΕΡΟΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ

7 - 8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1995
ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΗΜΑΘΙΑΣ

παρουσιάσεις

Θα ολοκληρώσουμε τη σύντομη και πρόχειρη αυτή ενημέρωση για τα Εκπαιδευτικά προγράμματα με την αναφορά στη διοργάνωση Εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν τη βυζαντινή εποχή. Στην Αθήνα η Δ/ση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων (τμήμα Μουσείων) του ΥΠΠΟ λειτουργούν εκπ/κά προγράμματα στη Μονή Καισαριανής, στη Μονή Δαφνίου και στο Βυζαντινό Μουσείο. Τα Εκπαιδευτικά προγράμματα απευθύνονται στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού και στις τάξεις Γυμνασίου - Λυκείου.³

Το ερώτημα όμως που θέσαμε στην εισαγωγή του σημειώματος, παραμένει αναπάντητο. **Πώς μπορούμε να αξιοποιήσουμε με ανάλογο τρόπο της Βυζαντινές εκκλησίες της πόλης μας; Πως βοηθάει το σεμινάριο σ' αυτή την κατεύθυνση;** Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα προϋποθέτει ένα φορέα που να έχει αρμοδιότητα στα μνημεία. Στην περίπτωση μας υπάρχει η εκπεφρασμένη θέληση της 11ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων που μπορεί ν' αναλάβει καθοδηγητικό ρόλο. Κάποια θέματα - ιδέες που μπορούν να υλοποιηθούν με τη μορφή Εκπαιδευτικού Προγράμματος θα προσπαθήσουμε να υποδείξουμε στη συνέχεια.

Οι Εκπαιδευτικοί που διδάσκουν Βυζαντινή ιστορία ανάλογα με τα ενδιαφέροντα τους και τα ενδιαφέροντα των μαθητών τους μπορούν να συνεργαστούν με την 11η Εφορεία Βυζ. Αρχαιοτήτων πάνω σε θέματα όπως: Η παλαιολόγεια ζωγραφική στη Βέροια. Μπορούν οι μαθητές να μελετήσουν πρώτα γενικά την ιστορία της παλαιολογίας ζωγραφικής και μετά να παρατηρήσουν τις τοιχογραφίες της Αναστάσεως του Χριστού και του Αγίου Βλασίου και να οδηγηθούν σε κάποια συμπεράσματα. Άλλο θέμα μπορεί ν' αποτελεί η Παλαιά Μητρόπολη, μνημείο άγνωστο και τέλεια υποβαθμισμένο. Ένα άλλο θέμα μπορεί ν' αποτελέσει η αρχιτεκτονική των ναών κ.λ.π.

Μέσα από παρόμοιες εκπαιδευτικές διαδικασίες θα δημιουργήσουμε πολίτες ευαίσθητους στην προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και εμείς οι

εκπαιδευτικοί θ' αφήσουμε το κλείσιμο στο γνωστό εαυτό μας - ένα είδος θανάτου - που εμποδίζει το άνοιγμά μας σε καινούργια πράγματα και μας περιορίζει στο γνωστό και τετριμμένο.

Ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Ν. Ημαθίας μπορεί να στηρίξει ανάλογες εκπαιδευτικές διαδικασίες και να συνδράμει με τις μικρές του δυνάμεις.

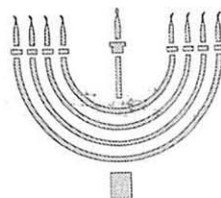
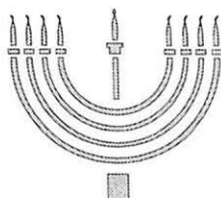
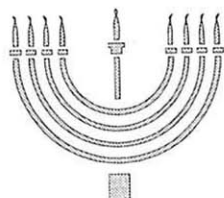
Θα ήταν παράλειψη του γράφοντος να μην ευχαριστήσει τους εισηγητές - επιστήμονες του σεμιναρίου. Αξίζει, πιστεύω, να κλείσουμε αυτό το σημείωμα με την φράση που ξεκίνησε με την εισήγησή της, μια απ' τις εισηγήτριες του σεμιναρίου. Το νόημα της ήταν περίπου: **"Έχουμε υποχρέωση εμείς ως φορείς να διοργανώσουμε παρόμοιες εκδηλώσεις, οι άλλοι έχουν καθήκον να συμμετέχουν".**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πληροφορίες μπορούν ν' αντληθούν απ' το άρθρο της Δημητράς Κοκκοτάκη "Πολιτιστική κληρονομιά και αυριανοί πολίτες". Κυριακάτικη Αυγή 11 Ιουνίου 1995.
2. Βλ. Καθημερινή 11 Ιουνίου 1995 άρθρο με τίτλο "Σχολεία "υιοθετούν" μνημεία".
3. Εγγραφο στα σχολεία με ημερομηνία 5/10/95.

Απαραίτητα βοηθήματα, για τη μελέτη της Βυζαντινής Βέροιας, αποτελούν τα βιβλία του Θανάση Παπαζώτου, α) *Η Βέροια και οι ναοί της* (11ος - 18ος αι.) Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου 54, Αθήνα 1994. β) *Βυζαντινές εικόνες της Βέροιας*, εκδ. Ακρίτας Σεπ. 1995

Για τη Βυζαντινή Ζωγραφική, ενδιαφέρον παρουσιάζει και το Περιοδικό, *Αρχαιολογία και Τέχνες* τευχ. 56, 1995, όπου περιλαμβάνεται και η ανακοίνωση "Μνημεία και εκπαίδευση: η συμβολή των δασκάλων" σσ 55-60.

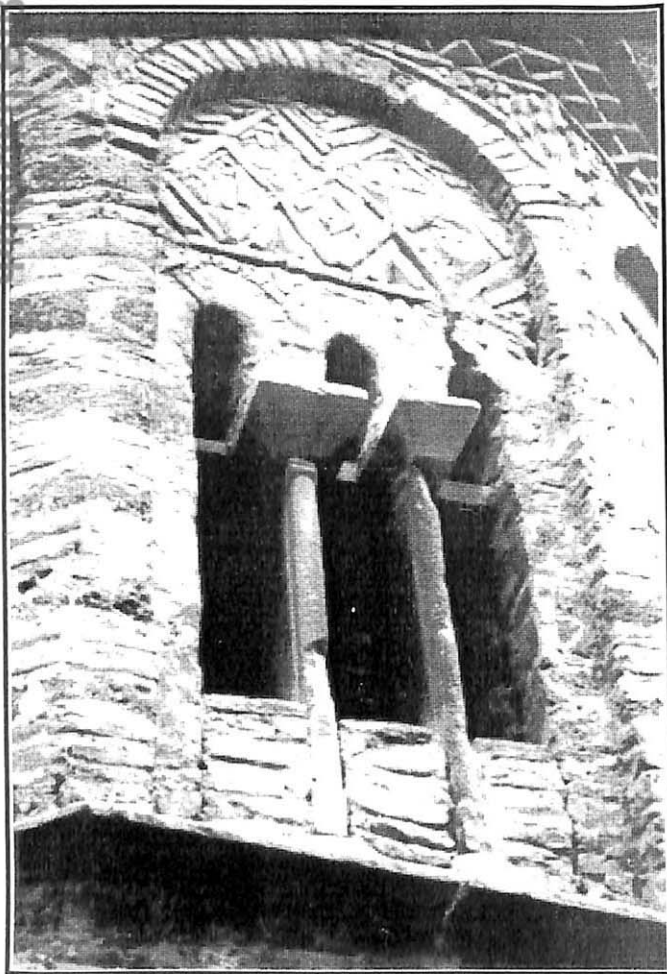
παρουσιάσεις

Η ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

(Βάσει των συντηρημένων ή επισκέψιμων μνημείων)

Παϊσίδου Π. Μελίνα. Δρ.Βυζαντινολόγος 11η Ε.Β.Α.

Μπροστά σε ένα κοινό ταγμένο στην εκπαίδευση των μαθητών, οφείλω να προλογίσω την εισήγησή μου αναφερόμενη στο θέμα που τελευταία απασχολεί την αρχαιολογική επιστήμη ως θεωρία και πράξη, το οποίο συνοψίζεται στο τρίπτυχο Αρχαιολογία-Εκπαίδευση-Κοινωνία, και που θέτει ως στόχο την προσέγγιση των πολιτών τόσο με τις διαδικασίες,

Ναός Αγίων Κηρύκου και Ιουλίτας. Κεραμοπλαστική επιγραφή.

τη μέθοδο και τις πρακτικές της εργασίας μας όσο και με το ίδιο το εύρημα. Πρόκειται για μια τριπλή σχέση μέσω της οποίας μόνο μπορεί να επιτευχθεί ο βασικός σκοπός που είναι η γόνιμη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν, ώστε το πρώτο να μη φαντάζει σαν κάτι

άπιαστο και εξωπραγματικό. Γνωρίζοντας και κατανοώντας το παρελθόν μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε για το παρόν, συνειδητοποιώντας την ιστορική εξέλιξη του ίδιου του ανθρώπου. Παράλληλα, διασαφηνίζουμε ότι δεν θεραπεύουμε μια νεκρή εποχή, αλλά την αναπλάθουμε και την ερμηνεύουμε. Η μελέτη των υλικών λειψάνων του ανθρώπινου πολιτισμού σημαίνει την εξοικείωση με την ύπαρξή μας και την πολιτιστική μας ταυτότητα. Ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες που η αρχαιολογική έρευνα έχει προσανατολιστεί σε μια πολιτισμική και ανθρωπολογική θεώρηση, όπου τον πρώτο λόγο δεν τον έχει το εντυπωσιακό εύρημα, αλλά η ικανότητα ανασύστασης του παρελθόντος μέσα από το εύρημα, οφείλουμε να διαπαιδαγωγήσουμε το κοινό μας σύμφωνα με τις νέες αυτές ιδέες.

Εκπαιδεύοντας ανάλογες συνειδήσεις μπορούμε να φτάσουμε σε ένα άλλο ποθούμενο αποτέλεσμα, την έμμεση καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, η οποία θα επιτευχθεί μόνο όταν κάθε πολίτης της κοινωνίας μας νιώσει με σεβασμό ότι είναι ο θεματοφύλακας των καταλοίπων του παρελθόντος πάσης μορφής, όταν θα αντιληφθεί ότι το αντικείμενο αποκομμένο από τον χώρο του και επενδυμένο σε μια ιδιωτική συλλογή ή στο διεθνές εμπόριο καθίσταται πλέον άφωνο, στερημένο από την αξία τεκμηρίωσης της εποχής του. Εξω από τα άλλα συμφραζόμενα (θέση, ιστορία, στρωματογραφία, συνθήκες εύρεσης, λειτουργικότητα) χάνει την ιστορική και κειμηλιακή του αξία και αποκτά μόνο διακοσμητική, εξυπηρετώντας τις χρηματιστηριακές αξίες της εποχής μας. Όπως είναι αδύνατη η οικονομική εκτίμηση ενός προγόνου μας, είναι εξίσου παράλογη η αποτίμηση με σημερινά οικονομικά μεγέθη εικόνων, τοιχογραφιών, ψηφιδωτών κ.λ.π. που αποτελούν φορείς της ζωής των προγόνων μας, οι οποίοι μέσω αυτών άφησαν τα ίχνη τους σ' εμάς. Και αν αναλογιστούμε πόσο ελάχιστα είναι αυτά τα χνάρια, σίγουρα η αντιμετώπιση μας θα είναι διαφορετική. Εν κατακλείδι με την αρχαιοκαπηλία και την θησαυροθηρία στερείται η κοινωνία στο σύνολό της απο κάτι που δικαιοματικά της ανήκει.

Απομένει, λοιπόν, σε μας η υποχρέωση να καλούμε το κοινό και σε σας το καθήκον της ανταπόκρισης. Εκπαιδευτικά σεμινάρια, όπως το συγκεκριμένο, αποτελούν έναν απο τους τρόπους πραγμάτωσης της σχέσης Αρχαιολογίας-Εκπαίδευσης-Κοινωνίας. Οι επαναλήψεις τους, η απήχησή τους, οι παράλληλες ξεναγήσεις, κάποιες εμβόλιμες διδακτικές ώρες στα

παρουσιάσεις

σχολεία θα βοηθήσουν πολύ το επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που προωθείται από το Υπουργείο Πολιτισμού με το όνομα "ΜΕΛΙΝΑ" και που φιλοδοξεί μέσα στο 1996 να διαδοθεί ευρύτατα.

Η πόλη της Βέροιας είναι μια άριστη περίπτωση για να καταδείξουμε την αναγκαιότητα της γόνιμης σύνδεσης παρελθόντος και παρόντος. Το υπέδαφος του κατοικημένου ιστορικού κέντρου βρίθει αρχαιοτήτων, οι 48 σωζόμενες εκκλησίες δείχνουν αγωνιώντας τα χνάρια του βυζαντινού και μεταβυζαντινού πολεοδομικού ιστού, οι δύο διατηρητέες στενάζουν συνθλιβόμενες γύρω από τις σύγχρονες αρχιτεκτονικές μορφές. Τα παραπάνω δείχνουν ατυχώς την αντιπαλότητα του παλιού με το καινούργιο και την έλλειψη ευαισθησίας του σύγχρονου ανθρώπου προς το παρελθόν του. Αποδεικνύουν συνεπώς την απουσία διαλεκτικής σχέσης αρχαιολογίας και σύγχρονης κοινωνίας.

Η επιλογή της τέχνης της εποχής των Παλαιολόγων στην Βέροια, ως κύριου μέρους της παρούσας εισήγησης, έγινε διότι η φάση αυτή έχει να επιδείξει πολυμορφία, δραματικές αλλαγές στην ιστορική εξέλιξη, αποφασιστικής σημασίας συμμετοχή του ανθρώπου στον ρού της ιστορίας και άφραστη καλλιτεχνική γοητεία ως αποτέλεσμα των παραπάνω παραμέτρων. Ειδικά στον τομέα της αγιογραφίας θεωρείται ο "χρυσός αιώνας". Σ' αυτή την εποχή η Βέροια εκπροσωπείται από μνημεία παγκοσμίου ακτινοβολίας.

Η παλαιολόγια τέχνη ανθίζει την εποχή κατά την οποία τον θρόνο της Κωνσταντινούπολης κατέχει η τελευταία βυζαντινή δυναστεία, η οικογένεια των Παλαιολόγων, η οποία έμελλε να κρατήσει την εξουσία επί 192 χρόνια (1261-1453), δηλ. περισσότερο από κάθε άλλη προκάτοχό της. Ο γενάρχης της, ο Μιχαήλ Η', κατάφερε να ανορθώσει ένα κρατος τραυματισμένο και κατακερματισμένο από τη λατινική Αλωση του 1204. Η παλαιά λαμπρότητα είχε χαθεί, οι απειλές από τα δυτικά και από τα ανατολικά είναι μόνιμη κατάσταση και οι λατινικές "νησίδες" στον ελλαδικό κορμό διασπούν την εδαφική συνοχή του βυζαντινού κράτους. Ωστόσο ο Μιχαήλ Η' μετά την ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης προσπάθησε να ενοποιήσει τον διαμελισμένο ελληνισμό, να αναβιώσει και να αναγεννησει τη μεγάλη αυτοκρατορία.

Ομως αυτή την εποχή πολλά έχουν αλλάξει στην στάση των ανθρώπων απέναντι σε πρόσωπα και καταστάσεις. Η γενική κατάπτωση, ο διαμελισμός και η

λατινοκρατία δημιούργησαν στους βυζαντινούς πολίτες αμφισβητήσεις ως προς τις αυθεντίες. Τέσσερις αιματηρές δυναστικές έριδες συγκλονίζουν την αυτοκρατορία μέσα στον 14ο αιώνα. Γιοί, εγγονοί και φίλοι των αυτοκρατόρων σφετερίζονται τον θρόνο, προσεταιριζόμενοι τις διάφορες κοινωνικές τάξεις. Ο οικονομικός ρόλος της υπαίθρου εκμηδενίζεται, οι μεγαλογαιοκτήμονες αναδεικνύονται σε τοπάρχες με πρόσθετα προνόμια, το δημόσιο ταμείο φτωχαίνει, η κοινωνική ανισότητα λαμβάνει τρομακτικές διαστάσεις, οι κάτοικοι των πόλεων εξαθλιώνονται και εξεγείρονται με τρανότερο παράδειγμα τους Ζηλωτές της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι για 7 χρόνια (1342-1349) είχαν εγκαθιδρύσει ένα πολίτευμα επαναστατικό και αντι-αριστοκρατικό.

Οι παραπάνω συνθήκες δημιουργούν κατάλληλο έδαφος για να αποτελέσει η εκκλησία το καταφύγιο

Ναός Αναστάσεως του Χριστού. Αποψη ανατολικής εξωτερικής όψης.

και να αυξήσει την ευσέβεια των πιστών. Το γόητρο των βασιλέων κλυδωνίζεται, το αλλοτινό θεϊκό μεγαλείο τους χάνεται οριστικά, η κοσμική εξουσία καταφεύγει συχνά στη βοήθεια της εκκλησίας. Ιδιαίτερα αυξάνεται η επιρροή του μοναχισμού ο οποίος διανύει τον χρυσό αιώνα του. Οι δωρεές στα μοναστήρια πληθαίνουν και τώρα περισσότερο από ποτέ οι αυτοκράτορες και μέλη των οικογενειών τους φορούν το μοναχικό σχήμα. Η στροφή προς τον μυστικισμό είναι συχνά η μόνη λύση για τους δύσκολους καιρούς. Η αμφισβήτηση προς την εξουσία γεννάει την επιπλοκή προς το άτομο. Ο άνθρωπος γίνεται παράγοντας των ιστορικών εξελίξεων. Γι' αυτό τώρα έχουμε σημαντική αύξηση των προσωπογραφιών των κλητόρων στις εκκλησίες. Η φιλοσοφία αναδιφεύ παλαιότερα παγανιστικά, νεοπλατωνικά ρεύματα και γίνεται ουμανιστική, συμβαδίζοντας με τις αναγεννησιακές τάσεις της δύσης. Ο βυζαντινός ανθρωπισμός αναπτύσσεται ιδιαίτερα την εποχή του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου (1282-1328), ο οποίος δημιούργησε κύκλο λογίων και φιλοσόφων στην αυλή του με πλατιά κλασική παιδεία και μελέτη των ελλήνων συγγραφέων.

παρουσιάσεις

Αυτή η πνευματική εγρήγορση και καλλιτεχνική κίνηση χαρακτηρίζεται με τον όρο "Παλαιολόγεια Αναγέννηση".

Μεγάλο ρόλο διαδραματίζουν οι αριστοκρατικές οικογένειες που στηρίζονται στην ιδιοκτησία της γής, ανάμεσά τους και η οικογένεια των Συναδηνών με κτήματα στην Ανατολική Θράκη. Με αυτήν πιθανώς να συνδέεται η ευγενής νεκρή Μαρία Συναδηνή που

Ναός Αναστάσεως του Χριστού. Νεκρική προσωπογραφία δυτικής όψης.

απεικονίζεται στην δυτική όψη του Ναού της Αναστάσεως του Χριστού (1326). Οι προσωπογραφίες των ευγενών συνδέονται με την πρακτική της ταφής τους μέσα ή γύρω από ναούς. Στον Χριστό έχουμε άλλα τέσσερα πορτραίτα νεκρών ευγενών στο νότιο εξωτερικό τοίχο (1355) που μας παραπέμπουν σε αντίστοιχα παραδείγματα στον Ταξιάρχη Μητροπόλεως Καστοριάς και στη Μονή της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη.

Οι οικογένειες αυτές με βαθύτατη επίγνωση της δύναμής τους θα αποτελέσουν τους χορηγούς των κατά τόπους ναών, πράξη διπλής σκοπιμότητας: εκφράζουν την ευσέβειά τους στο θεϊκό στοιχείο και

διατρανώνουν την δύναμή τους στην τοπική κοινωνία και στην εκκλησία.

Στην περίοδο αυτή η Βέροια συνιστά μια πόλη - κάστρο της Μακεδονίας με αυξημένη στρατηγική σημασία, οχύρωση και στρατιωτική δύναμη. Όπως την χαρακτηρίζει ο Καντακουζηνός είναι πόλη **μεγάλη και επίσημη**. Εσωτερικά έχει ισχυρή παρουσία στρατού και δυνατών, οι οποίοι ήταν μέλη της αριστοκρατίας και κυβερνούσαν την πόλη. Οι πηγές μας πληροφορούν ότι η Βέροια είχε *"και στρατιώτας και ουκ ολίγους των συγκλητικών"*. Οικονομικά, όπως όλο το δίκτυο των πόλεων - κάστρων, στηρίζεται αποκλειστικά στην ύπαιθρο. Επομένως τα στοιχεία αστικοποίησής της βρίσκονται σε μια πρωτόγονη μορφή. Η γεωγραφική γειννιάσή της με την Θεσσαλονίκη αποτέλεσε βασικό παράγοντα στην εξέλιξή της. Ειδικά στον τομέα της αρχιτεκτονικής και μνημειακής ζωγραφικής τα δεδομένα δείχνουν ότι παρακολουθεί τις εξελίξεις στην Συμβασιλεύουσα. Εξάλλου το καλλιτεχνικό παρελθόν της Βέροιας και στην Μεσοβυζαντινή περίοδο δείχνει ότι η πόλη συμβαδίζει με τα μεγάλα βυζαντινά κέντρα άσκησης των τεχνών.

Δέκα πέντε ναοί της Βέροιας που χρονολογούνται στην Παλαιολόγεια φάση σώζονται σήμερα. Οι περισσότεροι απ' αυτούς έχουν διαχρονική χρήση και μεταγενέστερες φάσεις επί Τουρκοκρατίας. Είναι συγκεντρωμένοι στο ανατολικό τμήμα της πόλης με επιφανέστερους **το ναό του Χριστού, τον Άγιο Βλάσιο και τους Αγίους Κήρυκο και Ιουλίττα**, μνημεία σήμερα επισκέψιμα, κατάγραφα και γνωστά από τις πηγές. Το αρχιτεκτονικό σχήμα που υιοθετούν είναι αυτό της απλής μονόχωρης εκκλησίας. Οι περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της τοπικής αριστοκρατίας δεν επιτρέπουν τη μίμηση σύνθετων τύπων και μεγάλων μεγεθών που απαντούμε στην

Ναός Αναστάσεως του Χριστού. Ο Άγιος Δημήτριος (λεπομέρεια) στο νότιο τοίχο.

Κωνσταντινούπολη και την Θεσσαλονίκη. Ετσι ο περικαλής ναός της Αναστάσεως του Χριστού που θεμελιώνεται περί το 1300 και αποπερατώνεται περί το 1315 είναι μονόχωρος, δομημένος με λίθους και ζώνες πλίνθων. Ωστόσο η φροντισμένη ανατολική όψη προσδίδει την εποχή της: η παλαιολόγεια αρχιτεκτονική στη

παρουσιάσεις

Μακεδονία χαρακτηρίζεται για την ποικιλλότητα των επιφανειών, το παιχνίδισμα των φυσικών χρωμάτων που παρέχουν τα οικοδομικά υλικά και τα κεραμοπλαστικά: τεθλασμένες γραμμές, τρίχρωμα αβάκια, σταυροί, δένδρα, χιαστί μοτίβα κοσμούν την επιφάνεια. Σε σύγκριση με τους Αγίους Αποστόλους και την Αγία Αικατερίνη στη Θεσσαλονίκη, η εφαρμογή εδώ είναι πολύ ταπεινότερη, διαφορά που ανταποκρίνεται στα μεγέθη των δυο πόλεων.

Πλησιέστερος προς τα μεγέθη και τους διακοσμητικούς τύπους της Θεσσαλονίκης και των μεγάλων μνημείων της επικράτειας είναι ο ναός **των Αγίων Κηρύκου και Ιουλίττας**, του μοναδικού σταυροειδούς με τρούλο ναού της Βέροιας. Η αναγραφή του ονόματος του κτήτορα, του επισκόπου Μακαρίου, με κεραμοπλαστικά γράμματα στην ανατολική όψη του ναού αποτελεί θέμα προσφιλές στην παλαιολόγεια εποχή. Ωστόσο η σημερινή κατάσταση του ναού φανερώνει τις μετασκευές, οφειλόμενες στην αδιάκοπη χρήση του επι τουρκοκρατίας (φάσεις 1582, 17ου αιώνα). Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο του ναού είναι το μαρμάρινο τέμπλο της αρχικής φάσης του, σπάνιο και χρονολογικά περίπου αντίστοιχο προς εκείνο του Αγίου Νικολάου Ορφανού της Θεσσαλονίκης.

Από εικονογραφικής απόψεως το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στις τοιχογραφίες του **ναού του Χριστού** που υπογράφονται από τον Θεσσαλονικέα αγιογράφο Γεώργιο Καλλιέργη. Οι πληροφορίες που μας δίνει η κτητορική επιγραφή ανασυστήνουν την ιστορία του ναού: άνθρωποι της τοπικής αριστοκρατίας τον κτίζουν και τον αφιερώνουν στην Ανάσταση του Χριστού - προορίζοντάς τον ίσως για κοιμητηριακό αρχικά -, ο ιστοριογράφος Γεώργιος Καλλιέργης αυτοχαρακτηρίζεται με ανεπανάληπτη έπαρση ως "άριστος ζωγράφος", ο πατριάρχης - πιθανώς ο βεροιεύς Νήφων - εγκαινιάζει το ναό το 1315, σε μια εποχή κατά την οποία τον θρόνο κατέχει ο Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος. Δεύτερη επιγραφή, αφιερωματική, δίπλα στον γονυπετή μοναχό Ιγνάτιο Καλόθετο μας πληροφορεί, ότι ο ναός γίνεται στην συνέχεια σταυροπηγιακή μονή, υπαγόμενη απευθείας στη Μονή Μεγίστης Λαύρας.

Ο **Καλλιέργης** είναι γνήσιος εκφραστής των καλλιτεχνικών ροπών της εποχής του, η οποία, ενώ έμελλε να είναι το λυκόφως της αυτοκρατορίας, στον τομέα της αγιογραφίας οδηγείται σε μια ακμή χωρίς προηγούμενο. Στα δυο βασικά ρεύματα, το ακαδημαϊκό και το ρεαλιστικό, κυριαρχούν το ανθρώπινο στοιχείο, οι προσωπογραφικές διαφοροποιήσεις, η πλαστικότητα των σωμάτων, η ένταση, οι αγωνιώδεις αναζητήσεις, οι τολμηρές κινήσεις, τα συμπλέγματα,

και οι πολυπληθείς παραστάσεις. Το έργο του Καλλιέργη δεν προσγράφεται καθαρά σε κανένα από τα δυο ρεύματα, ο ακαδημαϊσμός και ο συντηρητισμός χαρακτηρίζουν τις συνθέσεις του, η συμμετρία, η λεπτότητα και η ευγένεια. Αλλά γίνεται δραματικός στην απόδοση των προσώπων, ώστε επάξια να του δίνεται ο τίτλος του ψυχογράφου. Αποτυπώνει το πάθος χωρίς να φτάνει σε υπερβολές. Το πυκνό εικονογραφικό πρόγραμμα στο ναό του Χριστού ακολουθεί τους καθιερωμένους στην εποχή των Παλαιολόγων τύπους, διαιρεμένο σε τρεις ζώνες. Το Δωδεκάορτο εμπλουτίζεται με τις δραματικές σκηνές των Παθών, με αποκορύφωμα τις δυο αντικρουστές παραστάσεις της *Εις Αδου Καθόδου και της Σταύρωσης*. Οι ψυχογραφικές αρετές αποτυπώνονται στις διαφορετικές ηλικίες των μορφών, ενώ χαρακτηριστική είναι η περίοπτη θέση που καταλαμβάνει ο άγιος Δημήτριος, ως ένδειξη της καταγωγής του αγιογράφου. Στον ίδιο αγιογράφο αποδίδεται και ο διάκοσμος της πρώτης φάσης του μονόχωρου **ναού του Αγίου Βλασίου**, σύμφωνα με τη συγκριτική μελέτη των θεμάτων, της τεχνοτροπίας και της απόδοσης. Εντάσσεται επίσης στις αρχές του 14ου αιώνα. Εντυπωσιακές είναι οι χαριέστατες μορφές των αγγέλων του ιερού βήματος. Έχει κατά καιρούς αναπτυχθεί η προβληματική κατά πόσο το έργο του Καλλιέργη απαντά σε μνημεία άλλων πόλεων. Ανιχνεύοντας το πεδίο δράσης

Ναός Αγίου Βλασίου. Ο Άγιος Πολύκαρπος (λεπτομέρεια) στο Ιερό Βήμα.

του που έχει αποκλειστεί η βασιλεύουσα, αλλά για την Θεσσαλονίκη είχε προταθεί στο παρελθόν η απόδοση σ' αυτόν των τοιχογραφιών του Αγίου Νικολάου Ορφανού (1310-1320), λόγω των σχέσεων σε τυπικά και ιδιόμορφα χαρακτηριστικά, στις γενικές τάσεις, σε ιδιαίτερα θέματα και μοτίβα. Ωστόσο η νεότερη έρευνα αντικρούει την άποψη αυτή λόγω διαφορών στην τυπολογία και σε λεπτομέρειες. Πιθανή, βέβαια, θεωρείται η ενεργή ή συμβουλευτική συμμετοχή του μεγάλου αυτού μαϊστορος σε μέρος του διακόσμου του Ορφανού.

παρουσιάσεις

Άγνωστος παραμένει ο αγιογράφος **του ναού των Αγίων Κηρύκου και Ιουλίτας**. Τα ελάχιστα ορατά δείγματα της αρχικής φάσης δείχνουν ότι ο ναός τοιχογραφήθηκε στο 14ο και 15ο αιώνα από πολύ καλό χέρι της εποχής.

Κλείνοντας οφείλω να τονίσω κάποιες βασικές αρχές της Βυζαντινής ζωγραφικής, οι οποίες συνοδεύουν και την παλαιολόγεια τέχνη. Η ορθόδοξη εικονογραφία έχει χαρακτήρα **λειτουργικό και δογματικό**, συνεπώς η απεικόνιση του θείου στοιχείου και των αγιασμένων μορφών πρέπει να δίνεται με τρόπο διάφορο του συνηθισμένου νατουραλιστικού. Στην απόδοση επικρατούν η "ηθελημένη αλλοίωση", η αντίστροφη προοπτική ή "πνευματική οπτική", η σχηματοποίηση, η υπερβατικότητα. Οι μορφές ιεραρχούνται ανάλογα με την αξιολύση και την αγιότητά τους, σύμφωνα με την αρχή της αντίθεσης, και είναι δισδιάστατες, άυλες. Το βάθος λειτουργεί μόνο ως σκηνικό για να δηλωθούν μπροστά του τα επεισόδια, γιατί ο πραγματικός χώρος βρίσκεται έξω από τα γήινα και φυσικά δεδομένα, είναι υπερπραγματικός - υ-

θείο Φως. Η εικόνα γίνεται καταληπτή μόνο μέσω της διαδικασίας της Θείας Λειτουργίας και της συμμετοχής στη Θεία Κοινωνία, που επιφέρουν την πραγματική μέθεξη στην ουσία. Η παλαιολόγεια ζωγραφική χαρακτηρίζεται από την ωραιότητά της και σύμφωνα με τον Πλάτωνα "το ωραίο είναι η λαμπρότης του αληθινού": αυτού του αληθινού που αντανακλά ο ουράνιος ασύλληπτος κόσμος στο δικό μας γήινο και πεπερασμένο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βέμη Μπίλη, Μνημεία και εκπαίδευση: η συμβολή των δασκάλων, Αρχαιολογία και Τέχνες, 56. Σεπτέμβριος 1995, 55-60.

Βράνος Ιωάννης μοναχός, θεωρία Αγιογραφίας, Θεσ/νικη 1977, 22, 40, 82-94, 119-125.

Γούναρης Γεώργιος, Χριστός Βέροιας, Θεσ/νικη 1991, 50-54.

Ευδοκίμωφ Παύλος, Η τέχνη της εικόνας, Θεολογία της ωραιότητας, Θεσ/νικη 1980, 11-16, 21-23, 62-64, 134-135.

Θεοχαρίδης Γεώργιος, Ο βυζαντινός ζωγράφος Καλλιέργης, Μακεδονικά 4 (1955/56), 541-542.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Θ', 214-224, 240-243, 354-360, 367-370, 423-428.

Καλοκύρης Κων/νος, Η ζωγραφική της Ορθόδοξης, Θεσ/νικη 1972, 123-134, 155-192.

Κόντογλου Φώτιος, Εκφρασις, Α', Αθήνα 1979, 75, 76.

Ostrogorsky Georg, Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, 3, Αθήνα 1981, 133-151, 166-190, 191-231.

Παϊσίδου Μελίνα, Εμπορεύσιμα ατίμητα - αργυρώνητα ανεκτίμητα, Τομή 301, 7, Δεκέμβριος 1993, 47-51.

Panayiotidi Maria, Les eglises de Veria en Makedoine, Corsi di cultura sull' arte ravennate e bizantina, 22 (1975), 303-315.

Παπαζώτος Θανάσης, Η Βυζαντινή Βέροια, Αφιέρωμα στο "Επτά Ημέρες", Η Καθημερινή 14-8-1994, 1-19.

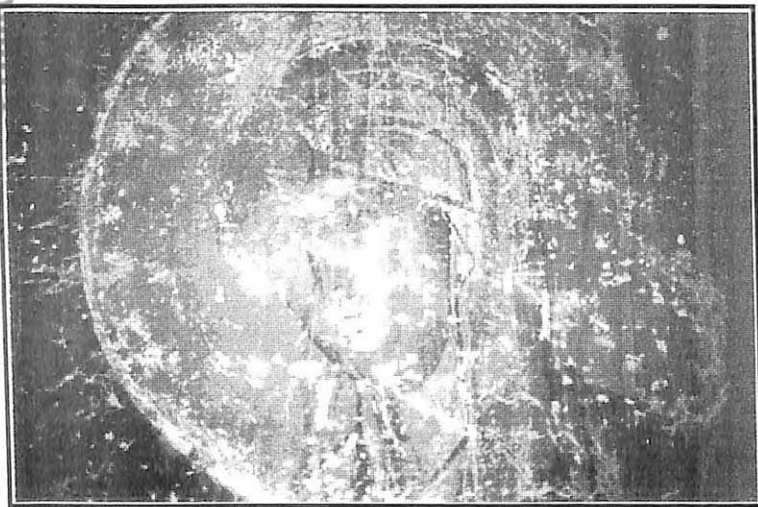
Παπαζώτος Θανάσης, Βυζαντινές εικόνες της Βέροιας, Αθήνα 1995, 17-26.

Πελεκανίδης Στυλιανός, Καλλιέργης, Αθήνα 1973.

Τομή 301, 1, Ιούλιος 1990, 8-58 (όπου τα άρθρα των Κ. Τουλούμη, Α. Γκαζή, Β. Γκρατζίου, Ζ. Γοδόση, Α. Παπαδάκη, Σ. Παπαδόπουλου, Ε. Κεφαλίδου, στο αφιέρωμα "Αρχαιολογία και Εκπαίδευση").

Τσιτουρίδου Αννα, Ο ζωγραφικός διάκοσμος του Αγίου Νικολάου Ορφανού στη Θεσ/νικη, Θεσ/νικη 1986, 27-30, 232-256, 259-266. Velmans Tania, La peinture murale byzantine a la fin du Moyen-age, 1, Paris 1977, 59-97.

Το παρόν κείμενο αποτέλεσε εισήγηση στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού σεμιναρίου "Η Βυζαντινή Βέροια και οι ναοί της" που πραγματοποιήθηκε στις 7-8 Οκτωβρίου 1995 από τον Σύνδεσμο Φιλολόγων Ημαθίας.

Ναός Αγίων Κηρύκου και Ιουλίτας. Η Αγία Ιουλίττα (λεπομέρεια) στη δυτική όψη.

περρεαλιστικός. Ενα αυστηρό πλέγμα σχέσεων καθορίζει τη Βυζαντινή ζωγραφική, ο **Θεολογικός ντετερμινισμός**, βάσει του οποίου τίποτε δεν είναι τυχαίο ούτε σφαλερό. Η θεία ιεραρχία συντελεί στον προκαθορισμό των θέσεων των διαφόρων κατηγοριών των αγίων μορφών μέσα στους ναούς: έτσι οι άγιοι καταλαμβάνουν πάντοτε την κατώτερη ζώνη, ενώ οι ευαγγελικές σκηνές την ανώτερη. Στο Ιερό Βήμα, όπου μορφοποιείται η ιδέα της Ενσάρκωσης του Θεού Λόγου - η ουσία της Θείας Λειτουργίας - την πρώτη θέση έχει η Θεοτόκος "το δοχείον της Ενανθρώπισης" και ακολουθούν οι ιεράρχες αναπαριστώντας την Θεία Λειτουργία. Στα παραπάνω βρίσκεται η μεγάλη τομή με τη θρησκευτική ζωγραφική της δυτικής Αναγέννησης, η οποία λησμονεί την ιερή γλώσσα των συμβόλων και των παρουσιών. Η Ορθόδοξη αγιογραφία σκορπά το ακατάληπτο μέσα από τις αισθήσεις

ΤΟ ΝΕΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

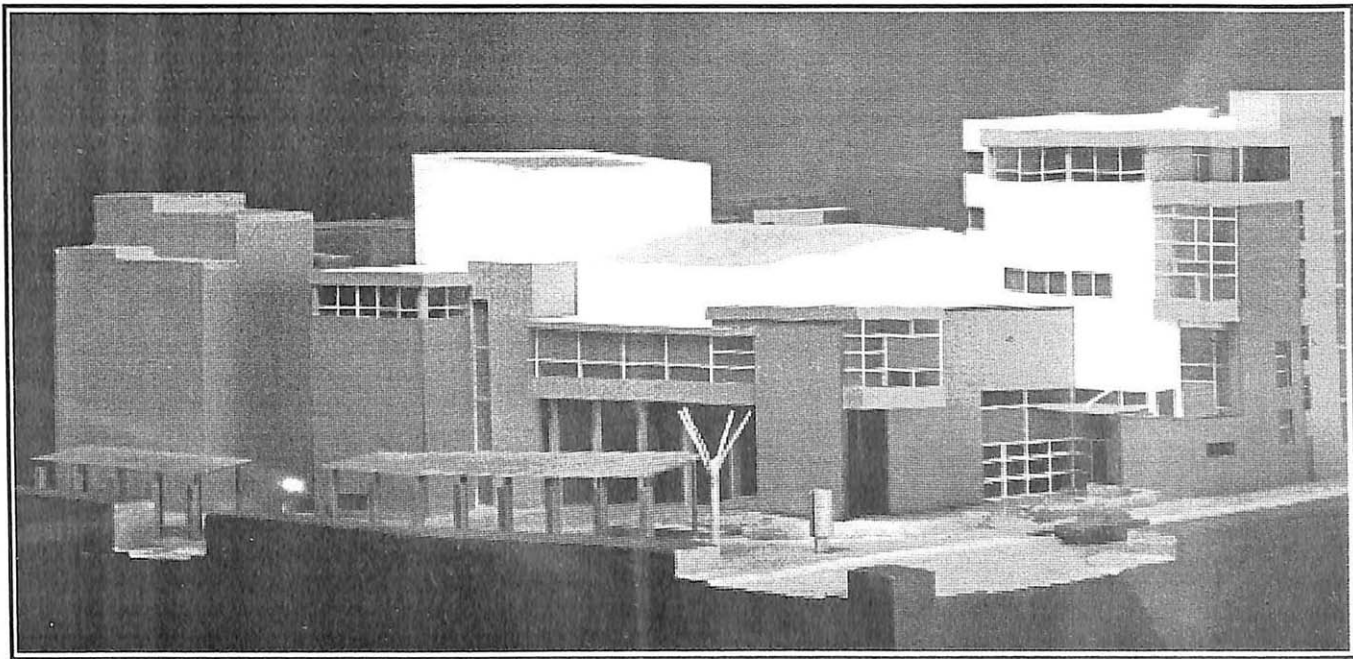
Καλογήρου Νίκος. Αρχιτέκτων - Πολεοδόμος, αναπληρωτής καθηγητής του Πολυτεχνείου Θεσ/νικης

Το νέο θέατρο - πολιτιστικό κέντρο της Βέροιας είναι το σημαντικότερο σύγχρονο έργο πολιτισμού στην πόλη μας καθώς η ανέγερση και η λειτουργία του θα αποτελέσει τον καταλύτη για μια πολυδιάστατη δραστηριότητα σε τοπικό, αλλά και πανελλήνιο ή διεθνές επίπεδο. Το έργο συνδυάζεται με την ένταξη της Βέροιας στο Εθνικό δίκτυο πόλεων του υπουργείου Πολιτισμού, και θα μπορεί όχι μόνο να φιλοξενεί εκδηλώσεις σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, αλλά και να αποτελέσει έναν υπερτοπικό πυρήνα παραγωγής πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Αυτή η διάσταση της άρτιας και διαρκούς παραγωγής πολιτισμού είναι κατά τη γνώμη μου η πιο σημαντική και γι' αυτό ο χαρακτήρας του

της μεγάλης αίθουσας, τον φέροντα σκελετό, τις ηλεκτρολογικές και μηχανολογικές εγκαταστάσεις. Έτσι ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας του κτιρίου έχει καθοριστεί με ακρίβεια και βαδίζουμε προς την υλοποίηση του έργου. Με την ευκαιρία αυτή αναλύονται στη συνέχεια οι βασικές παράμετροι του σχεδιασμού που ενδιαφέρουν τους πολίτες της Βέροιας.

Ο τόπος

Το οικοπέδο που επιλέχθηκε βρίσκεται σε κεντρική περιοχή στη διασταύρωση των οδών Μπιζανίου και Παύλου Μελά σε άμεση επαφή με την σημερινή "Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών". Έχει έκταση περίπου 2 στρεμμάτων και είναι το μεγαλύτερο διαθέσιμο οικοπέδο στην κεντρική περιοχή. Για το ΠΙΚΠΑ που στεγάζεται εκεί έχει εξευρεθεί άλλος κατάλληλος

Μακέτα του νέου Πολιτιστικού Κέντρου της Βέροιας.

συγκροτήματος επιδιώκει να δημιουργήσει ένα κέλυφος που θα αποτελεί ουσιαστικά ένα εργαστήριο για τις τέχνες και τα γράμματα. Έτσι η δραστήρια Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού θα διευρύνει τους ορίζοντες και τις δυνατότητες της σε θέματα πολιτισμού και παιδείας που από τη φύση τους είναι αζεχώριστα.

Η οριστική αρχιτεκτονική μελέτη του έργου έχει ήδη ολοκληρωθεί και παραδοθεί. Σ' αυτήν συμμετείχαν εκτός από τον υπογράφοντα οι αρχιτέκτονες Νίκος Δήμτσας και Κώστας Μανωλίδης. Παράλληλα εκπονήθηκαν προμελέτες για την ακουστική διευθέ-

τρόπος στέγασης σε συνεργασία με το Δήμο Βέροιας.

Το κυριότερο προτέρημα της θέσης εκτός από το μέγεθος του γηπέδου είναι η δυνατότητα σύνδεσης και παράλληλης λειτουργίας του νέου θεάτρου - πολιτιστικού κέντρου με το υφιστάμενο κτίριο. Έτσι δημιουργείται στη Βέροια ένα μητροπολιτικό πολιτιστικό συγκρότημα με πολλαπλούς χώρους που μπορούν να φιλοξενήσουν φεστιβάλ και γενικότερα εκδηλώσεις διεθνούς επιπέδου και κλίμακας.

παρουσιάσεις

Το κτιριολογικό πρόγραμμα και οι χώροι

Πυρήνας του νέου πολιτιστικού κέντρου Βέροιας, είναι μια αίθουσα θεάτρου 650 θέσεων που ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ευρωπαϊκές προδιαγραφές. Ο χώρος είναι κατάλληλος για την άρτια παραγωγή και εκτέλεση θεατρικών έργων αξιώσεων. Υπάρχει πρόβλεψη για πλήρη εξοπλισμό σκηνής με κινητά βαγόνια σκηνικών, πύργο ανάρτησης, και χώρο ορχήστρας για μουσικές παραστάσεις. Η ακουστική μελέτη του χώρου προβλέπει διαφορετικές διευθετήσεις για θεατρικές παραστάσεις και συναυλίες με την τοποθέτηση κινητών διαφραγμάτων. Υπάρχουν ακόμα προβλέψεις για πολλαπλές χρήσεις, όπως κινηματογραφικές προβολές με σύγχρονα μηχανήματα ήχου και εικόνας, διεθνή συνέδρια με ταυτόχρονη μετάφραση, βίντεο και τηλεοπτικές μεταδόσεις. Η αρχιτεκτονική διάταξη της αίθουσας αποτελείται από πλατεία με διπλή κλίση που είναι εντονότερη στο πίσω μέρος, οριζόντιους περιμετρικούς διαδρόμους και εξώστη. Η στέγαση γίνεται με χωροδικτύωμα στο οποίο αναρτώνται οι μηχανολογικές και ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις.

Στο νέο πολιτιστικό κέντρο της Βέροιας προβλέπονται και άλλοι χώροι κατάλληλοι για δημόσιες εκδηλώσεις όπως το ευρύ διώροφο φουαγιέ με το μπαρ, ένας υπόγειος χώρος για εικαστικές εκθέσεις, και ένας μεγάλος υαλόφρακτος χώρος στον όροφο για εκθέσεις, συνέδρια, συμπόσια και δεξιώσεις, γραφεία και αίθουσες για καλλιτεχνικές δραστηριότητες, εκπαίδευση και δοκιμές.

Αντίστοιχοι ανοιχτοί χώροι εκδηλώσεων διευθετούνται στον υπαίθριο χώρο - πλατεία που προβλέπεται στην είσοδο του συγκροτήματος και στο αίθριο που το συνδέει με την υπάρχουσα "Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών".

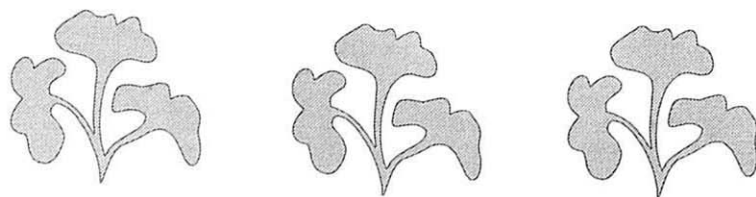
Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε ακόμη στους χώρους εξυπηρέτησης και διοίκησης, στην άνετη κυκλοφορία κοινού και επισκεπτών και στην δυνατότητα στάθμευσης που παρέχεται, στο διόροφο υπόγειο σταθμό αυτοκινήτου. Ακόμη προτείνεται η γενικότερη αναβάθμιση της περιοχής με πεζοδρόμηση της οδού Μπιζανίου και δημιουργία ανοιχτής στοάς.

Η αρχιτεκτονική σύνθεση

Η αρχιτεκτονική διευθέτηση του κτίσματος έγινε με λιτότητα και προσοχή. Η γενική διάταξη προβλέπει τη διάσπαση των όγκων που ανταποκρίνεται στις διαφορετικές λειτουργίες του συγκροτήματος. Παράλληλα αυτό στοχεύει στη δημιουργία μικρότερης και περισσότερο οικείας κλίμακας καθώς το σύνολο δεν μπορεί να γίνει ορατό από μακριά, αλλά μόνο από κοντινή απόσταση, οπότε γίνονται περισσότερο αντιληπτά τα επί μέρους στοιχεία του. Ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στο χειρισμό των γωνιών που δημιουργούνται στη μικρή "πλατεία" της εισόδου και αποκτούν μια πλαστική ογκομετρική διαμόρφωση. Το πρόβλημα της ένταξης στον αστικό ιστό απασχόλησε ιδιαίτερα τους μελετητές παρ' όλο που η περιοχή έχει ανοικοδομηθεί πλήρως με απρόσωπες αστικές πολυκατοικίες. Έτσι επιδιώχθηκε ο διάλογος και ο εμπλουτισμός του αστικού περιβάλλοντος με τη δημιουργία διευρύνσεων, στοών, αιθρίων και προεξοχών.

Στο χειρισμό της μικροκλίμακας στο εξωτερικό, αλλά και στο εσωτερικό του κτιρίου επικρατούν οι καθαρές επιφάνειες με τοπική πέτρα, εμφανές σκυρόδεμα και επιχρίσματα. Τα ανοίγματα έχουν επίσης καθαρές γεωμετρικές μορφές και συγκεντρώνονται στις περιοχές όπου το επιβάλλουν οι λειτουργικές ανάγκες διασπώντας τη λογική των συμβατικών ορόφων.

Οι αναφορές στην τοπική αρχιτεκτονική παράδοση της Βέροιας και της Μακεδονίας είναι εμφανείς. Αφορούν περισσότερο την τυπολογία και τη γεωμετρία ορισμένων διατάξεων στους ημιυπαίθριους χώρους με τις ανοιχτές στοές και τις περικλειστές διευθετήσεις, στα ανοίγματα με τις τζαμαρίες - χαγιάτια και τις προεξοχές, στη συνύπαρξη κλειστών καθαρών επιφανειών στη βάση με ελαφρότερες κατασκευές στους ορόφους. Ωστόσο η σύνθεση εκφράζει καταρχήν την εποχή μας και συνειδητά αποφεύχθηκαν οι εύκολες εικονογραφικές αναφορές και μια εξωτερική μορφολογική διακόσμηση που δεν ανταποκρίνεται στην εσωτερική τυπολογία του κτιρίου. Παρά την πολυπλοκότητα της γενικής διάταξης που προκύπτει από το σύνθετο πρόγραμμα και τις δυσκολίες του οικοπέδου, επιδιώχθηκε και ελπίζω ότι επιτεύχθηκε μια αρχιτεκτονική σαφήνεια με διαχρονικά στοιχεία που αναδεικνύουν τον τεκτονικό χαρακτήρα της σύνθεσης.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΕΡΡΟΙΑΙΟΥ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΕΡΒΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΖΑΝΗΣ (1785-1811).

Πρόδρομη ανακοίνωση.

Μύαρης Κ. Γιώργος. Φιλολόγος

Στην εποχή των ηλεκτρονικών βιβλίων δεν έχει εκλείψει η αναγκαιότητα δημιουργικής προσέγγισης του πολιτισμικού μας παρελθόντος, μέρους του οποίου αποτελούν και τα χειρόγραφα βιβλία, που συνέχισαν την παρουσία τους αιώνες μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας (και σε παράλληλη πορεία προς αυτήν). Με χειρόγραφα σχετίζεται μία ερευνητική μας απόπειρα που προσανατολίζεται στην ανασυγκρότηση της "Βιβλιοθήκης του Θεόφιλου Βερροιαίου". Η πρόδρομη ανακοίνωση στοχεύει μόνο στην παρουσίαση ορισμένων ευρημάτων από αυτήν, τα οποία φυλάσσονται στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Συνεπώς, δεν αναλύουμε ούτε αξιολογούμε την πνευματική παρουσία, την ποιμαντική συνέπεια και την πολύπλευρη κοινωνική προσφορά που από τα μέσα του 18ου αιώνα μέχρι την πρώτη δεκαετία του 19ου έχει ο καταγόμενος από αρχοντική οικογένεια της Βέροιας επίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης Θεόφιλος.¹

Ο Θεόφιλος σπούδασε στη Σχολή της Βέροιας. Εγινε ιεροδιάκονος στη Μονή Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη της Βέροιας), στην πλούσια βιβλιοθήκη της οποίας οφείλει, κατά τις μαρτυρίες, μεγάλο μέρος της ελληνικής και εκκλησιαστικής παιδείας του. Στη συνέχεια χρημάτισε πρωτοσύγκελλος του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιακώβου. Στη θέση του προκαθήμενου της επισκοπής Σερβίων και Κοζάνης (επισκοπή που υπαγόταν στην Μητρόπολη της Θεσσαλονίκης) μετά το θάνατο του Ιγνατίου, προτάθηκε ο Θεόφιλος από τον γιαννιώτη λόγιο επίσκοπο Καμπανίας Θεόφιλο Παπαφίλη. Ο επίσκοπος Καμπανίας έκρινε ότι "αυτός είναι μετρίως σπουδαίος [σ.Γ.Μ. = σπουδαγμένος], άνθρωπος πολιτικός, φρόνιμος, περί ταῦτα πρακτικός καί εἰς ἡλικίαν ἄρκετός, καὶ μόνος αὐτός εἶναι ἄξιος γιὰ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν".² Πράγματι, επιλέχθηκε ο Θεόφιλος και εποίμανε με καινόμοτο πνεῦμα στα διοικητικά και εκπαιδευτικά θέματα από το 1785 μέχρι το θάνατό του στα 1811 την επισκοπή, διατηρώντας την επαφή με τον πνευματικό πυρήνα της Βέροιας, με τον Θεόφιλο Καμπανίας, μετέχοντας στην απελευθερωτική κίνηση του 1787 σε συντονισμό με τον Μητροπολίτη της Βέροιας Δανιήλ κ.ά. Αντιμετώπισε τα παραληφθέντα βαριά οικονομικά χρέη της επαρχίας, τις οξείες συγκρούσεις μεταξύ των Ελλήνων προυχόντων και τις αιματηρές καταδρομές του Αλή Πασά, οι οποίες κυρίως μεταξύ 1795 και 1797 επέδρασαν διαλυτικά στην κοινωνική

ζωή της επαρχίας του ιδίως στην εκπαίδευση. Γι' αυτό και ιδρύθηκε νέα σχολή το 1809 με την προτροπή του Θεόφιλου και την συνεργασία λογίων και εμπόρων Κοζανιτών.³

Το γραπτό έργο του Θεόφιλου περιορίζεται σε επιστολές προς επώνυμους της εποχής και σε εγκυκλίους προς το χριστιανικό πληθυσμό της επαρχίας του για την αντιμετώπιση των "νεωτερικών προκλή-

σεων" και για άλλα θέματα θρησκευτικότητας και κοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον για την παλαιογραφική επιστήμη διατηρούν την σημασία τους οι επιδόσεις του ως γραφέα χειρόγραφων κωδίκων. Ενώ οι επιλογές που έκανε ως προς τις θεματικές περιοχές και το περιεχόμενο των εντύπων και χειρόγραφων βιβλίων του διασαφηνίζουν τη γνωσιολογική κατάρτιση

παρουσιάσεις

και τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς ενός δραστήριου ιεράρχη προς μια μάλλον "συντηρητική εκδοχή" του Διαφωτισμού, κατά τους ιστορικούς των ιδεών και της φιλοσοφίας, η οποία διέγραψε την δική της τροχιά στο πνευματικό στερέωμα του νέου Ελληνισμού της μακεδονικής γής. Η πλούσια βιβλιοθήκη του αξιοποιήθηκε στις εκπαιδευτικές διαδικασίες της Ελληνικής Κοινότητας της Κοζάνης. Ας σημειωθεί ότι το χειρόγραφο (χφ) αριθ. 99 είναι πολύτιμο για την ιστορία, ιδίως του εκκλησιαστικού δικαίου, και με βάση αυτό εκδόθηκε το 1887 με ελλείψεις και το 1960 το *Πρόχειρον Νομικόν του Θεοφίλου Επισκόπου Καμπανίας* σε πλήρη έκδοση από τον Δημήτριο Σ. Γκίνη.

Μεταξύ των χφφ. του Θεόφилου επισημαίνουμε την ύπαρξη του βυζαντινού σχολικού εγχειρίδιου *Λογική Επιτομή*, που αποδίδει την αριστοτελική λογική με το βατό και ευσύμπλοτο περιεχόμενό του. Το έργο αυτό συνέγραψε ο Νικηφόρος Βλεμμύδης (1197-1272) στην προσπάθειά του "να επεξεργαστεί μια σύνθεση του Πλάτωνος και του Αριστοτέλη στα πλαίσια της χριστιανικής σκέψης".⁴ Επίσης, είναι έντονη η παρουσία έργων του Θεόφилου Κορυδαλέα (1574-1646), σε μια χρονική στιγμή, δηλαδή προς το τέλος του 18ου αιώνα, όταν "ο Κορυδαλισμός" είχε γίνει υποτιμητικός, συνώνυμος ενός είδους σχολαστικισμού.⁵ Ο Αριστοτελισμός του Κορυδαλέα αποτελούσε στο 18ο αιώνα τη μόνη αποδεκτή αυθεντική φιλοσοφική μέθοδο για την επίσημη εκκλησία. Ωστόσο, στο 17ο αιώνα ο Νικόλαος Κούρσουλας (1602-μετά το 1652) στα *Υπομνήματα και Ζητήματα* του - τμήμα των οποίων συναντάμε στα χφφ. του Θεόφилου - προέτασε την αλήθεια της χριστιανικής πίστης απ' αυτή της φιλοσοφίας και δεν εκτιμούσε την προσπάθεια του Κορυδαλέα για αυθεντική ερμηνεία των αριστοτελικών κειμένων. Επιπλέον και ο Γεώργιος Σουγδουρής (μέσα 17ου αιώνα - 1725), του οποίου η *Εισαγωγή Λογικής* συγκαταριθμείται μεταξύ των χφφ. του Θεόφилου, είχε διωχθεί για τις απόψεις του γύρω από τις σχέσεις θείας ουσίας και θείας ενέργειας, αλλά κινήθηκε στα πλαίσια της παραδοσιακής κορυδαλικής σκέψης. Παρόντα είναι και χφφ. έργα του Ευγένιου Βούλγαρη, (1716-1806) ο οποίος συνδύασε το χριστιανικό στοχασμό με τον εκλεκτικισμό και την προσέγγιση των δυτικοευρωπαϊκών φιλοσοφικών - επιστημονικών ιδεών στη διδασκαλία, στο πρωτότυπο και στο μεταφραστικό έργο του. Γενικά, συνυπάρχουν στοιχεία της θεολογούσας φιλοσοφίας και της συμβιβαστικής προσέγγισης της νεωτερικής φιλοσοφίας.⁶

Στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης διασώζονται περισσότερα από 100 έντυπα και 23 χφφ. του Θεόφилου. Φαίνεται ότι είχε συγκροτήσει τμήμα της βιβλιοθήκης του όντας διάκονος στη Μονή Τιμίου Προδρόμου - ή συναποκομίζοντας και κάποια βιβλία της μονής κατά την μετάβασή του στη Θεσσαλονίκη και στη Κοζάνη. Τα περισσότερα προέρχονταν από μεταγενέστερες αγορές, αν ερμηνεύουμε σωστά τα κτητορικά σημειώματα (αλλιώς *ex libris*). Σ' αυτά και σ' άλλες σημειώσεις των χφφ. διαπιστώνεται ότι κατείχε ως ιεροδιάκονος 11 χφφ. (σε 6 από

αυτά συμπληρώνει το καταπινό αξίωμα του επισκόπου). Σε 1 χφ. αναγράφεται συντομογραφικά "έκ τών του Θεοφίλου Βερροιαίου (μεγάλου) Πρωτοσυγκέλλου Θ(εσσαλονίκης)" και "του μετά ταύτα επίσκοπου Σερβίων και Κοζ(άνης)". Σε 8 χφφ. το κτητορικό σημείωμα τον φέρει ως "επίσκοπο Σερβίων και Κοζάνης". Δυστυχώς παρ' ότι υπάρχουν χφφ. με εκπαιδευτική ύλη και μαθηματάρια, δεν προκύπτουν γραπτές πληροφορίες συγκεκριμένες για το είδος, τον τόπο και τους υπεύθυνους των σπουδών του Θεόφилου.

Στη βιβλιοθήκη μπορούμε να προσθέσουμε και τη χειρόγραφη *Λογική Πραγματεία* του Θεόφилου Κορυδαλέα, της οποίας κτήτορας ήταν ο Μητροπολίτης της Βέροιας Ιωακείμ ο Χίος (1726-1746), υποθέτοντας την ύπαρξη πνευματικής σχέσης των δυο ιερομένων. Το χφ. *Στιχηράριο του Μακαρίου ιεροδιάκονου του Βερροιαίου* (έτους 1809) προέρχεται από τη Ζέμονα της Ουγγαρίας, σύμφωνα με τις σημειώσεις που περιέχονται σ' αυτό, και δεν ανήκει στη συλλογή του Θεόφилου. Επιπλέον, σημασία έχει για τη βεριοϊτική πνευματική ιστορία και για την ανασυγκρότηση του *corpus* της βιβλιοθήκης του Θεόφилου το χφ. *Στιχηράριο* του 1771 που γράφτηκε στη Μονή Βατοπεδίου και περιέχει δυο κτητορικά σημειώματα: 1. "Καί τόδε σύν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει κτῆμα ἑμοῦ τοῦ ἀρχιδιακόνου Θεοφίλου" (προέρχεται από την περίοδο της παρουσίας του στη Θεσσαλονίκη); 2. "Νῦν δε Ἰωάννου Βλάχου, τοῦ ποτέ ἀομμάτου μαθητός χρηματίσαντος".⁷ Η χειρόγραφη *Ακολουθία μαρτύρων Κηρίκου και Ιουλίτης* (χφ. αριθ. 8 της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Βέροιας), σύμφωνα με το βιβλιογραφικό σημείωμα "Εγγράφη ἡ παροῦσα ἀκολουθία διὰ χ. ἱερὸς Ἰωάννου Βλάχου υἱοῦ Μιχαήλ, συνταχθεῖσα δε παρὰ Διονυσίου μοναχοῦ ἐκ τῆς νήσου Χίου καὶ ἱεροκήρυκος εἰς τοὺς ἄνω, 1801 Δεκεμβρίου ἰζ' 17 [με γραφή ἄλλη] ἐν Βερροίᾳ τῆς Μακεδονίας".

Επίσης, από τη γραφή και χωρίς ρητή σημείωση συμπεραίνουμε ότι στο Θεόφилο ανήκουν ακόμη 3 χφφ. του ίδιου ανώνυμου γραφέα (αριθ. 7, 8, 135). Από αυτά στο χφ. αριθ. 135 μάλλον το χέρι του Θεόφилου έχει καταγράψει εκτενές κατάστιχο λογαριασμών και δοσοληψιών μεταξύ των ετών 1757-1764, που σχετίζεται με τη μονή Τιμίου Προδρόμου και θα παρουσιαστεί σε άλλο σημείωμα. Επιπροσθέτως, από τη μονή Τιμίου Προδρόμου προέρχεται το έντυπο έργο *Εξηγήσεις παλαιαί και λίαν ωφέλιμοι υπό Οικουμενίου και Αρέθα* (Βερόνα 1532), ξυλόδετο με δερμάτινο περίβλημα που στη βιβλιοδεσία του υπάρχει παράφυλλο από περγαμηνή με κείμενο. Στο πρόσθετο παράφυλλο σημειώνεται ανωνύμως "αὕτη ἡ βιβλος ὑπάρχει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου ἐνδόξου/προφῆτου προδρόμου τῆς σκίτεως βερροίας. ὁ ἀποξενώσ/αὐτὴν ἐκ τῆς μονῆς ταύτης ἐστὼ ἄφωρισμένος./ ἀμήν ἅγιοι πατέρες.". Προηγείται το ίδιο σημείωμα με γραφή μεταγενέστερη. Επίσης, στη σ. 1 το ίδιο (;) χέρι γράφει "Κτήμα του Τιμίου Προδρόμου της σκίτεως βερροίας". Το έντυπο αυτό ταξινομείται με αριθμό 654 στον Κατάλογο εντύπων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης. Μέρος πρώτον

παρουσιάσεις

(Θεσσαλονίκη 1948) του Νικολάου Π. Δελιαλή και μπορεί να προέρχεται από τη συλλογή του Θεοφίλου, αν και δεν φέρει το *ex libris*. Αλλά, επειδή έχει καταγραφεί από τον Νικ. Δελιαλή πριν από το 1940, συγκεντρώνει ελάχιστες πιθανότητες να είναι ένα από τα βιβλία που πούλησε ο μοναχός Ιωαννίκιος του Τιμίου Προδρόμου στο Νικ. Δελιαλή.⁸

Ενδεικτικά προσθέτουμε τους τίτλους και τα *ex libris* ορισμένων παλαιούτων της βιβλιοθήκης του Θεοφίλου, για ν' αξιολογήσει ο αναγνώστης τη σπουδαιότητά τους: 1. *Αριστοτέλους των μετά τα Φυσικά* (Βενετία 1497), "ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου", 2. *Ανθολογία διαφόρων επιγραμμάτων αρχαίως σοφοῖς* (Βενετία 1550), "ἐκ τῶν τοῦ Θεοφίλου διακόνου τοῦ Βερροιαίου/τοῦ ὕστερον ἐπισκόπου Σερβίων" - στο δέσιμο υπολείμματα από λατινική περγαμηνή, εντός σημειώσεις ερμηνευτικές και μετρικές από τη μελέτη του Θεοφίλου. 3. *Πρόχειρον Νόμων Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου* (ἐκδοση του 1587), "ἐκ των του Θεοφίλου διακόνου του Βερροιαίου (γενομένου) ὕστερον ἐπισκόπου Σερβίων". 4. *Ευσέβιος [ο Παμφίλου] Historiae Ecclesiasticae Scriptores Graeci* (Κολωνία 1612) "ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου πρωτοσυγγέλου Θεσσαλονίκης / Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου / [κάτω] τοῦ [γενομένου] ὕστερον ἐπισκόπου Σερβίων". 5. *Του ἐν Ἀγίοις πατρός Ιουστίνου τα σωζόμενα* (Κολωνία 1686), "ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου δοθέν χάριν παρὰ τοῦ ἐξοχωτάτου ἱατροῦ / κυρίου Μιχαὴλ Πρεδικάρη".⁹ 6. *Φίλωνος Ιουδαίου Συγγράμματα* (Φρανκφούρτη 1691), "ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου". 7. *Τόμος Ἀγάπης κατὰ Λατίνων Δοσιθέου Ἱεροσολύμων* (Ἰάσιον 1698), "καὶ τότε ἐκ τῶν τοῦ ἱεροδιακόνου Θεοφίλου τοῦ βερροιαίου, ὃ καὶ ἠγοράσθη διὰ γρόσια: δέκα / [κάτω] τοῦ γενομένου ὕστερον ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζάνης". 8. *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρῶν Χρήσεως Κωνσταντίνου Γορδάτου* (Βενετία 1730).

Ταξινομώντας σχηματικά τα χφφ. σύμφωνα με το περιεχόμενό τους (και κατὰ την ἀρίθμηση του Α. Σιγάλα) διαπιστώνουμε ὅτι στην κατηγορία της φιλοσοφίας - των θετικών επιστημῶν - της νομικῆς - της φιλολογίας περιέχονται 11 χειρόγραφα: οἱ αριθ. 11, 36, 46, 75, 92, 94, 99, 123, 134, 138, 140. Θεολογικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου εἶναι οἱ αριθ. 5, 6, 7, 27, 62, 73, 100, 135, Χ.Σ. 2 και μικτό περιεχόμενο ἔχουν οἱ αριθ. 54, 61, 63. Ὅλα τα χφφ. συντίθενται ἀπὸ τεύχη χαρτιοῦ. Σημειώνουμε ὅτι ὁ Γιάννης Καραὶς περιέλαβε τὴ συνοπτικὴ περιγραφή των χφφ. αριθ. 11, 36, 61, 75, 94, 138 στο ἔργο *Οἱ ἐπιστῆμες στην τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἐντυπα. Τόμος Α' Τα μαθηματικά*, Ἀθήνα 1992 καὶ *Τόμος Β' Οἱ ἐπιστῆμες της φύσης*, Ἀθήνα 1993.

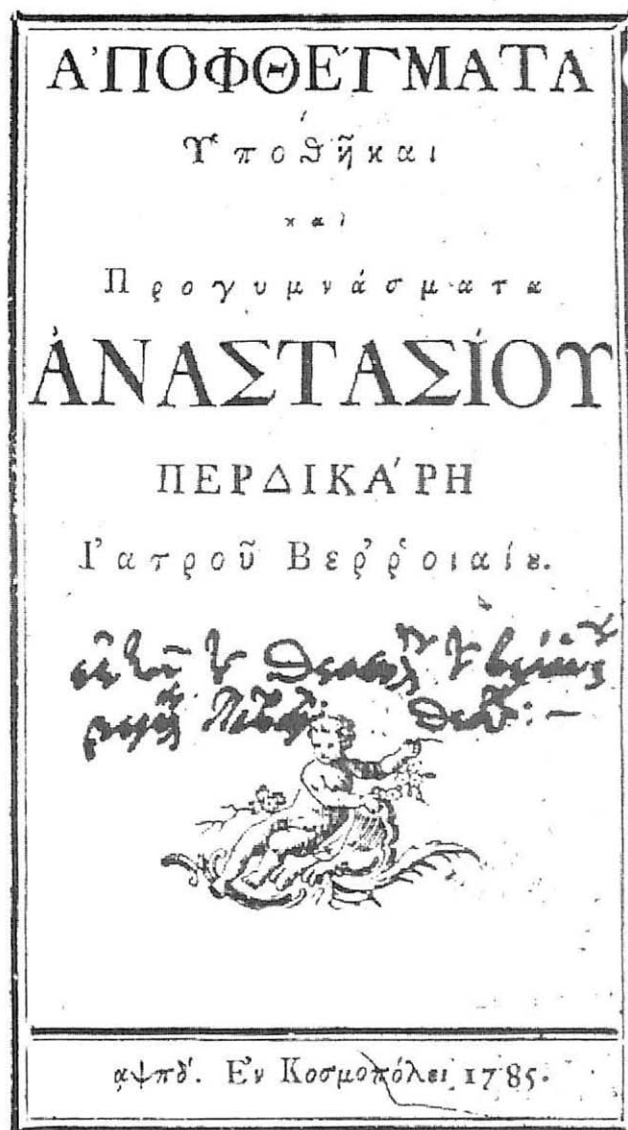
1. Δ.Β.Κ. αριθ. 5, 17ος αἰώνας, σελίδες 817.

"Θεολογικὸν Περί ἐξοχῆς της ιερᾶς θεολογίας συγγραφέν παρὰ Γεωργίου Κορεσσίου τοῦ Χίου καὶ αφε-

ρωθέν τῷ παναγιωτάτῳ... Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Κυρίλλῳ τῷ ἐκ Βερροίας".

Στο φ. 4^ο: "Ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου".

2. Δ.Β.Κ. αριθ. 6, 18ος αἰώνας, φύλλα XII+σ. 280+σ. 82+σ. 10.

1. Μελετίου Συρίγου, Κατὰ των Καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως Ἀντίρρηνσις.

2. Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Εγχειρίδιον κατὰ της καλβινικῆς φρενοβλαβείας.

3. Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, Ὁρθόδοξος ομολογία.

4. Γράμμα τοῦ Πατριάρχου Σεραφεὶμ πρὸς τον Εὐγένιον Βούλγαριν (δημοσιεύθηκε ἀπὸ τον Νικ. Π. Δελιαλή στα Μακεδονικά 1/1940, σ. 121-122).

παρουσιάσεις

Στο φ. 4': "ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου Σερβίων Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου".

3. Δ.Β.Κ. αριθ. 7, 18ος αιώνας, σ. 376.

Ερμηνεία των ψαλμών.

Στη σ. σπδ' στρογγυλή σφραγίδα μεγαλογράμματη: "Θ ΤΑΠΕΙΝΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΕΡΒΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΖΑΝΗΣ [δυσδιάκριτη λέξη]". Στο εσώφυλλο: "καὶ τότε σύν τοῖς ἄλλοις τοῦ Γεωργίου Κοντορούση".

4. Δ.Β.Κ. αριθ. 11, ἔτος 1796, φφ. 134.

"Φυσική Ιωάννου Φριδερίκου Βουκερέρ, Εισηγήσεων της φυσιολογίας μέρος το κατά γένος".

Στο φ. 1': "ἀντιγραφέν κατά τό σωτήριον ἔτος

2. Του εν αγίοις πατρός ημών Γρηγορίου Ναζιανζηνού Λόγοι.

Στη σ. 1 "αψμε' φευρουαρίου κατ'" στο πρόσθετο φ. 3r της αρχής "ἐκ τῶν τοῦ Θεοφίλου διακόνου τοῦ Βερροιαίου".

6. Δ.Β.Κ. αριθ. 36, 18ος αιώνας, φφ. 209.

"Θεοδοσίου Κορυδαλλέως, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αρτης, Φιλοσοφική Προδιοίκησις και Υπόμνημα εις το Α^{ον} των περί φυσικής ακροάσεων".

Στο φ. 1 Κτητορικό σημείωμα "καὶ τότε ἐκ τῶν τοῦ Θεοφίλου διακόνου τοῦ Βερροιαίου" και κάτω "τοῦ γενομένου ὕστερον ἐπισκόπου σερβίων".

7. Δ.Β.Κ. αριθ. 46, ἔτος 1685 - 1686, φφ. 340.

"Θεοδοσίου Κορυδαλλέως Λογική Πραγματεία"

1. Προοίμιον εις ἀπασαν την λογικὴν πραγματείαν.

2. Υπόμνημα εις τας Αριστοτέλους κατηγορίας (φ. 109r)

Στο φ. 2' κτητορικό: "ἐκ των του Βερροιαίου Ιωακείμου του Χίου". Στο φ. 328': "1686/ πόνημα και κτήμα Γρηγορίου ιεροδιακόνου / τοῦ ἐκ μερεκόβου".

8. Δ.Β.Κ. αριθ. 54, ἔτος 1754, φφ. 484.

Μαθηματάριο¹⁰ μικτοῦ περιεχομένου:

1. Λουκιανού, Νεκρικοί διάλογοι, Λόγοι.

2. Βασιλείου του μεγάλου, Ομιλίες.

3. Πλουτάρχου, Περι παιδων αγωγής.

Πρώτος κτήτορας ο γιός του ιατροῦ Ιωάννου Πιτζιπιού του Χίου.

Στο φ. 4': "ἐκ των του Θεοφίλου διακόνου του βερροιαίου".

9. Δ.Β.Κ. αριθ. 61, 18ος αιώνας [1796], φφ. 144.

Μικτοῦ περιεχομένου:

1. Ευκλείδου (Γεωμετρίας) στοιχείον ια^{ον} και στερεών α^{ον}.

2. Σύντομος θεωρία και πράξις αριθμητικής.

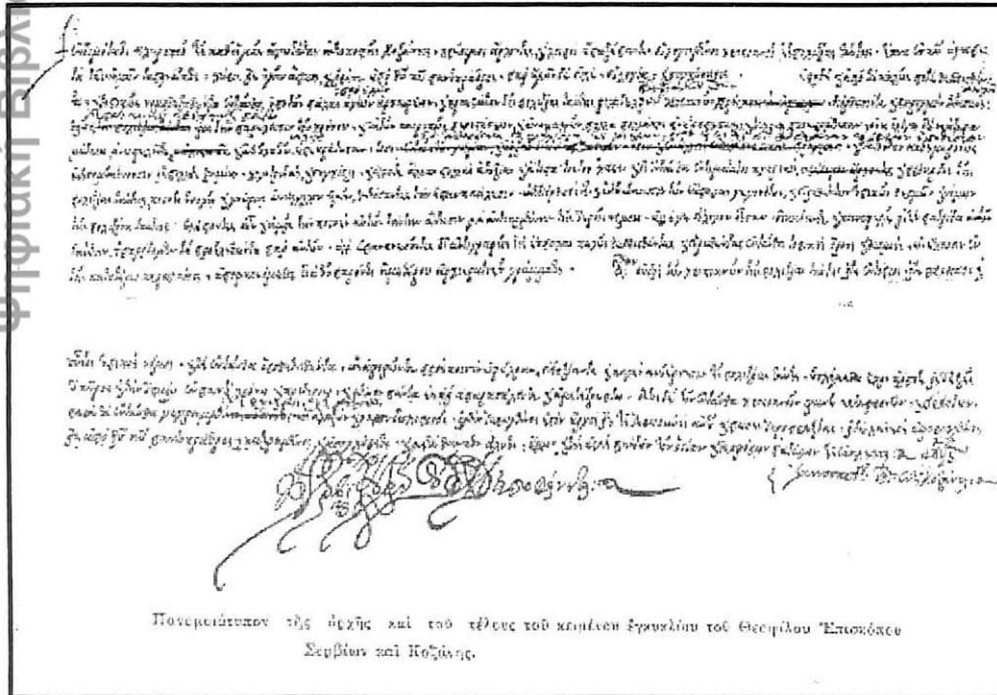
3. Γρηγορίου του Θεολόγου Λόγοι.

4. Μαξίμου του Κυθήρων Επιστολαί.

5. Περί μουσικής.

6. Μαξίμου Μαργουνίου Επιστολή.

"Εκ τῶν τοῦ Θεοφίλου διακόνου τοῦ βερροιαίου".

Θεόφιλος "Επίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης 1784-1811" (Νικολάου Π. Δελιαλή κατάλογος εντύπων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης. Μέρος πρώτο).

αψςτ' [= 1796]" και "ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου σερβίων καὶ κοζάνης θεοφίλου τοῦ βερροιαίου".

Το πρωτότυπο *Institutiones philosophiae naturalis* του Johann Fr. Wucherer (έκδοση 1725, Λέινα Γερμανίας) μετέφρασε από τα λατινικά ο Ευγένιος Βούλγαρης με τίτλο *Εισηγήσεις της εκλεκτικής Φυσικής Φιλοσοφίας*. Στις παραγράφους υθ', υκ', υιγ', υογ' παρουσιάζονται αντίστοιχα τα "Συστήματα" των Αριστοτέλη, Πτολεμαίου, Κοπέρνικου, Τύχωνος (Tycho Brahe) για τη διαμάχη γύρω από το γεωκεντρικό και το ηλιοκεντρικό σύστημα.

5. Δ.Β.Κ. αριθ. 27, ἔτος 1745, σ. 237.

Μαθηματάριο: 1. Βίος του εν αγίοις πατρός ημών Γρηγορίου... Ναζιανζηνού γραφείς υπο Γρηγορίου Πρεσβυτέρου.

παρουσιάσεις

10. Δ.Β.Κ. αριθ. 62, 18ος αιώνας, φφ. 196.

Γερασίμου (πρώην) Καστορίας (και ύστερον Πατριάρχου Αλεξανδρείας) Λόγοι.

Στο φ. 1'(άνω): "ἐκ τῶν τοῦ Θεοφίλου βερροιαίου / μ:[εγάλου] Πρ[ωτοσυγκέλου] Θ[εσσαλονίκης]".

Στο φ. 3'(κάτω): "τοῦ μετὰ ταῦτα ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζ(άνης)".

11. Δ.Β.Κ. αριθ. 63, 18ος αιώνας, φφ. 285.

Μαθηματάριο μεικτοῦ περιεχομένου περιέχει αποσπάσματα, λόγους Λουκιανού, Πλουτάρχου, Βασιλείου του μεγάλου, Θεμιστίου φιλοσόφου, Δίωνος του Χρυσόστομου, Σινεσίου, Δημοσθένους, Γρηγορίου του Θεολόγου.

Στο φ. 4': "ἐκ τοῦ Θεοφίλου διακόνου τοῦ βερροιαίου".

12. Δ.Β.Κ. αριθ. 73, 18ος αιώνας, φφ. 61.

[Ανώνυμο θρησκευτικῶν περιεχομένου] *Περὶ μετανοίας.*

Στο φ. 2': "ἐκ του Θεοφίλου διακόνου του Βερροιαίου".

13. Δ.Β.Κ. αριθ. 75, ἔτη 1675, 1683, φ.

"Θεοφίλου Κορυδαλέως 1. Σύνοψις του περὶ κατηγοριῶν βιβλίου [=3ο τμήμα της Λογικῆς Πραγματείας].

2. Συνοπτικόν σύνταγμα φιλοσοφίας [=τμήμα της Φυσικῆς Ακροάσεως].

3. Επιστολή προσφωνητική προς τον ἄρχοντα Σκαρλάτο [=προτάσσεται στο ἔργο Σύνοψις εἰσαγωγικώτερα εἰς γεωγραφίαν, και πρότερον εἰς θεωρίαν σφαιρικὴν].

14. Δ.Β.Κ. αριθ. 92, 18ος αιώνας, φφ. 92.

1. Νικηφόρου Βλεμμύδου Ἐκδοσις ακριβῆς περὶ λογικῆς επιστήμης.

2. Κείμενα διάφορα.

Στο φ. 1': "ἐκ των του Θεοφίλου διακόνου του εκ Βερροίας" και "ύστερον επισκόπου Σερβίων".

15. Δ.Β.Κ. αριθ. 94, 18ος αιώνας, φφ. 157.

[Ανώνυμο ἀλλὰ του Νικολάου Κούρσουλα].

1. Φυσική, Εἰς τα του φιλοσόφου περὶ φυσικῆς ακροάσεως υπομνήματα.

2. Περὶ Ουρανοῦ και κόσμου.

3. Περὶ γενέσεως και φθοράς [ατελές].

4. Περὶ ψυχῆς.

Στο φ. 2': "ἐκ τῶν τοῦ διακόνου Θεοφίλου τοῦ ἐκ Βερροίας" / τοῦ γενομένου ύστερον ἐπισκόπου Σερβίων". Με το ἴδιο χέρι: "Κούρσουλα".

16. Δ.Β.Κ. αριθ. 99, 18ος αιώνας, σ. 452.

"Θεοφίλου Ἐπισκόπου Καμπανίας Πρόχειρον Νομικόν".

(Δημοσιεύτηκε σε ἔκδοση ἐλλιπὴ το 1887 ἀπὸ τους Ελ. Γρηγορίου και Κωνστ. Βασιλειάδη στην Κωνστα-

ντινούπολη και σε ἔκδοση πλήρη το 1960 ἀπὸ τον Δημήτριο Σ. Γκίνη στη Θεσσαλονίκη).

"Ἐκ τῶν τοῦ ἐπισκόπου Κοζάνης Θεοφίλου".

17. Δ.Β.Κ. αριθ. 100, 18ος αιώνας, φφ. 90.

[Ανωνύμου] *Σύνοψις ιερὰς θεολογίας.*

(Ἰσως του Ευγένιου Βούλγαρη το ἔργο Θεολογικόν, που ἐκδόθηκε το 1872 στη Βιέννη).

Στο φ. 4'(ανω): "καὶ τόδε σύν τοῖς ἄλλοις / τοῦ ἱεροδιακόνου Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου" (κάτω): "τοῦ ύστερον ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζ(άνης)".

18. Δ.Β.Κ. αριθ. 123, 18ος αιώνας [φ. 101': 1736 Ἀπριλίω α'] και 19ος αιώνας, φφ. 155 και φφ. 26.

Θεόφιλος "Ἐπίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης 1784-1811". (Μιχαὴλ Α. Καλινδέρη. Τα λυτὰ ἔγγραφα της Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης).

1. "Λευχειμονούσα ρητορική ἦτουν Αφθονίου Προγυμνάσματα εκ της λατίνων ανθολογηθέντα φωνῆς και εν ελληνική διαλέκτω υποστρωθέντα σπουδὴ και πόνω Αναστασίου Παπά - Βασιλοπούλου του εξ Ιωαννίνων".

2. "Ἀλληλογραφία ἰούδα ισκαριότου και σταθεροῦ Ξεφτέρη την οποίαν δια προτροπῆς του κυρ σταθεροῦ ἐξέδωκε φιλοτίμω δαπάνη ο χρησιμώτατος Σύντροφός του Χατζὴ Νικόλας ο εκ Τσαριτσάνης. 1816 εἰς Τυμπανούπολιν".

Στο φ. 1': "ἐκ τῶν τοῦ ταπεινοῦ ἐπισκόπου Σερβίων καὶ Κοζάνης / Θεοφίλου τοῦ Βερροιαίου".

παρουσιάσεις

19. Δ.Β.Κ. αριθ. 134, έτος 1782, φφ. 67.

"Ωρου Απόλλωνος Νειλίου, Ιερογλυφικά ά αυτός εξήνεγκεν αιγυπτία φωνή, μετέφρασε δε Φίλιππος εις την Ελλάδα διάλεκτον και τύπω εξέδωκεν εν Παρισίοις,... αντιγραφήσαν μετά προσοχής ενταύθα κατά το αψιβ' σωτήριον έτος παρά Θ': φ: Δ': Β': [=Θεοφίλου Διακόνου Βερροιάς].

Ανω του κοσμήματος στο φ. 8': "εκ των του ταπεινού διακόνου Θεοφίλου του Βερροιάου".

[Περιέχεται στη μελέτη Λίνου Πολίτη και Μαρίας Πολίτη "Βιβλιογράφοι 17ου-18ου αιώνα. Συνοπτική Καταγραφή", Δελτίο του Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου Στ', 1988-1992, σ. 451].

20. Δ.Β.Κ. αριθ. 135, 18ος αιώνας [1743, 1757, 1764], φφ. 58.

1. Γρηγορίου Νεοκαισαρίας του θαυματουργού Αφορισμός Περί... του χαλεπού δαίμονος.

2. Κυπριανού, Επισκόπου Καρταγένης Αφορισμός και ευχή περί του λύσαι πάσαν μαγικήν τέχνην.

3. [Μικρόν απόδειπνον].

4. [Χαιρετισμοί της Παναγίας].

5. Πασχάλιον 1743-1776.

Ανώνυμο, αλλά η γραφή, ιδίως των σημειώσεων είναι του Θεοφίλου.

21. Δ.Β.Κ. αριθ. 138, 18ος αιώνας, σ. 265.

1. Γεωργίου Σουγδουρή Εισαγωγή εις την λογικήν του Αριστοτέλους [εκδόθηκε το 1792 στη Βιέννη].

2. [Κείμενο φιλοσοφικού περιεχομένου]: "Περί γνώσεως, Περί φιλοσοφίας, Περί του όντος, ουσίας τε και συμβεβηκότος, Περί φωνής, Περί διαιρέσεως".

3. "Τω Θεοφιλεστάτω... Επισκόπω Καμπανίας... Θεοφύλω τίνα τα πάλαι και νυν περί των παλλιρροίων φιλοσοφηθέντα... ο Ευγένιος Βούλγαρης" (εκδόθηκε το 1832 από τον Γεώργιο Αινιάν).

Στη σ. 1': "εκ των του ταπεινού επισκόπου Σερβίων και Κοζάνης Θεοφίλου του ' Βερροιάου".

22. Δ.Β.Κ. αριθ. 140, 18ος αιώνας, φφ. 123.

Νομοκάνων.

Στο φ. 1 "εκ των του Σερβίου και Κοζάνης Θεοφίλου".

23. Δ.Β.Κ. αριθ. Χ(ειρόγραφα) Σ(ύμμεικτα)2, 18ος-19ος αιώνας [1799, 1804].

"Είδησις και διάταξις του θείου και ιερού νιπηρός".

Στο φ. 1': "αψςθ' άπριλλίω καί έν τη Κοζάνη ό αυτός καί έν Σερβίοις τώ έτει, αωδ'".

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η πιο πρόσφατη προσέγγιση γίνεται από τον ιστορικό Γιώργο Χ. Χιονίδη στην ανακοίνωσή του στο συνέδριο τοπικής ιστορίας στην Κοζάνη (Φθινόπωρο 1993), ο οποίος με βάση τα λυτά έγγραφα του Θεοφίλου ανατέμνει τις σχέσεις Βέροιας και Κοζάνης στα τέλη του 18ου αιώνα. Ανάλυση του επισκοπικού έργου του Θεοφίλου στου Παναγιώτη Ν. Λιούφη, *Ιστορία της Κοζάνης*, επανέκδοση

1994, σ. 64-79. Τα χφφ. του Θεοφίλου εδώ αριθμούνται σύμφωνα με την καταγραφή του Αντωνίου Σιγάλα στο έργο *Από την πνευματική ζωή των Ελληνικών Κοινοτήτων της Μακεδονίας*. Αρχαία και Βιβλιοθήκη Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 11-67.

2. Από επιστολή του έτους 1785 του Θεοφίλου Καμπανίας, την οποίαν δημοσίευσε ο Μιχαήλ ΑΘ. Καλινδέρης στην έκδοση *Τα λυτά έγγραφα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1676-1808*, Θεσσαλονίκη 1951, σ. 60-61. Βλ. και Γεωργίου Α. Στογιόγλου, *Ιστορία Επισκόπων Μακεδονίας*. Θεοφίλος Παπαφίλης επίσκοπος Καμπανίας, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 129.

3. Βλ. Παναγιώτη Ν. Λιούφη, ο.π. σ.79 Γιώργου Χ. Χιονίδη, *Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας*, Βέροια 1961, σ. 34 και 39. Βασίλειου Γ. Σιαμπανόπουλου, *Εκκλησία και επαναστατικά κινήματα στην Κοζάνη*, Θεσσαλονίκη 1973. Για την εκπαιδευτική κίνηση βλ. Χαρισίου Μεγδάνη, *Αγγελία περί της αρχής, προόδου και της νυν καταστάσεως της Ελληνικής Σχολής Κοζάνης*, Βιέννη 1820. Τρύφωνα Ευαγγελίδη, *Η παιδεία επί τουρκοκρατίας*, Αθήναι 1936, τομ. Α' σ. 124-129.

4. Βασίλειος Ν. Τατάκης, *Η βυζαντινή φιλοσοφία*, Αθήνα 1977, σ. 218.

5. G. P. Henderson, *Η αναβίωση του ελληνικού στοχασμού 1620-1830*, Αθήναι 1977, σ. 32. Βλ. και Cleobule Tsourkas, *Les debuts de l' enseignement philosophique et de la libre pensee dans les Balkans. La vie et l' oeuvre de Theophile Corydalee, Thessalonike 1967*.

6. Βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, *Η Ελληνική φιλοσοφία από το 1453 ως το 1821*, Αθήνα 1988, τομ. Α', σ. 183-186 Για τις σχέσεις νεωτερικής φιλοσοφίας - θεολογίας βλ. Γρηγόρη Καραφύλλη, "Παρατηρήσεις σε θεμελιώδη μεθοδολογικά ζητήματα της φιλοσοφίας του νεοελληνικού Διαφωτισμού" στον τόμο *Παράδοση και πρόοδος στην ορθοδοξία*, Διεθνές Κέντρο Φιλοσοφίας και Διεπιστημονικής έρευνας, Αθήνα 1994, σ. 199-211, ιδίως σ. 200 και 209.

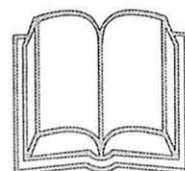
7. Χωρίς αυτοψία, από τον Αντ. Σιγάλα, ο.π., σ. 156.

8. Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, *Σύντομη...*, ο.π., σ. 51.

9. Ο Μιχαήλ Πρεδικάρης ή Περδικάρης ήταν γιατρός και λόγιος, γιός του βεροιώτη (με επτανησιακή καταγωγή) γιατρού Αναστάσιου Περδικάρη, συγγραφέα του έργου *Αποφθέγματα, Υποθήκαι και Προγυμνάσματα* (Βιέννη 1785).

10. Για τα μαθηματικά του Θεοφίλου βλ. Αγγελικής Γ. Σκαρβέλη - Νικολοπούλου, *Τα μαθηματικά των Ελληνικών σχολείων της τουρκοκρατίας - Διδασκόμενα κείμενα, σχολικά προγράμματα, διδακτικές μέθοδοι*. Συμβολή στην ιστορία της νεοελληνικής παιδείας, Αθήνα 1994, σ. 62, 110, 131, 646, 650.

* Ευχαριστώ και από αυτή τη θέση τον ιστορικό Γ.Χ. Χιονίδη για την ενθάρρυνση, τον Διευθυντή της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης κ. Βασ. Σιαμπανόπουλο και το προσωπικό της βιβλιοθήκης για την πρόθυμη εξυπηρέτηση στη διάρκεια της έρευνας. Επίσης, ευχαριστώ τον Χαρίτωνα Καρανάσιο για την πολύτιμη βοήθεια.

ΟΤΑΝ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΣΤΟ... ΣΧΟΛΕΙΟ**(Εκπαιδευτικά προγράμματα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου")****Η μουσειοσκευή με τα Ελληνικά παιχνίδια****Κοτσάλου - Πάπαρη Βούλα. Βιβλιοθηκονόμος**

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ: αντικείμενα που παίζουν τα παιδιά. Δημιουργίες με ανθρώπινες μορφές ή αντικείμενα που εκφράζουν το κοντινό, συνήθως, περιβάλλον και συντελούν στην ηθική, πνευματική και αισθητική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Συνηθίζουν τα παιδιά, από μικρή ηλικία, στην σκόπιμη και συνειδητή δραστηριότητα, αναπτύσσουν τη σκέψη τους, τη μνήμη το λόγο και τα συναισθήματα. Χρησιμοποιούνται στο εκπαιδευτικό έργο για παιδιά ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της τεχνικής και καλλιτεχνικής τους δημιουργικότητας.

Ο τύπος, ο χαρακτήρας, το περιεχόμενο και το σχέδιο του παιχνιδιού καθορίζονται από την ειδική εκπαιδευτική του αποστολή, ανάλογα πάντοτε με την ηλικία, την ανάπτυξη και τα ενδιαφέροντα του παιδιού. Το περιεχόμενο και η φόρμα του παιχνιδιού σχετίζονται άμεσα με την δομή της κοινωνίας και το πολιτιστικό της επίπεδο.

Από την αρχαία εποχή έδιναν στα παιχνίδια μορφές ανθρώπων, ζώων εργαλείων και αντικειμένων καθημερινής ζωής.

Η μουσειοσκευή με τα ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΛΑΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ την οποία "δάνεισε" στα δημοτικά σχολεία η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ" δημιουργήθηκε το 1991 από το ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ και την υπεύθυνη του τμήματος Παιχνιδιών του Μουσείου και συνεχίζει τις δραστηριότητες. Περιέχει αυθεντικά παλιά παιχνίδια, διαφάνειες, υλικό για την παρουσίαση των διαφανειών, άλμπουμ με φωτογραφίες, έντυπα υλικά κ.λ.π.

ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΩΝ του μουσείου αποτελείται από την συλλογή της Μαρίας Αργυριάδη και περιέχει πάνω από 3000 αυθεντικά παλιά παιχνίδια ενώ παράλληλα διαθέτει αρχειακό υλικό, βιβλία ελληνικά και ξένα, άρθρα, μελέτες κ.λ.π.

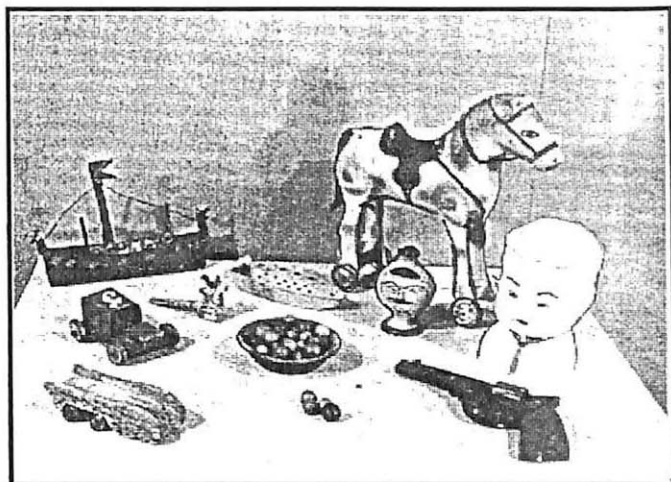
Την συλλογή έχει συγκεντρώσει η ίδια από το 1976 και περιλαμβάνει δείγματα της εξέλιξης του ελληνικού και ευρωπαϊκού παιχνιδιού από την αρχαιότητα μέχρι και το 1960 περίπου.

Η επιθυμία της να δημιουργηθεί στην Ελλάδα ένας σημαντικός πυρήνας μελέτης και έρευνας του ευρωπαϊκού και ελληνικού παιχνιδιού, προσιτός σ' όλους τους ερευνητές και το "παιχνίδι" να ενταχθεί στο περιεχόμενο ενός σύγχρονου, ελληνικού μουσείου, την

ώθησε να δωρήσει ολόκληρη την συλλογή της το 1991 στο Μουσείο Μπενάκη. Σήμερα είναι υπεύθυνη του Τμήματος Παιχνιδιών του Μουσείου και συνεχίζει τις έρευνες και τις μελέτες πάνω στο παιχνίδι.

Όλα τα ελληνικά, λαϊκά παιχνίδια έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα, συνεχίζονται στο Βυζάντιο και φτάνουν στις μέρες μας με μικρές διαφοροποιήσεις και παραλλαγές.

Τα πιο παλιά χρόνια τα παιχνίδια των παιδιών τα έφτιαχναν οι γονείς ή και τα ίδια τα παιδιά μεγαλώνοντας. Αργότερα λαϊκοί τεχνίτες παιχνιδιών που-

Παιχνίδια αγοριών.

λούσαν στις πλατείες ή τα πανηγύρια τις πιαμάτιες τους. Πήλινα, γύψινα, ξύλινα, τσίγκινα χειροποίητα παιχνίδια απλώνονταν πάνω στον πάγκο, ενώ από πάνω κρέμονταν πάνινες ή ξύλινες κούκλες, τόπια τρομπέτες εδώς κι εκεί.

Ανάλογα με τις συνήθειες της ζωής των κατοίκων και τα παιχνίδια διαφοροποιούνται από τόπο σε τόπο. Τα πιο πολλά φτιαγμένα από τα ίδια τα παιδιά αποτελούσαν την μικρογραφία της καθημερινής, συνήθως αγροτικής ή κτηνοτροφικής ζωής. Οι κατασκευές αυτές συνήθως προετοίμαζαν τα παιδιά για την ένταξή τους στην κοινωνία των ενηλίκων και τον μελλοντικό τους ρόλο μέσα σ' αυτή. Το αγόρι, ασυνείδητα, θέλει να μοιάσει του πατέρα του και κατά συνέπεια τα παιχνίδια του θα αντιγράφουν τις δραστηριότητες του δηλ. ανάλογα με τις ασχολίες του

παρουσιάσεις

πατέρα, τα παιχνίδια του παιδιού μπορεί να είναι ένα μικρό αλέτρι, ένας καβαλάρης, ένα φορτηγό, ένα κάρο, διάφορα αγροτικά εργαλεία, διάφορα ζώα, ακόμα και ξύλινα ή χάρτινα στρατιωτάκια, πηλيني κουμπάρδες για να μάθουν την αποταμίευση και την οικονομία.

Το κορίτσι αντίθετα παίρνει παραδείγματα από τις ασχολίες της μητέρας, το συγύρισμα το μαγείρεμα αλλά κυρίως από το μέγαλμα των παιδιών. Ετσι η κούκλα και το παιχνίδι μ' αυτή γίνεται ταυτόχρονα και η πρώτη επαφή με την μητρότητα. Τα φασκιωμένα ξυλάκια, τα παλιόπανα με τα παρεγμισμένα πανιά και το κουμπί για πρόσωπο μεταμορφώνονται σε φανταστικά μωρά. Όλες γενικά οι πάνινες και ξύλινες κούκλες ονομάζονται "κουτσούνες", από το λαό και έχουν χαρακτήρα μαγικό και συμβολικό.

Το κορίτσι αποκτούσε την πρώτη του κουτσούνα γύρω στα τρία του χρόνια, όταν για πρώτη φορά αποχωρίζονταν τις πάνες του. Επικρατούσε η συνήθεια να κρατάνε την κούκλα αυτή μέχρι τη μέρα του γάμου και να μην την πλένουν για να μην χάσει την μαγική της δύναμη. Ετσι πολλές κούκλες είχαν κεφάλι με δυο ή και τρία στρώματα από πανί, που αντικαθιστούσε το προηγούμενο που είχε φθαρεί. Η κουτσούνα είχε απαραίτητα σχηματισμένη τη θηλή στο στήθος για να μυεί τα κορίτσια στο θηλασμό. Σε πολλές κουτσούνες κρέμονταν διάφοροι σταυροί και νομίσματα. Συνήθως είχαν την έννοια του φυλαχτού και ήταν το πρώτο δώρο της νονάς στα πρώτα γενέθλια ή την ημέρα της βάφτισης.

Εκτός από την πάνινη κούκλα το κορίτσι γύρω στα 8-12 χρόνια αποκτούσε και μια ξύλινη κούκλα από τον πατέρα του που συνήθως ήταν ντυμένη με αστική ενδυμασία. Ενώ γύρω στα 12 χρόνια του αποκτούσε και μια κούκλα ντυμένη με την νυφική ενδυμασία του τόπου. Η κούκλα αυτή έπρεπε να βρίσκεται ανάμεσα στην προίκα του κοριτσιού και να μην την αποχωρίζεται ποτέ.

Βέβαια για το παιχνίδι τα κορίτσια χρησιμοποιούσαν και τις κούκλες του εμπορίου. Συχνά τις χάριζαν οι νονοί ή τις αγόραζαν από τα πανηγύρια.

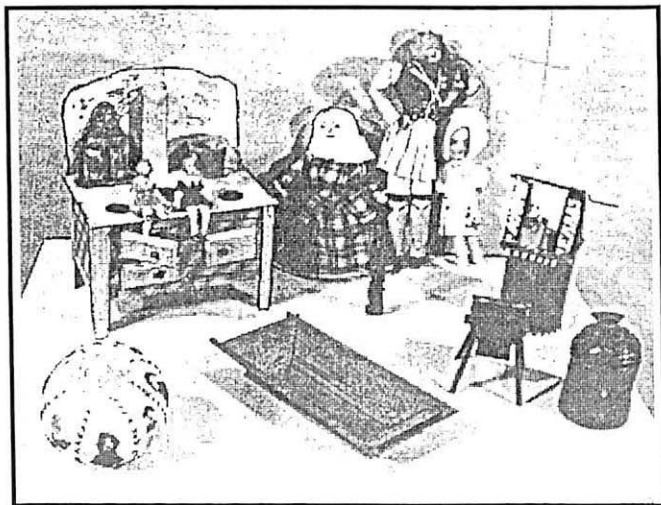
Γνωστές είναι και οι ξύλινες ή πάνινες κούκλες βελονοθήκες ή μπουστίνες που είχαν και παιδαγωγικό χαρακτήρα αφού μάθαιναν στα κορίτσια το κέντημα, μια απαραίτητη ασχολία των γυναικών εκείνης της εποχής.

Τα υλικά από τα οποία κατασκευάζονται τα παιχνίδια είναι κυρίως υλικά που βρίσκονται στο σπίτι: κουρέλια, ζυμάρια, καρφιά, ξύλα, παλιά ρούχα, κουτιά από κονσέρβες ή και πολλές φορές ακόμα χώμα, λάσπη, άχυρο κ.λ.π. ή και από ακόμα πιο εύθραστα υλικά όπως το καλάμι ή το καλαμπόκι.

Το πρώτο παιχνίδι που δίνεται συνήθως στο μωρό είναι η κουδουνίστρα. Την χρησιμοποιούσαν για να καθησυχάζει τα μωρά όταν έκλαιγαν. Την αρχαία ε-

ποχή ονομάζεται και "σειστόρο" ή "πλαταγή" και είναι κατασκευασμένη από πηλό, ξύλο ή μπρούτζο. Στα νεότερα χρόνια κατασκευάζονται από ασήμι, τσίγκο, λαμαρίνα, πεπιεσμένο χαρτί και σε μερικά νησιά - στα Δωδεκάνησα - από φλασκή. Ταυτόχρονα χρησιμοποιούνται και διάφορα μουσικά όργανα στο παιδικό παιχνίδι αφού μουσική και παιχνίδι είναι άμεσα συνδεδεμένο.

Δεν είναι καθόλου άλλωστε τυχαίο ότι το ρήμα "παίζω" που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι σε όλες σχεδόν τις γλώσσες χρησιμοποιείται και για τις διαδικασίες παραγωγής ήχων με μουσικά όργανα και για την απασχόληση των παιδιών με το μουσικό αντικείμενο - παιχνίδι. Ετσι πολλές φορές συνοδεύουν τα παιχνίδια τους με μουσική ή παράγουν κρότους ή ήχους

Παιχνίδια κορτσιών.

μέχρι και μελωδίες. Γνωστά παιχνίδια και συγχρόνως και μουσικά όργανα είναι η φλογέρα, το ταμπούρλο, το τρίγωνο ή και η φυσαρμόνικα, που χρησιμοποιούνται για διασκέδαση ή και σε εκδηλώσεις.

Από τα χρόνια ακόμη του Ομήρου είναι γνωστό ότι τα παιδιά χρησιμοποιούσαν τη λάσπη ή τον πηλό για να αναπαραστήσουν σπίτια ή και αντικείμενα καθημερινής χρήσης. Τα νεότερα χρόνια τα παιδιά πλάθουν με τα χέρια τους αντικείμενα για να παραστήσουν το μανάβη ή τον μπακάλη. Ενα από τ' αγαπημένα παιχνίδια των κορτσιών είναι η αντιγραφή του καθημερινού φαγητού με αντικείμενα από λάσπη την οποία στέγνωναν στον ήλιο και προσποιούνταν ότι έτρωγαν. Τα κεφτεδάκια, τα κουλουράκια, ή το ψωμί ήταν τα πιο συνηθισμένα τους φαγητά.

Αλλα αγαπημένα παιχνίδια είναι τα ζώα κυρίως τα άλογα και τα γαϊδούρια που θεωρούνταν και εκπαιδευτικά. Μέσα από το ψεύτικο ζώο τα παιδιά μαθαίνουν την καθημερινή φροντίδα όπως το τάισμα του

παρουσιάσεις

αλόγου, ή το άρμεγμα της αγελάδας, το ζέψιμο του γαϊδουριού, ακόμα μαθαίνουν να αγαπούν τα ζώα και να μην τα κακομεταχειρίζονται. Τα πήλινα και ειδικά τα γύψινα ζώα και πουλιά είναι συνήθως λαϊκά πανηγυριώτικα παιχνίδια. Αλλά πάλι φτιάχνονται από φόρμες κουλουριών των Χριστουγέννων ή του Πάσχα.

Το τόπι ή η σφαίρα ήταν ανέκαθεν αγαπημένο παιχνίδι των παιδιών. Ο Όμηρος μας περιγράφει το παιχνίδι της Ναυσικάς με τις φίλες της. Η μπάλα φτιάχνεται με 4, 6, 8, 12 κομάτια χρωματιστό δέρμα ή πανί και γεμίζεται με παλιά κουρέλια ή από το τρίχωμα των ζώων. Πολλές φορές την κεντούσαν με χρωματιστές κλωστές και παραστάσεις από το ζωϊκό ή φυτικό βασίλειο.

Μια από τις κύριες ασχολίες των κοριτσιών ήταν και το μαγείρεμα με την καθοδήγηση και την επίβλεψη της μητέρας. Ετσι δεν μπορούσαν να λείπουν από τα καθημερινά παιχνίδια τα μαγειρικά σκεύη, και οι κουζίνες. Πολλά άχρηστα κουτιά από κονσέρβες μεταμορφώνονταν σε κουζίνες ή σκεύη φαγητού. Πολλές φορές ενώ κατασκεύαζαν οι γονείς ένα πήλινο σκεύος ή μια καρέκλα ή ένα πανέρι για το σπίτι τους έφτιαχναν και τα ίδια πράγματα σε μικρογραφία και για τα παιδιά τους ή για τα παιδιά των γειτόνων τους.

Για τα αγόρια αγαπημένα παιχνίδια ήταν τ' αμαξάκια, τα κάρα, τα καράβια, και τ' αεροπλάνα. Φτιάχνονται από διάφορα υλικά: ξύλο, τσίγκο, καρφιά, πινέζες, σπάγκο, κομμάτια ξύλου και κόλλα κ.λ.π. Δεν έλειπαν βέβαια και οι βόλοι οι χωματίνοι που πλάθονταν από πηλό, τους στέγγωναν στη στάχτη και βάφονταν με διαφορετικά χρώματα.

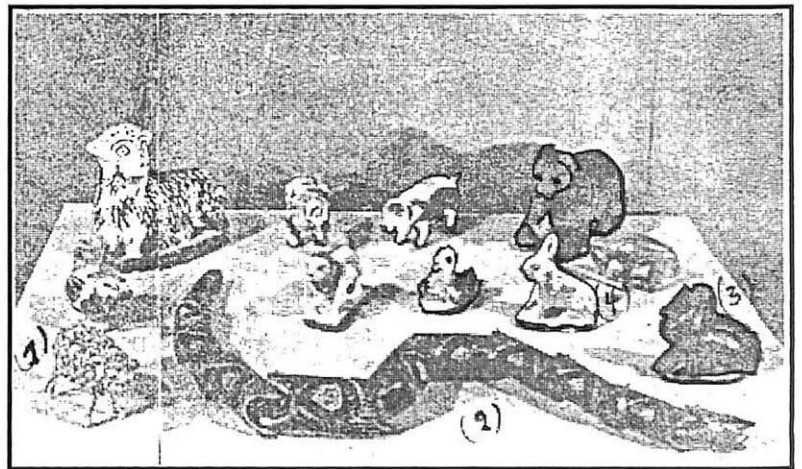
Η ρόδα, το στεφάνι ή τσέρκι ονομαζόταν στην αρχαιότητα "τροχός" ή "κρίκος" και αποτελούνταν από μια ρόδα ή ένα μεγάλο χάλκινο κρίκο στα πλάγια του οποίου κρεμαγαν άλλους μικρότερους κρίκους. Τρέχοντας στο δρόμο έσπρωχναν τη ρόδα με μια σιδερένια βέργα. Ο κρότος που έβγαζαν οι κρίκοι γυρίζοντας ήταν μεγάλη διασκέδαση για τα παιδιά. Αργότερα ονομάστηκε "τσέρκι" ή "τσέρκουλα" γιατί χρησιμοποιούσαν για ρόδα ένα "τσέρκι", ένα σιδερένιο στεφάνι των βαρελιών.

Και η ροκάνα είναι κυρίως αγορίστικο παιχνίδι που κατασκευάζεται με ξύλο αργότερα από μέταλλο ή χαρτί. Ένα γρανάζι έκανε συνήθως θόρυβο μέσα στην ροκάνα καθώς την γυρίζανε. Οι πιο απλές ροκάνες φτιάχνονται από ξύλο, χαρτί και πίσσα γύρω στο 1960.

Οι μύλοι είναι ένα παιχνίδι που γυρίζει με το φύσημα του ανέμου. Στα νησιά φτιάχνουν κυρίως μύλους - σπιτάκια. Σήμερα είναι τουριστικό μόνο είδος. Τα παιδιά φτιάχνουν μύλους - σφυρίχτες ή και μύλους απλούς με χρωματιστά χαρτιά που τα καρφισώνουν με πινέζα πάνω σε ένα καλάμι.

Η σφεντόνα το γνωστό παιχνίδι των αγοριών κατασκευάζεται συνήθως από ξύλο - διχάλα - πικροδάφνης, λάστιχο και δέρμα. Την χρησιμοποιούσαν στον πετροπόλεμο κυρίως όμως για το κυνήγι πουλιών. Αλλά απλά όπλα έφτιαχναν μόνο τους τ' αγόρια με ξύλα καθώς και άλλα πιο σύνθετα με καψούλι που εκπυσοκροτούσε π.χ. πιστόλια, τουφέκια κ.λ.π. Δεν μπορούμε να ξεχάσουμε και την "πιτσιλίθρα" ή φυσοκάλανο όπου με ένα άδειο καλάμι φυσούσαν νερό, ή μπαλάκια από μασημένη εφημερίδα ή στουπί. Και τελευταίες οι σφυρίχτες από τσίγκο ή κονσερβοκούτι ή πηλό που παριστάνουν κανάτια ή πουλιά. Μέσα σ' αυτές βάζουν λίγο νερό και μοιάζουν να κελαϊδάνε.

Μια πραγματικά πολύ ενδιαφέρουσα μουσειοσκευή με αυθεντικά λαϊκά παιχνίδια για να τα ξαναθυμηθούν οι παλιότεροι και να τα γνωρίσουν οι νέοι. Πολλές φωτογραφίες, διαφάνειες και εποπτικό υλικό για

Παιχνίδια με μορφές ζώων. Συνήθως γύψινα (1) πρόβατο, (2) φίδι, (3) μεταλλική φόρμα για το γύψινο κουνελάκι (4).

τον εκπαιδευτικό. Με προτάσεις για κατασκευές, χειροτεχνίες, ανάγνωση κειμένων κ.λ.π.

Η βαλίτσα βρέθηκε στην πόλη μας από τις 27 Νοεμβρίου ως τις 8 Δεκεμβρίου χρόνος που όπως αποδείχτηκε ήταν πολύ λίγος για την μεγάλη συμμετοχή των δημοτικών σχολείων καθώς και την θετική και εγκάρδια αντιμετώπισή της από τους εκπαιδευτικούς. 13 δημοτικά σχολεία της πόλης μας δανείστηκαν τη μουσειοσκευή και την πραγματοποίησαν μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας. Οι εντυπώσεις όλων των εκπαιδευτικών ήταν άριστες και μας παροτρύνουν να συνεχίσουμε να "δανείζουμε" μουσειοσκευές με μόνη δέσμευση από μέρους μας την παράταση του χρόνου παρουσίασης των προγραμμάτων σε κάθε σχολείο.

Ελπίζουμε ότι και στο μέλλον θα μπορέσουμε να βοηθήσουμε το δύσκολο έργο των εκπαιδευτικών και να τους προσφέρουμε την αμέριστη συμπαράστασή μας με τις εκπαιδευτικές μουσειοσκευές που μπορούν να δανείζονται από την Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου".

Η ΚΑΜΕΡΑΤΑ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ**ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ****Ουσουλτζόγλου-Γεωργιάδου Χαρούλα. Δημοσιογράφος**

Στις 12 Δεκεμβρίου, Τρίτη βράδυ, η Βέροια ευτύχησε να φιλοξενήσει στην αίθουσα Θεάτρου της Στέγης την ΚΑΜΕΡΑΤΑ.

Στόχος της ΟΡΧΗΣΤΡΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ στο "Μουσικό Ταξίδι στην Ελλάδα 95-96", να δοθούν όσο το δυνατόν περισσότερες συναυλίες εκτός Αθηνών. Η περιοδεία της ΚΑΜΕΡΑΤΑ ξεκίνησε απ' τη Βέροια και οι εντυπώσεις των υπευθύνων της Ορχήστρας από αυτή την πρώτη εκτός Αθηνών συναυλία, άριστες.

Η ΚΑΜΕΡΑΤΑ - Ορχήστρα των Φίλων της Μουσικής, ιδρύθηκε το 1991. Οι μουσικοί της Ορχήστρας προέρχονται από πολλές ευρωπαϊκές χώρες, οι περισσότεροι από τους οποίους παίζουν με σπάνια όργανα που κατασκευάστηκαν από σημαντικούς δημιουργούς του 18ου και 19ου αιώνα. Είναι η μόνιμη ορχήστρα του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών και έχει δώσει περισσότερες από 150 συναυλίες στην Ελλάδα, την Αυστρία, την Ιταλία και το Βέλγιο.

"Σήμερα το κοινό έχει πολύ ταλέντο, είχε πει ο Κοκτώ. Τα παιδιά είχαν πολύ ταλέντο. Αυτή είναι η αρχή για κάθε εκπαιδευτική κίνηση" μας εδήλωσε ο Αλέξανδρος Μυράτ, ο μαέστρος και καλλιτεχνικός Δ/ντής της ΚΑΜΕΡΑΤΑ, απαντώντας σε ερώτησή μας που αφορούσε στην ανοιχτή πρόβα για μαθητές των Ωδείων της Βέροιας, που προηγήθηκε της βραδινής συναυλίας.

"Πιστεύω ότι αλλάζει η ιδέα για την κλασσική μουσική" μας είπε ο κ. Μυράτ. "Μια μουσική που την συνδέουμε πάντα με πένθος και άλλες ιδιαίτερες καταστάσεις. Βάλτε αυτή τη μουσική στη ζωή σας και δέστε αν κάτι αλλάζει..."

Την ώρα που την ακούει κάποιος, δεν χρειάζεται να ξέρει κάτι ιδιαίτερο, αρκεί μόνο να 'χει ανοιχτά αυτιά και ανοιχτή καρδιά..."

Εχει ανταπόκριση αυτή η μουσική στο ευρύ κοινό; τον ρωτάμε.

"Εχει ανταπόκριση" απαντάει με σιγουριά ο κ. Μυράτ. "Ήρθε ο καιρός που πρέπει να καταλάβουμε ότι αυτή η μουσική ανήκει σ' όλους. Πέρα από τις κοινωνικές τάξεις και τα ενδιαφέροντα του καθενός. Εξάλλου κι αυτή η Ορχήστρα ανήκει σ' όλους. Εγινε για όλο το ελληνικό κοινό. Αυτό που εγώ προτείνω είναι: βάλτε λίγη απ' αυτή τη μουσική στη ζωή σας και δέστε αν κάτι αλλάζει. Εκείνο δε, που θα ήθελα να τονίσω είναι ότι οι ηχογραφήσεις δεν μπορούν ν' αντικαταστήσουν αυτή την εμπειρία..."

Το διαπιστώσαμε αυτό καθώς ακούγαμε με καταnuκτική σιωπή την απόδοση των μουσικών θεμάτων που παρουσίασε η ΚΑΜΕΡΑΤΑ.

Αλλά πιο πολύ μας εντυπωσίασε η ίδια η ΚΑΜΕΡΑΤΑ. Αυτό το μουσικό σύνολο που αποτελείται από νέους ανθρώπους που εκτελούν κομμάτια κλασσικής μουσικής με χαμογελαστά πρόσωπα!

"Η Καμεράτα" Ορχήστρα των Φίλων της Μουσικής.

"ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΤΖΟΥΛΙΑ" του Στρίντμπεργκ**Νταλιάνης Κώστας**, Σκηνοθέτης

Ο ΔΗΠΕΘΕ ΒΕΡΟΙΑΣ για την χειμερινή του παραγωγή θ' ανεβάσει το θεατρικό έργο του Στρίντμπεργκ **"ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΤΖΟΥΛΙΑ"**.

Η **"ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΤΖΟΥΛΙΑ"** κατέχει εδώ και καιρό μια ξεχωριστή θέση μέσα στο πάνθεον των μεγάλων έργων του παγκόσμιου δραματολογίου. Είναι ένα από τα καλύτερα έργα του Αύγουστου Στρίντμπεργκ, αυτού του "διάσημου - άγνωστου" στο πλατύ ελληνικό κοινό, Σουηδού συγγραφέα.

Έχει μεταφραστεί στις περισσότερες γλώσσες και παίζεται ξανά και ξανά στα θέατρα όλου του κόσμου. Κι αυτό γιατί σαν έργο έχει μια τρομακτική εσωτερική δύναμη και γιατί είναι - όπως σημειώνει ο Αγγελος Τερζάκης - ένα δραματικό έργο με σταθερή αξία, όχι μόνο ιστορική.

Μεγάλος καινοτόμος και προφήτης του θεάτρου ο Στρίντμπεργκ, επηρέασε τους πιο σημαντικούς θεατρικούς συγγραφείς του καιρού μας. Με την **"ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΑ ΤΖΟΥΛΙΑ"** γίνεται ουσιαστικά ο δημιουργός του **σύγχρονου ψυχολογικού δράματος**.

Στη **"ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΑ ΤΖΟΥΛΙΑ"** παρακολουθούμε μian ανελέητη, τριπλή σύγκρουση ανάμεσα στα δυο φύλα, ανάμεσα σε δυο κοινωνικές τάξεις, ανάμεσα σε δυο ανθρώπινες θελήσεις.

Ο Στρίντμπεργκ ανατέμνει τα πρόσωπα του έργου και τις καταστάσεις, δείχνοντας όχι μόνο τι έγινε αλλά και το πως έγινε και το γιατί έγινε.

Παρουσιάζει μian ακτινογραφία της ανθρώπινης ψυχής, με τις παρορμήσεις της, τις αντιφάσεις της, τις συγκρούσεις της.

Οι συντελεστές του έργου: "ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΤΖΟΥΛΙΑ"**ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:** Κώστας Νταλιάνης**ΣΚΗΝΙΚΑ:** Αντώνης Στεφανόπουλος**ΚΟΣΤΟΥΜΙΑ:** Ολγα Καβαργύρη**ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:** Ιάκωβος Δρόσος

παίζουν οι ηθοποιοί:

ΤΖΟΥΛΙΑ: Βάνα Πασχάλη

ΖΑΝ: Δημήτρης Κωνσταντίνου

ΚΡΙΣΤΙΝ: Αννυ Τσολακίδου

θέατρο

Ο Αύγουστος Στρίντμπεργκ και το έργο του

Εδώ και ένα περίπου αιώνα ο Στρίντμπεργκ στοιχειώνει το δυτικό θέατρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Γαλλία τα έργα του πρωτοπαρουσιάστηκαν από τον Antoine (Δεσποινίς Τζούλια το 1893 στο Theatre Libre) και από τον Lugne-Poe (Οι σκηνοθέτες). Το ίδιο στη Γερμανία: Πρωτοπαιγμένος από "Freie Buhne".

(Πατέρας το 1980) ο Στρίντμπεργκ έγινε στη συνέχεια αναπόσπαστο κομμάτι της καριέρας, του πιο μεγάλου θεατρικού "μάγου" της εποχής του: του Max Reinhardt, που έκανε το ντεμπούτο του σκηνοθετώντας το "Ο Δεσμός" και το "Η Πιο Δυνατή" (1902) και καθιερώθηκε με το θριαμβευτικό "Χορό του Θανάτου" δέκα χρόνια αργότερα. Γνωρίζουμε επίσης (ο Jean - Pierre Sarrazac και ο Rolf Michaelis μας το θυμίζουν) ότι ποτέ "η κρίση προσωπικότητας μέσα στο μοντέρνο θέατρο" δεν βρήκε πιο καίρια διατύπωση από αυτή στον περίφημο Πρόλογο στη **"Δεσποινίδα Τζούλια"**, όπου ο συγγραφέας υπερηφανεύεται πως αντί να "ζωγραφίσει χαρακτήρες" παρουσίασε "από πρόθεση" τους ήρωές του "να στερούνται χαρακτήρες".

Ο Στρίντμπεργκ δεν είναι απλώς ο πατέρας, μερικές φορές τυρρανικός, (όπως μας λέει C.G. Bjurström), της σουηδικής δραματουργίας, αλλά και, μέσω του Ingmar Bergman (σύμφωνα με το Guy Vogelneweith) ενός πολύ μεγάλου κινηματογράφου. Εμφανίζεται ξανά και ξανά σε κάθε καμπί του θεάτρου μας.

Ο γερμανικός εξπρεσιονισμός προέρχεται, στο μεγαλύτερο μέρος του, από το "Ονειρόδραμα". Η αποστασιοποίηση του μπρεχτικού επικού θεάτρου οφείλει πολλά στο "Προς τη Δαμασκό". Ο Ευγένιος Ο' Νηλ αυτο-διαφημίζεται, δίκαια, για τον "υπερνατουραλισμό του". Για μια από τις σπάνιες θεατρικές σκηνοθεσίες του ο Artaud διάλεξε το "Ονειρόδραμα" (1928). Ο ίδιος άφησε επίσης ένα ωραίο σχέδιασμα της σκηνοθεσίας της "Σονάτας των Φαντασμάτων", αυτού του έργου όπου, έλεγε, "Το πραγματικό και το μη πραγματικό ανακατεύονται όπως στο μυαλό ενός ανθρώπου που αποκοιμείται, ή που ξυπνάει ξαφνικά από λάθος πλευρά".

Το Καινούργιο Θέατρο (Nouveau Theatre) της δεκαετίας του πενήντα τέθηκε σαφώς κάτω από την προστασία του, με την μεσολάβηση του Arthur Adamov που αναγνώριζε: "Ο Στρίντμπεργκ και για την ακρίβεια το Ονειρόδραμα έγινε αιτία να γράψω για το θέατρο". Και ο Jean Vilar έγινε διάσημος παίζοντας την "Καταιγίδα" (1943) και αργότερα τον "Χορό του Θανάτου" (1945). "Ακόμα και σήμερα το θέατρό μας δεν παραλείπει να επιστρέφει" όπως ομολογούσε ο Κάφκα, "να χωθεί μέσα στην αγκαλιά του Στρίντμπεργκ". Από τον Stehler μέχρι τον Noelle, από τον Krejca μέχρι τον Ronconi, οι σκηνοθέτες μας εξερευνούν πάντα τα έργα του μέχρι τα σύνορά του πραγματικού με το μη - πραγματικό.

Μεγάλοι ηθοποιοί, όπως ο Bernhard Minetti, ο Tini Carraro, ή ο Michel Bouquet, δοκιμάζονται σε ρόλους που είναι συγχρόνως μνημειώδεις και αποσπασματικοί.

Και η σύγχρονη θεατρική δραματουργία περιστρέφεται ακόμη γύρω από αυτό που ο Peter Szondi, στην "Θεωρία του Μοντέρνου Δράματος" χαρακτήριζε σαν τον ριζοσπαστικό νεωτερισμό του Στρίντμπεργκ: "η προσπάθειά του να βάλει στο επίκεντρο του έργου το εγώ και το άτομο" και να αντικαταστήσει το διάλογο από το μονόλογο.

"Ο Στρίντμπεργκ εκφράζει τόσο θαυμάσια τη δική μου αντίληψη για τον έρωτα, που μέσο του είναι ο πόλεμος και ουσία του το θάνασιμο μίσος των δύο φύλων".

Φρίντριχ Νίτσε

ΠΑΙΔΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ "ΝΤΙΛΗΣ Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ"

Δυο λόγια για το έργο

Ταϊπλιάδης Γιάννης. Συγγραφέας

Η καθημερινή ζωή των ποντικών του έργου μας, είναι γεμάτη απ' τα προβλήματα της ράτσας τους. Παγίδες, δηλητήρια κι αρπαχτικοί γάτοι τους απειλούν με θάνατο, ντουλάπια και ψυγεία τους... κρύβουν την τροφή.

Οι ποντικοί δεν έχουν ιδέα από οργάνωση και αποταμίευση. Δεν ξέρουν τι θα πει φροντίδα για το αύριο. Γνωρίζουν όμως πολύ καλά το φόβο, τη λύπη, τη χαρά, τις τύψεις, τη φιλοδοξία... Τα αισθήματά τους μοιάζουν ανθρώπινα. Υπάρχουν μέρες που βρίσκουν τρόφιμα και τότε τα τρώνε λαίμαργα την ίδια στιγμή. Άλλες μέρες πεθαίνουν της πείνας.

...Μέχρι τη στιγμή που ο γηραιότερος και ο "σοφότερος" της ποντικοκοινωνίας, ο Πόντικας βάζει σ' εφαρμογή ένα σχέδιο. Πείθει τους ποντικούς, τα περισσευούμενα τρόφιμα της καθημερινής λείας να τα αποθηκεύουν για τις δύσκολες εποχές. Αλλά στη δική του αποθήκη.

Ο γάτος της γειτονιάς δηλώνει "αισθηματίας" και με ανατροφή. Λέει πως δεν τρώει ποντίκια και είναι αλήθεια ότι οι ποντικοί δεν τον έχουν δει ποτέ να κάνει κάτι τέτοιο. Μ' αυτό το... ελαφρυντικό στο παρελθόν του, και παρά το ότι είναι ένας γάτος, καταφέρνει τον Πόντικα να τον κάνει φύλακα της αποθήκης - "ταμειευτηρίου". Ορκίζεται μάλιστα τυφλή υπακοή.

Αλλά ένας γάτος, δεν είναι δυνατόν να υπακούει σ' ένα ποντικό. Έτσι οι ρόλοι αντιστρέφονται. Ο γάτος διατάζει, ο Πόντικας εκτελεί. Φτιάχνουν μαζί μια συμμαχία φόβητρο για τους ποντικούς. Τους παίρνουν με το "ετσι θέλω" τα τρόφιμα, φυλακίζουν και εξορίζουν όσους "κάνουν αντίσταση". Μερικούς τους κάνουν φίλους της συμμαχίας και καταδότες, τάζοντάς τους πλούσια δώρα. Ο Πόντικας μετασχηματίζεται σιγά - σιγά σε δικτάτορα και ο Γάτος αποκαλύπτεται Υψηλός προστάτης του. Αλλά η εξέγερση των καταπιεσμένων ποντικών δε θ' αργήσει. Η "Γατοποντικοσυμμαχία" θα πεθάνει...

Σκέψεις για μια παράσταση

Γαλλίκας Γιώργος.

Η αλληγορική σημασία του έργου, καθώς και οι βαθύτερες αποχρώσεις του, σε συνδυασμό με την σβελτάδα και χάρη των ηθοποιών που ερμήνευσαν τους ρόλους τους καταπληκτικά και όπως ταίριαζε σε παιδικό θέατρο, μας οδηγεί αβίαστα στο συμπέρασμα ότι πάρα πολύ σωστά το Υπουργείο Παιδείας το ενέκρινε στα πέντε έργα που επιχορηγήθηκαν. Προϊόν ωριμότητας του Θεατρικού συγγραφέα κ. Ταϊπλιάδη, σε συνδυασμό με την όντως επιτυχημένη σκηνοθεσία του κ. Γ. Νικολαΐδη, αποτελεί κατά την γνώμη μας ένα από τα πιο καλά του έργα. Το λέμε αυτό διότι το έργο παίχτηκε και άλλη φορά με την ίδια επιτυχία και οπωσδήποτε εδώ είναι η δύναμη ενός καλού έργου: Να αντέχει στο χρόνο.

Το θέμα κατάλληλο για τη σημερινή εποχή μας δείχνει την καταπίεση ενός έθνους ή ενός λαού αν θέλετε (των καλών ποντικών) από τους λίγους εξουσιαστές και δυνατούς (τους κακούς ποντικούς). Οι κακοί με τη δύναμη που διαθέτουν πάντα για το συμφέρον τους συμμαχούν με μερικούς καλούς οι οποίοι ονειρεύονται πλούτο και δύναμη και προσπαθούν να επιβληθούν.

Οι κομπίνες που σκαρώνουν, η παρεμβολή στο έργο των πολυεθνικών - των όπλων - αγορών στοιχείων του αιώνα μας, δείχνουν τις αρπαχτικές τους διαθέσεις σε μια καταναλωτική κοινωνία όπου εξουδετερώνουν κάθε αντίδραση.

Η ένωση όμως των καλών (πολλών) και η τελική τους επικράτηση δίνει ένα αίσιο τέλος και ανακούφιση στον θεατή, ο οποίος πάντα είναι με το μέρος των αδυνάτων.

Η ομόφωνη απάντηση πολλές φορές από μέρους των μικρών θεατών για το τι ποινή θα επιβληθεί στους κακούς κατά την δίκη τους, τους δίνει την δυνατότητα της ενεργητικής πλέον συμμετοχής τους στην παράσταση.

* Κριτική για το θεατρικό έργο "Ντίλης ο Μεγαλοπρεπής" από παράσταση που ανέβηκε στη Βέροια το 1984.

θέατρο

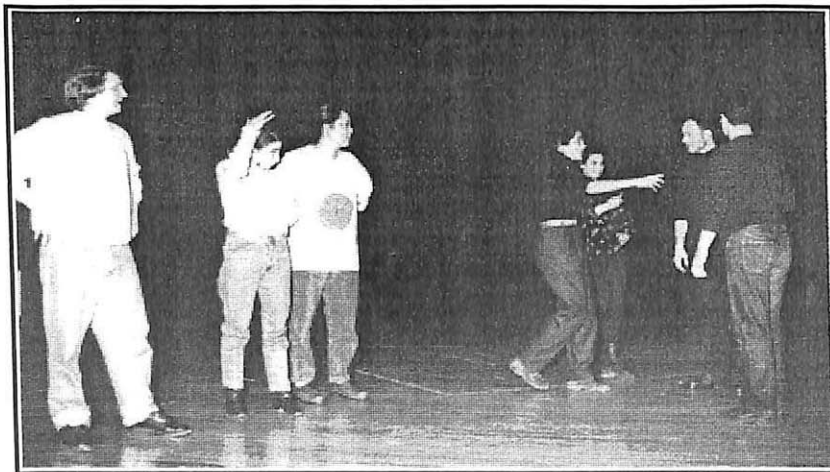
Ντίλης ο Μεγαλοπρεπής - Σημείωμα σκηνοθέτη

Δημητροπούλου Εύη. Σκηνοθέτης

Στην ποντικοφωλιά είναι όλα ήσυχα. Ή έτσι τουλάχιστον δείχνουν ως τη στιγμή που ένας χαριτωμένος επισκέπτης αποφασίζει να διασκεδάσει λιγάκι...

Με βοηθό τον πανέξυπνο Πόντικα και τον πρόθυμο ποντικό στήνουν ένα πρωτότυπο παιχνίδι.

Μέσα από έναν καταγισμό δράσης, γέλιου, αγωνίας και αλληπάλληλων συμβάντων, γίνεται ένα μοναδικό μάθημα κοινωνικής συμπεριφοράς.

Οι συντελεστές της παράστασης είναι:

ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ: Εύη Δημητροπούλου

ΣΚΗΝΙΚΑ: Αλέκος Οικονόμου

ΚΟΣΤΟΥΜΙΑ: Ολγα Καβαργύρη

ΜΟΥΣΙΚΗ: Θανάσης Μπιλίλης

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ: Ελένη Αναγνώστου

παίζουν οι ηθοποιοί:

ΝΤΙΛΗΣ: Δημήτρης Παπιόπουλος

ΠΟΝΤΙΚΑΣ: Γιάννης Κοτσαρινής

ΠΟΝΤΙΚΟΣ: Φίλιππος Φαρμάκης

ΠΟΝΤΙΚΙ: Σαπανίδου Βάλια

ΚΥΡΙΑ ΠΟΝΤΙΚΙ: Κυριακούλα Μαθέ

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΠΟΝΤΙ: Μαρία Θεοδωρίδου

βιβλιοπαρουσιάσεις

Κοτσάλου - Πάπαρη Βούλα. Βιβλιοθηκονόμος Δημοτικής Βιβλιοθήκης "Θ. Ζωγιοπούλου".

Cormier Robert "Είμαι το τυρί"

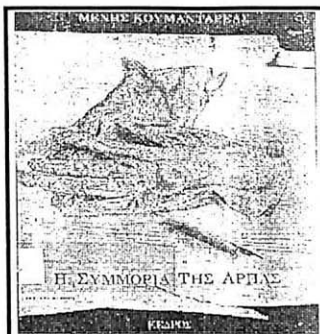
(Πατάκης)

Από την σειρά Παρουσίες ένα έργο από τα πιο σημαντικά της αμερικανικής λογοτεχνίας, για νέους αλλά και για αναγνώστες κάθε ηλικίας. Η Οδύσσεια ενός αγοριού που φεύγει από το σπίτι του, με σκοπό να συναντήσει τον πατέρα του. Μια αδιάκοπη πορεία αναζήτησης με μόνο σύντροφό του το ποδήλατό του. Πίσω όμως απ' αυτό το ταξίδι κρύβεται και η προσπάθεια του νέου ανθρώπου να ξαναβρεί την προσωπικότητά του την οποία έχει χάσει λόγω ενός σοβαρού ψυχολογικού σοκ. Την διπλή αυτή διάσταση - την αναζήτηση του πατέρα και την αναζήτηση της χαμένης προσωπικότητάς - την κατορθώνει ο συγγραφέας με τον διπλό τρόπο αφήγησης. Υπάρχουν κεφάλαια που περιγράφουν το οδοιπορικό και κεφάλαια που καταγράφουν τις συνεδρίες του ήρωα με τον ψυχοθεραπευτή του. Καθώς η πορεία πλησιάζει στο τέλος της, η μνήμη του σιγά-σιγά επανέρχεται και η αποκάλυψη ενός τραγικού συμβάντος πραγματοποιείται. Ενα ταξίδι στις ανεξερεύνητες περιοχές του μυαλού και μια απελπισμένη προσπάθεια να αποκωδικοποιηθεί ένα παρελθόν που πρέπει να το ξεχάσει, αν θέλει να επιζήσει.

Κουμανταρέας Μένης "Η συμμορία της άρπας"

(Κέδρος)

Ενα στέκι που μετατρέπεται σε φαστφουντάδικο, ένας γεροπαράξενος καθηγητής μουσικής που εμφανίζεται πάντοτε φορώντας γάντια. Ενα κορίτσι με μακριές κοτσίδες και σιδεράκια στα δόντια, που ονειρεύεται ξύπνιο. Ενας εξωτικός υπηρέτης. Και ο αναγνώστης ν' αναρωτιέται για το τι είδους άνθρωπος μπορεί να είναι ο γερο - καθηγητής. Είναι μανιακός φιλόσοφος που με πρόσημα ότι διδάσκει μουσική βρίσκεται περιτριγυρισμένος από περίεργα όντα; ή μήπως ένας άνθρωπος που η απομόνωση τον βοήθησε να καταλάβει καλύτερα τον κόσμο; Και η μικρή Μαργαρίτα τι ρόλο παίζει; Τι πορεί να συνδέει τα πρόσωπα αυτά μεταξύ τους. Μαθαίνουμε τη ζωή του γέρου και παρακολουθούμε τις σχέσεις των πρωταγωνιστών που ξετυλίγονται με επίκεντρο την άρπα. Ενα ρομαντικό όργανο που μας φέρνει στο νού, έρωτες, μονομαχίες. Ενα όργανο ικανό να παράγει ουράνιες αρμονίες. Το χάσμα ανάμεσα στη ζωή και την τέχνη. Το μεγάλο δίλημα για κάθε καλλιτέχνη.

Τα βιβλία που παρουσιάζονται μπορείτε να τα βρείτε στη ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ".

Robert James Waller "Οι γέφυρες του Μάντισον"

(Ωκεανίδα)

Μια τρυφερή και συγκινητική ιστορία αγάπης ανάμεσα σε δυο ώριμους ανθρώπους. Ο Ρόμπερτ Κινκαιντ ένας πενήντα πεντάχρονος ταξιδευτής. Αψογος στην δουλειά του - δουλεύει σαν περιπατώντας φωτογράφος του Νασιοναλ Τζεογράφικ. Είναι η δημοσιά και ο ταξιδευτής κι όλα τα πανιά που ανοίχτηκαν στη θάλασσα λείει ο ίδιος για τον εαυτό του. Ενα παράξενο είδος αρσενικού, ένας άνθρωπος που ζει σε παράξενους, στοιχειωμένους κόσμους ένας από τους τελευταίους καουμπούδες. Εκείνη η Φραντζέσκα Τζόνσον, μια σαρανταπεντάχρονη γυναίκα αγρότη που ζει σε ένα αγρόκτημα στην Αϊοβα. Από τη στιγμή της γνωριμίας τους ο κόσμος θα γυρίσει ανάποδα και για τους δυο. Ενας έρωτας σπάνιας ομορφιάς θα σφραγίσει για πάντα την ζωή τους. Σ' έναν κόσμο αμφιβολίας αυτού του είδους τη βεβαιότητα έρχεται μόνο μια φορά και ποτέ πιά όσες ζωές κι αν ζήσεις.

Dr. Rolf Grigat "Κατανόηση για τους νέους"

(Νοτος)

Ενας σύμβουλος για ενήλικες και για νέους. Μια συμβολή στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν, από την "σύγκρουση των γενεών" στην εποχή μας. Με επιστημονική μεθοδικότητα αλλά και εκλαϊκευμένα κείμενα, ο συγγραφέας, επισημαίνει τα σημεία τριβής και τις αντιθέσεις, ανάμεσα στους νέους και τους ηλικιωμένους καθώς και τις πρακτικές δυνατότητες για μια προσέγγιση μεταξύ ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικές γενιές. Πολυάριθμα παραδείγματα από την καθημερινή ζωή βοηθούν γονείς και εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σημερινοί νέοι. Να γεφυρώσουν το χάσμα που τους χωρίζει και να δημιουργήσουν σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης.

Robin Skynner - Zohn Cleese

"Οικογένεια η σύγχρονη Οδύσσεια"

(Κέδρος)

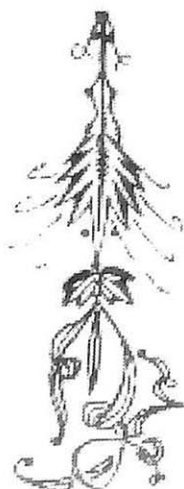
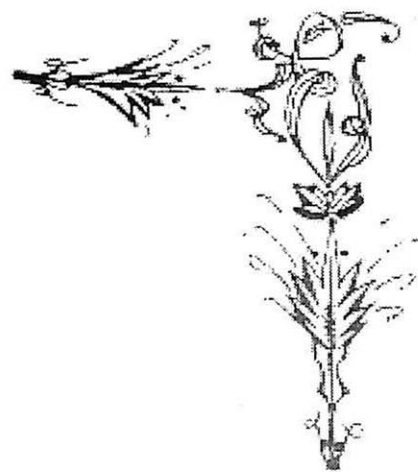
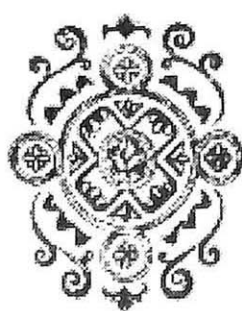
Το βασικό και προκλητικό μήνυμα του βιβλίου είναι η σύγχρονη οικογένεια. Η οικογένεια που από καταφύγιο που θα έπρεπε να είναι προσφέροντας τις κατάλληλες συνθήκες και τα απαραίτητα εφόδια για την πλήρη κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη και επιβίωση των μελών της, έχει μετατραπεί σ' επικίνδυνο και βασανιστικό χώρο. Σ' ένα χώρο, όπου αντί να δίνει χαρά, προστασία και υποστήριξη, προκαλεί στα μέλη της συναισθήματα θυμού, ενοχών και αβάσταχτου πόνου. Η οικογένεια που ο καθένας μέσα σ' αυτή θα πρέπει να κατανοήσει το ρόλο και την θέση του, να αποδεχτεί τα συναισθήματά του και τα συναισθήματα των άλλων, να μάθει να τα εκφράζει και να τα ελέγχει, για να μπορέσει να ξαναβρεί το πραγματικό της νόημα.

Ενα βιβλίο με πραγματικά ενδιαφέροντα θέματα, γραμμένο με χιούμορ και απλότητα που έγινε μπεστ σελερ όπου εκδόθηκε...

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ**

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ

1996

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΥΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

Ημέρες και ώρες λειτουργία του κέντρου

Δευτέρα 7.00 μ.μ. - 10.00 μ.μ. - Συναντήσεις γονέων

Τρίτη 7.00 μ.μ. - 9.00 μ.μ. - Συνεργασία με φορείς και Συλλόγους

Πέμπτη 6.00 - 9.00 μ.μ. - Συμβουλευτική αγωγή για όλους (με ραντεβού)

Αναλυτικό πρόγραμμα: θέματα που θα συζητηθούν στις συναντήσεις γονέων.

Δευτέρα 8/1

Η σεξουαλική ανάπτυξη των εφήβων... πώς ενημερώνουν οι γονείς τα παιδιά τους

Δευτέρα 15/1

Σεξ - σύλληψη - αντισύλληψη και η στάση των γονέων (καλεσμένο ομιλητή - γυναικολόγο)

Δευτέρα 22/1

Μαθησιακά προβλήματα (Μέρος Ι)... Ποιά είναι; από πού προέρχονται;

Δευτέρα 29/1

Μαθησιακά προβλήματα (Μέρος ΙΙ)... πώς να το αντιμετωπίσουν οι γονείς και οι νέοι.

Δευτέρα 5/2

Η βαθμολογία των μαθητών: πόσο αντιπροσωπεύει τις ικανότητες και τις γνώσεις των μαθητών (καλεσμένοι ομιλητές)

Δευτέρα 12/2

Το τρίγωνο των σχέσεων: εκπ/κοί - μαθητές - γονείς... ποιές είναι οι σχέσεις μεταξύ τους σήμερα (καλεσμένοι ομιλητές - ανοιχτή συζήτηση)

Δευτέρα 19/2

Ο ρόλος του σχολείου σήμερα (καλεσμένος ομιλητής = ανοιχτή συζήτηση)

Δευτέρα 4/3

Ναρκωτικά: υπάρχουν στα σχολεία μας.... (τι έδειξε μια τελευταία έρευνα... Καλεσμένος ομιλητής)

Δευτέρα 11/3

Αλκοολισμός: Υπάρχουν λόγοι για ανησυχία; πώς να αντιμετωπίσουν οι γονείς το θέμα...

Δευτέρα 18/3

Γενικές εξετάσεις: ποιός ο ρόλος της οικογένειας - ποιός ο ρόλος των νέων

Δευτέρα 1/4

Συγκρούσεις γονέων - εφήβων: γιατί δημιουργούνται; πώς να τις αντιμετωπίσουν οι γονείς...

Υπεύθυνη Προγραμμάτων: Ειρήνη Αναγνώστου - Ψυχολόγος

ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Υπεύθυνη τμήματος: Τυφοξύλου Ευθαλία

Διδάσκοντες: Νικολαΐδης Γεώργιος, Ψυχίατρος

Μύαρης Γεώργιος, Φιλόλογος

ΜΑΘΗΜΑΤΑ: ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Αναλυτικό πρόγραμμα:

Δευτέρα 15/1

9.00 μ.μ.

Ψυχολογία: Κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών. Εισηγητής: Νικολαΐδης Γεώργιος

Δευτέρα 22/1

9.00 μ.μ.

Φιλοσοφία: Το μέλλον: Βαρβαρότητα ή δημοκρατική δυνατότητα. Εισηγητής: Μύαρης Γεώργιος

Δευτέρα 29/1

9.00 μ.μ.

Ψυχολογία: Ιστορία της ψυχιατρικής στην Ελλάδα. Νοσοκομειακή περίθαλψη θεραπευτικής προσέγγισης. Εισηγητής: Νικολαΐδης Γεώργιος

Δευτέρα 5/2

9.00 π.μ.

Φιλοσοφία: Σύγκρουση Πολιτισμών. Εισηγητής: Μύαρης Γεώργιος

Δευτέρα 12/2

9.00 μ.μ.

Ψυχολογία: Διαταραχές προσωπικότητας συμπεριφοράς ενηλίκων. Νευρωτικές διαταραχές - Stress Anorexia Nervosa. Εισηγητής: Νικολαΐδης Γεώργιος

Δευτέρα 19/2

9.00 μ.μ.

Φιλοσοφία: Το πρόβλημα της αλήθειας. Εισηγητής: Μύαρης Γεώργιος

Δευτέρα 26/2

9.00 μ.μ.

Ψυχολογία: Σχιζοφρένεια, σχιζότυπη διαταραχή και παραληρητικές διαταραχές. Εισηγητής: Νικολαΐδης Γεώργιος

Δευτέρα 4/3

9.00 μ.μ.

Φιλοσοφία: Ευθανασία (θάνατος κατά παραγγελία); Εισηγητής: Μύαρης Γεώργιος

Δευτέρα 11/3

9.00 μ.μ.

Ψυχολογία: Σεξουαλικές δυσλειτουργίες. Διαταραχές ταυτότητας φύλων και σεξουαλικές προτιμήσεις. Εισηγητής: Νικολαΐδης Γεώργιος

Δευτέρα 18/3

9.00 μ.μ.

Φιλοσοφία: Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού. Εισηγητής: Μύαρης Γεώργιος

Δευτέρα 8/4

9.00 μ.μ.

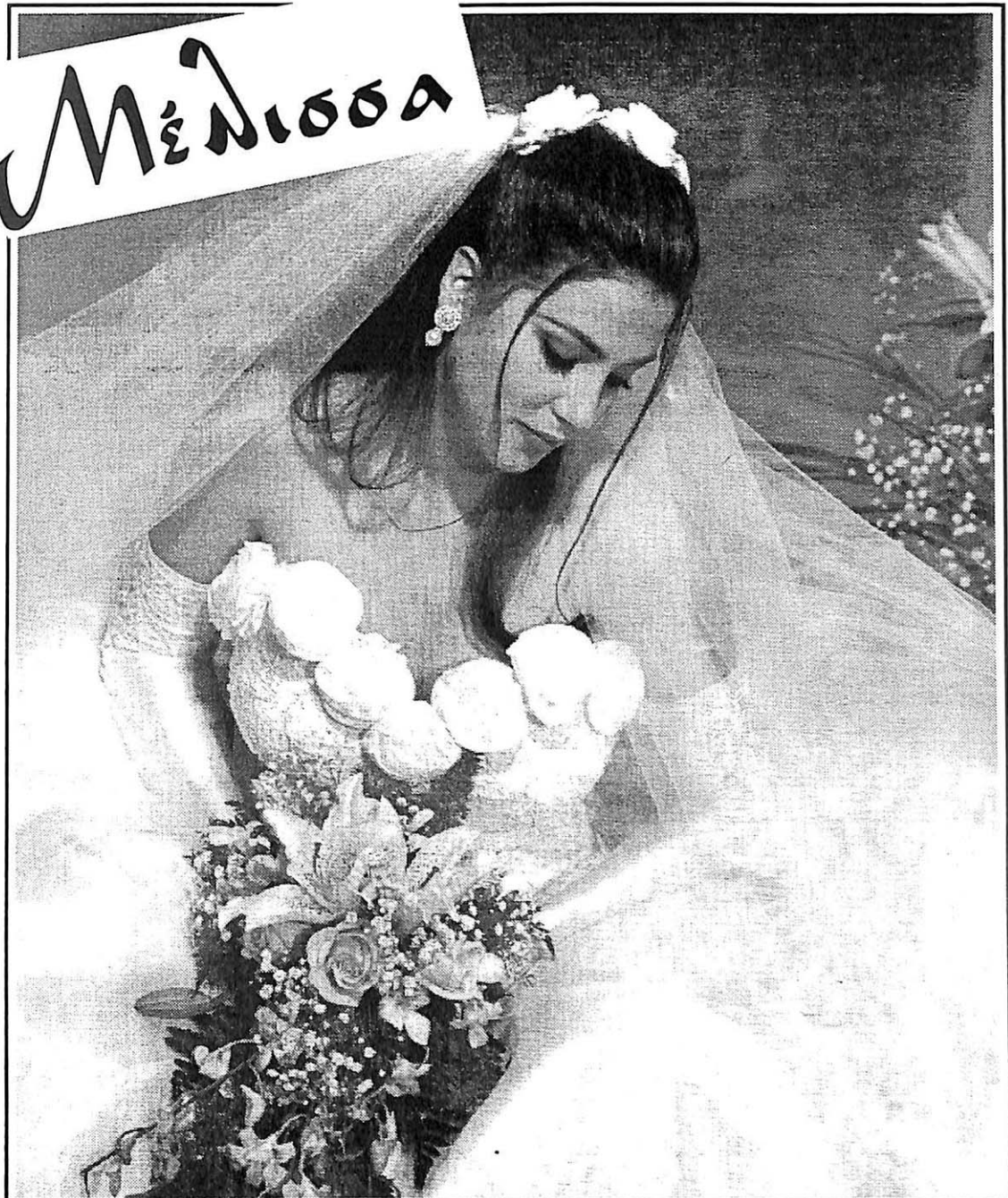
Ψυχολογία: Τρίτη ηλικία. Εισηγητής: Νικολαΐδης Γεώργιος

Εναρξη μαθημάτων 13.11.1995

Λήξη μαθημάτων 8.4.1996

Τα μαθήματα γίνονται κάθε Δευτέρα στον 4ο όροφο της Επιχείρησης Πολιτισμού. Ώρα λειτουργίας 21.00-22.30 μ.μ.

Μένισσα

ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΩΡΑ
ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΑΣ

Νυφικά
εισαγωγής

ΣΑΛΟΝΙ
ΝΥΦΙΚΩΝ ΒΑΠΤΙΣΤΙΚΩΝ

Μεγάλες
εκπλήξεις
στις τιμές μας

ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ 149 ΒΕΡΟΙΑ ΤΗΛ. 63505-60750

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΛΗΑΣ

Εστιατόριο-Καφετέρια

Η αίθουσα (χωρητικότητα 450 ατόμων) διατίθεται για χορούς, γάμους, βαφτίσεις και διάφορες εκδηλώσεις

ΤΗΛ.: 71015-24676

Η αίθουσα
κλιματίζεται

ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

ΤΩΡΑ ΜΕ ΥΠΟΓΡΑΦΗ!

***Κουρτίνες - υφάσματα επιπλώσεων
ΕΛΛΗΝΙΚΑ Κ' ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ***

Χαλιά: χειροποίητα - Ανατολής, μάλλινα και ακρυλικά.
Μοκέτες όλων των εργοστασίων αμερικάνικων και ευρωπαϊκών

Π Ρ Ο Σ Ο Χ Η !!!

Τώρα αναλαμβάνουμε και την φροντίδα των χαλιών σας και μετά την αγορά σας!
Καθαρισμός - φύλαξη μοκεττών και χαλιών, με τα πιο σύγχρονα
μηχανήματα και με τη γνωστή πείρα - εγγύηση

ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

Τσούπελη 4 ΒΕΡΟΙΑ - Τηλ.: (0331) 26319 - 72190

ΜΕΤΑΞΑΣ & ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ο.Ε.

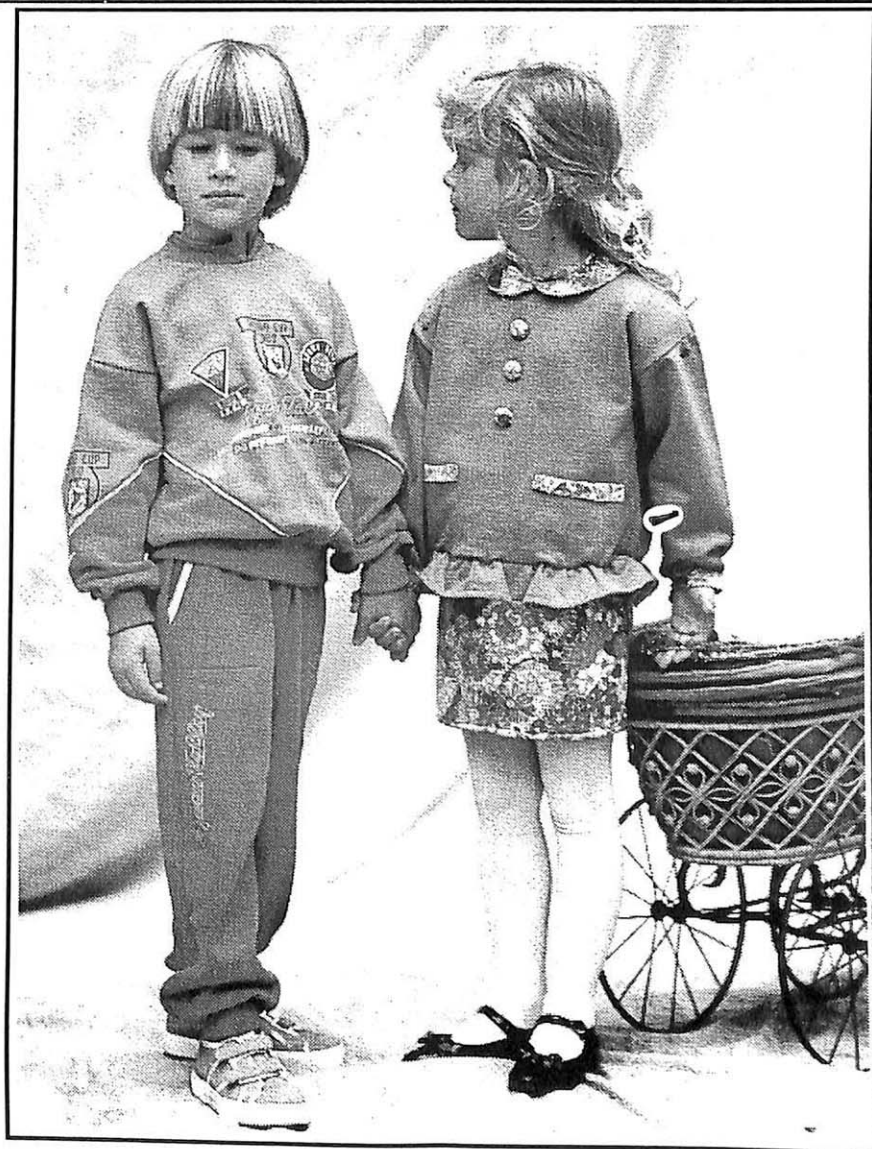

- * Μελέτες - Εγκαταστάσεις
- * Αρδευση - Υδρευση
- * Υποβρύχιες αντλίες

ΣΤΑΔΙΟΥ 172 - ΒΕΡΟΙΑ
ΤΗΛ. 0331/20510 και 094358569

Ελκρά

Π
ρ
ω
τ
ο
π
ο
ρ
ε
ί

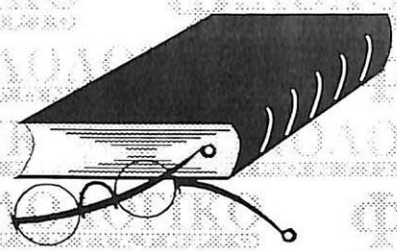
Π
ρ
ω
τ
ο
π
ο
ρ
ε
ί

και στο

ΠΑΙΔΙΚΟ ΡΟΥΧΟ

Για το γούστο και το στυλ σου

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ

με
σεβασμό
στις
ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
και τον
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Υπεύθυνοι Σπουδών

Γεωργιάδης Ηρακλής
Ζερβός Σπύρος
Πετρομελίδης Βασίλης